

Moderskap og klasse

En kvalitativ studie av unge mødre med ulik
utdanningsbakgrunn

Åshild Maria Indergaard

Masteroppgave

Vår 2011

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Sammendrag

Oppgaven handler om småbarnsmødres holdninger og praksis knyttet til moderskap og likestilling. Problemstillingen dreier seg om hvordan unge mødre med ulik utdanningsbakgrunn tenker om moderskap, kjønn og likestilling, og om det har sammenheng med deres klassetilknytning.

Mitt teoretiske utgangspunkt er Bourdieus klasseforståelse. Han har et kulturelt perspektiv på klasse, og mener sosial og kulturell kapital er like viktig for å forstå klasseskiller som økonomisk kapital. Perspektivet gir mulighet til å studere informantenes hverdagspraksis som en del av deres klassemessige habitus.

Klasse handler ikke bare om kulturelle og materielle begrensninger, men også om at den kulturen vi lever i kan bli en viktig kilde til identifikasjon. Skeggs viser til at klasse oppleves som identitet, og internaliseres som subjektivitet. Hun mener klasse kommer til uttrykk gjennom en avstandstaken, disidentifikasjon. At vi tar avstand fra mennesker vi ikke ønsker å identifisere oss med. Lamont som også tar utgangspunkt i Bourdieus forståelse av klasse, mener vi trekker symbolske grenser, mot mennesker vi ikke identifiserer oss med. Når vi tar avstand fra en måte å være på, sier vi også noe om hvordan vi selv ønsker å fremstå. Disse ideene om grensedragning vil jeg bruke for å forstå hvordan mødre posisjonerer seg i forhold til andre. Hochschilds begreper om kjønnsideologi og kjønnsstrategi gir gode utgangspunkt for å diskutere forholdet mellom informantenes holdninger og praksis med hensyn til kjønn.

Jeg var interessert i kvinnenenes egne erfaringer og tanker og har derfor foretatt semistrukturerte intervjuer med ni informanter med ulik utdanningsbakgrunn, og sammenlignet gruppene. Informantene har alle en tilstedeværende barnefar som de deler omsorgsansvaret med. Åtte er samboende/gift, mens en er tidligere samboer, med delt ansvar i dag. Informantene kan deles i to grupper (har enten en mastergradsutdanning eller mangler artium), og representerer slik ytterpunktene med tanke på utdanning. Det er lang tradisjon i sosiologien for å studere klasse med utgangspunkt i utdanningsnivå. Men en kategorisering på bakgrunn av bare en klassemarkør gir nødvendigvis et forenklet bilde av virkeligheten, og utdanning er ikke det samme som klasse.

Funnene i oppgaven viser at det både er likheter og forskjeller mellom informantgruppene. Forskjellene kommer tydeligst frem gjennom hverdagslivets organisering, og det er til dels

store forskjeller mellom informantgruppene når det kommer til utdanning og arbeidsliv. Informantene uten høyere utdanning er mindre engasjert i sin jobb, og tilpasser jobben til familien. Informantene med høy utdanning er veldig engasjert i sin jobb og opplever høy grad av selvrealisering gjennom jobben. Felles for informantene er at de alle forsøker å beskytte barna mot arbeidslivets krav. Informantene med høy utdanning forteller at det er på grunn av deres fleksible jobbers natur, at de kan jobbe fullt og allikevel gi god barneomsorg.

Forskjellene mellom informantgruppene var også tydelige når det kom til omsorgspraksis. Mens informantene uten høyere utdanning sier de ønsker å skape trygge rammer for sine barn, ønsker informantene med høy utdanning å sikre barnas utvikling på mange områder. Selvstendighet og fleksibilitet er viktige verdier for informantene med høyere utdanning, mens trygghet og rutiner var viktigere for informantene uten høyere utdanning. Begge informantgrupper betrakter barnehagen som en viktig sosialiseringsarena, men informantene uten høyere utdanning er mer skeptiske til tiden barna bruker der. De ønsker gjerne at barna skal begynne i barnehage når de er litt eldre og gjerne på deltid. Jeg fant også at informantenes syn på barnehage har sammenheng med deres oppdragelsesverdier.

Tilslutning til likestillingsidealer er også veldig ulikt i de to gruppene. Informantene uten høyere utdanning er ikke opptatt av likestilling, fordi de mener det er ”naturlige” forskjeller mellom kjønnene, mens informantene med høy utdanning betrakter et likestilt samliv som selvsagt, og mener likestilling også er viktig ideologisk. Hovedvekten av informantene uten høyere utdanning har en tradisjonell kjønnsideologi, de ønsker å jobbe redusert og gjør mesteparten av husarbeidet selv. Det er et mer kjønnnet foreldreskap enn hos informantene med høyere utdanning hvor hovedvekten har en egalitær kjønnsideologi og ønsker at barnefaren skal være like aktiv som en selv.

Min hovedkonklusjon er dermed at utdanningsbakgrunn hos mine informanter har betydning for holdninger og praksis i barneomsorg og likestillingstilslutning. Samtidig ser det også, i dette materialet, ut til at det ikke bare er utdanning som har betydning for hverdagslivets organisering. En av informantene med lav utdanning viste seg å i stor grad ha samme holdninger og praksis som de med høy utdanning, og her hevder jeg at hennes bakgrunn og jobb hadde betydning.

Denne oppgaven er basert på kvalitative intervjuer, og kan dermed ikke brukes til å si noe om arbeiderklassen og middelklassen generelt. Men jeg håper at den kan bidra til en dypere

forståelse av forskjellene mellom arbeiderklassen og middelklassen med tanke på holdninger, verdier og praksis knyttet til moderskap og likestilling.

Antall ord i hoveddokumentet er: 35.140

Forord

Det er både fint og litt vemodig at jeg nå skal sette siste punktum. Arbeidet med masteroppgaven har vært en veldig lærerik, spennende og ikke minst utfordrende prosess.

Jeg vil gi en spesiell takk til mine ni informanter som gjennom å ha tatt seg tid til å dele sine erfaringer og meninger med meg, gjorde denne oppgaven mulig.

Jeg vil også takke min veileder, Liv Johanne Syltevik for grundig veiledning, tålmodighet, gode råd og hjelp underveis.

Takk til alle de fine menneskene som har hjulpet meg med å lese korrektur. Og min egen personlige heiagjeng som tålmodig har hørt på frustrasjon og støttet meg i arbeidet med oppgaven. Spesielt Øydis, Stine og Stine, takk for at dere alltid får meg til å smile!

Takk til mamma og pappa for gjennomlesning, og for moralsk (og økonomisk) støtte.

Takk til Pål for å være Pål, og for oppmuntring, støtte og tålmodighet. Nå venter Stavanger, sommer og seiltur!

Bergen 14.mai 2011

Åshild Maria Indergaard

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	ii
------------------	----

Forord	v
--------------	---

Kapittel 1. Innledning 1

Forskning om klasse og familie.....	3
-------------------------------------	---

Forskning om klasse og likestilling	5
---	---

Problemstilling.....	7
----------------------	---

Valg av perspektiv og forskningsdesign.....	8
---	---

Gangen i oppgaven.....	10
------------------------	----

Kapittel 2. Teoretisk utgangspunkt 11

Klasseperspektivet og moralske grenser.....	11
---	----

Bourdieu's klasseforståelse	12
-----------------------------------	----

Kapitalformer, habitus og det sosiale rom	13
---	----

Et prosessuelt perspektiv på klasse.....	15
--	----

Symbolsk grensedragning.....	16
------------------------------	----

Respektabilitet og disidentifikasjon	17
--	----

Kjønnsideologi og kjønnsstrategi.....	19
---------------------------------------	----

Avslutning	21
------------------	----

Kapittel 3. Metodisk tilnærming 21

Å nærme seg problemstillingen kvalitativt.....	21
--	----

Utvalg og rekruttering av informanter	22
---	----

En kort presentasjon av informantene	24
--	----

Intervju som metode -----	26
Gjennomføring av intervjuene -----	27
Utfordringer i intervjusituasjonen -----	28
Andre metodiske utfordringer -----	29
Forskereffekt og informantenes selvpresentasjon -----	29
Analyse -----	31
Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet -----	32
Etiske refleksjoner -----	34
Videre forskning -----	35

Kapittel 4. Klasse, utdanning, arbeid ----- 36

Innledning -----	36
Hva tenker informantene om klasse og hvordan forstår de sin klasseposisjon? -----	37
Utdanning og barndom -----	43
Arbeids- og utdanningserfaringers betydning -----	47
Selvrealisering -----	51
Avslutning -----	52

Kapittel 5. Moderskap og omsorg for barn ----- 54

Innledning -----	54
Opplevelse av morsrollen -----	54
Informantenes omsorgsprosjekter -----	59
Organiserte aktiviteter -----	61
Informantenes tanker rundt barnehage -----	62
Er det en moralsk diskurs knyttet til morsrollen? -----	64
Avslutning -----	68

Kapittel 6. Likestilling, kjønnsroller og arbeidsdeling ----- 69

Innledning ----- 69

Store og små likestillingsprosjekt ----- 69

Kjønnsideologi og kjønnsstrategi ----- 72

Hva betyr likestilling for informantene? ----- 74

Likestilling og klasse ----- 78

Avslutning ----- 81

Kapittel 7. Sammenfatning og konklusjon ----- 83

Avsluttende bemerkninger ----- 89

Litteraturliste ----- 91

Vedlegg I ----- 98

Vedlegg II ----- 98

Tabell I ----- 105

Tabell II ----- 106

1. Innledning

Jeg ønsker i min masteroppgave å se på moderskap og likestilling i et klasseperspektiv og forsøke å forstå hva klasse betyr for unge mødre i dag. I sosiologien har klassebegrepet tradisjonelt vært viktig for å bidra til en forståelse av ulikheter i ideologi og sosial praksis. Inntil for få år siden ble det i en periode forsket relativt lite på klasse både i Norge og i andre nordiske land. Det er uenighet både med tanke på hvordan begrepet skal defineres og avgrenses, og om det i det hele tatt gir mening å bruke et begrep som klasse i det senmoderne samfunn (Faber 2008). I løpet av 1960- og 1970-tallet har samfunnet blitt mer komplekst og mangfoldig. Økt tilgang til utdanning gir nye jobbmuligheter for begge kjønn, og sosial mobilitet blir lettere. Dermed er det flere som mener at vi ikke lenger lever i et klassesamfunn. Enkelte forskere har også hevdet: *"Class is dead, or at least seriously ill"* (Crompton and Scott 2000 i Acker 2006:3), denne oppfatningen baseres gjerne på reduksjon av en industriell arbeiderklasse i de rike, kapitalistiske landene og redusert fagforeningsmedlemskap. Enkelte forskere har hevdet at endringene har gått så langt at vi i dag lever i et individualisert samfunn. De hevder avtradisjonisering og individualisering har gjort mennesker til mer autonome individer, og dette har svekket klassestrukturen. Mens disse endringene er blitt tolket negativt av noen som at nære relasjoner er blitt erstattet av individualistiske prosjekter (Lash 1983), har andre tolket det positivt som at tradisjoner ikke lenger begrenser våre muligheter, og at individene står dermed fritt til å skape sin egen identitet (Beck 1992). Beck og Giddens mener at moderniseringen har ført til at tradisjonelle former for sosial integrasjon, som familie, kjønn og sosiale klasser har mindre betydning, og at klasse ikke lenger kan knyttes til sosial differensiering og dermed blir et utdatert begrep (Beck 1992, 2007, Beck og Beck-Gernsheim 1995, 2002, Giddens 1991).

På den andre siden står forskere som er kritiske til individualiseringsfokuset fordi de mener at klasse, til tross for omfattende samfunnsendringer, fremdeles er med på å definere muligheter og begrensninger for våre liv (Savage 2000, Gillies 2005, Atkinson 2007). Forkjemperne for klasseforskning mener individualiseringstenen har ført til at kjønn og etnisitet har overtatt for klasse, og tar derfor til orde for at forskning på klasse må gjenopptas, fordi de mener klasse fremdeles er et grunnleggende prinsipp for sosial organisering (Skeggs 1997, Hooks 2000, Skilbrei 2003, Faber 2008). De mener at globale, nasjonale og lokale ulikheter fremdeles virker strukturerende på våre liv, og at klasse skaper oss som mennesker i samme grad som kjønn, rase, alder og seksualitet (Acker 2006).

Klassebegrepet har endret seg, men Crompton (1993) hevder det bare har fått nytt innhold. Kjønn, forbruk og kultur har i dag blitt viktigere for å forstå klasseforskjeller. Dagens klasseforskning forstår gjerne klasse som noe som kontinuerlig reproduseres, og ikke som en fast struktur, som i tidligere klasseforskning (Stefansen og Farstad 2008). Savage (2000) mener klassebegrepet fremdeles er fruktbart, men at klasser i dag antar nye former. Han er inspirert av Bourdieu, og tar til orde for at kulturens rolle må inkluderes når man skal gi et nøyaktig bilde av dagens klasseposisjoner. Bourdieu hevder klasseforskjeller ikke bare kan forstås ut fra fordelingen av økonomisk kapital. Han har introdusert begrepene kulturell og sosial kapital for å bedre kunne forstå sosiale skillelinjer og maktposisjoner.

Mens Beck og Giddens mener mangelen på en kollektiv bevissthet viser at klasseforskjeller har forsvunnet, argumenterer Savage (2000) for at klasser i dagens samfunn må forstås gjennom individualiserte prosesser. Vår klassetilhørighet vil for eksempel påvirke våre muligheter til å lykkes i utdanningssystemet. Han hevder videre at en organisatorisk omstrukturering har ført til at grensene mellom arbeiderklassen og middelklassen er blitt uklare. Skeggs (1997) mener at ved å se bort i fra klasse som kategori har academia bidratt til å skjule reelle maktrelasjoner i samfunnet. Flere forskere hevder middelklassens normative idealer fremstilles som samfunnets idealer, noe som bidrar til å skjule forskjeller i samfunnet (Skeggs 1997, Savage 2000, Gillies 2005).

Mitt utgangspunkt er at klassebegrepet, til tross for store endringer i samfunnet, fremdeles er relevant. Jeg vil i likhet med Bourdieu (1995) fokusere på kulturens rolle og ønsker å se om klasse fremdeles er med på å forme menneskers holdninger og praksis. Jeg vil ved hjelp av kvalitative intervjuer å studere eventuelle forskjeller mellom to informantgrupper med ulik utdanningsbakgrunn når det gjelder hvordan unge mødre i dag tenker om moderskap og klasse.

Jeg vil videre i dette innledningskapittelet redegjøre for relevant forskning knyttet til klasse og moderskap, og klasse og likestilling. Deretter vil jeg presentere min problemstilling og til slutt gjøre rede for mine metodiske og teoretiske valg.

Forskning om klasse og familie

Gullestad (1984) har pekt på at klasseinndeling er vanskelig i Norge fordi det, på grunn av vårt store fokus på likhetstanken, ikke er et akseptert mål på hvordan vi definerer sosiale grupper. Vi har relativt små inntekstforskjeller mellom ufaglærte og faglærte yrker (Frønes 2006), noe som ikke betyr at klasseforskjeller forsvinner, men at de har fått et mer kulturelt innhold. Middelklassens kulturelle hegemoni, har blitt viktigere enn økonomiske forskjeller (Haavind 1987). Norsk forskning viser at til tross for egalitære tradisjoner er fremdeles klasseperspektivet et viktig teoretisk redskap til å forstå sosiale forskjeller (Danielsen 1998).

Norsk forskning har liten tradisjon for å studere foreldreskapet som klasserelatert praksis (Stefansen 2007). Det moderne moderskapet, hvor mødre kombinerer jobb og barn, betraktes gjerne som klasseløst, men forskning har vist at det er klare sosioøkonomiske forskjeller i måten foreldreskapet utformes, og det er forskjeller mellom arbeiderklassens og middelklassens oppdragelsesverdier (Holter et al. 1975, Ellingsæter, Noack og Rønsen 1994,1997).

Skilbrei (2003) og Gullestad (1984) har for eksempel, i sine studier av arbeiderklassekvinner, studert informantenes foreldrepraksis. Forskerne fant at atferd, verdier og ideer knyttet til foreldreskap har sammenheng med sosial klasse. Den danske sosiologen Faber (2008) har gjennom sin doktorgradsavhandling forsøkt å forstå hva kjønn og klasse betyr for danske kvinners hverdag. Hun hevder det forskes "påfallende lite" på klasse, og mener det er blitt vanskeligere å forske på klasse fordi det er et begrep som er fjernt fra dagligtalen. Hun hevder at klasse fremdeles preger våre liv og hvilke muligheter som er tilgjengelige for oss, men at klassebegrepet har blitt langt mer flytende og tvetydig enn tidligere.

Det er få norske studier som har sammenlignet arbeiderklassen og middelklassen. Et av unntakene er "Familien i classesamfunnet" fra 1975. Forskerne opererte med en marxistisk klasseforståelse, og viste at klasserelasjoner den gang la føringer på menneskers levekår, hverdag og livsstil (Holter, Ve Henriksen, Gjertsen og Hjort 1975). I dag er en marxistisk klasseforståelse relativt lite benyttet i klasseforskningen, og de fleste komparative studier er inspirert av Bourdieu (jfr.Stefansen 2007). Stefansen og Farstad (2008,2010) har bidratt med en nyere komparativ analyse av klasseforskjeller knyttet til foreldrepraksis. De viser til at foreldres omsorgsprosjekter er knyttet til klasse, og at ulike kulturelle modeller gir ulike omsorgspraksiser. De identifiserer "*Et ordnet løp*" som en omsorgsstrategi som favoriseres av

middelklassen. Den følger likestillingsspolet med en serieomsorgsmodell hvor omsorgen deles mellom foreldrene, og barnet begynner i barnehage etter foreldrenes permisjon. Modellen er tuftet på en forståelse av at det er viktig for barnet å ha relasjon til begge foreldrene, og at barnet skal bevege seg ut av familiesfæren når det er ett år for å utvikle seg i barnehagen. *"Et skjermet rom for omsorg"* er omsorgspraksisen som foretrekkes av arbeiderklassen. Foreldrene forsøker å ivareta barnets behov for omsorg og trygghet i hjemmet, og omsorgspermisjonen forstås ikke som noe som skal deles mellom foreldrene. De anser gjerne ettårsalderen som for tidlig til å begynne i barnehagen (Stefansen og Farstad 2008, 2010).

Den norske forskningen er blant annet inspirert av britiske og amerikanske forskere som har foretatt komparative studier om foreldreskap som klasserelatert praksis. Utgangspunktet for studiene har vært at det som skjer i familien, bidrar til reproduksjon av ulikhet mellom individer med ulik klassebakgrunn, og flere har funnet at oppdragelse henger tett sammen med sosioøkonomisk kontekst. Dette er også sentralt i Bourdieus klasseforståelse, noe jeg vil komme nærmere inn på senere. Det er til dels store forskjeller i omsorgspraksis etter sosial klassetilhørighet. Gillies (2005) viser at klasse reproduseres gjennom barneoppdragelsen. Hun fant at det var store forskjeller mellom foreldrenes ressurser og utformingen av foreldreskapet, hvor middelklassens overlegne ressurser brukes til å gi barna fordeler. Lareau (2003) har også studert hvordan middelklasseforeldre skaffer sine barn fordeler gjennom å anvende sin kapital i barneoppdragelsen. Hun fant at det var store forskjeller mellom klassenes omsorgspraksis, og identifiserte det hun kaller en "intensiv foredling" hos middelklassen. Hun fant at middelklasseforeldre i større grad fokuserte på å utvikle sine barn og hjelpe dem med å nå sitt potensial som mennesker. Arbeiderklassens omsorgspraksis identifiserte hun som ideen om "naturlig utvikling", hvor foreldrene så det som sin primære oppgave å legge til rette for trygge rammer for sine barn, og at barnet slik vil utvikles naturlig. Lareau (2003) mener at middelklassebarn lærer en sosial kompetanse i barndommen, som gir dem en naturlig evne til selvhedelse (sense of entitlement), og at klasseforskjeller slik reproduseres. Også Devine (2004) fant at middelklasseforeldre brukte sin kapital for å gi barna gode muligheter senere i livet, gjennom utdanning og arbeidsliv. Reay (1998) fant at mens arbeiderklasseforeldre var mer opptatt av at barna skulle ha det bra her og nå, fokuserte middelklasseforeldre i større grad på barnas fremtidsutsikter.

Denne typen studier illustrerer hvordan utformingen av foreldreskapet henger sammen med foreldrenes ressurser. Stefansen (2007) hevder bl.a. at all nyere forskning på området

konkluderer med at middelklassebarn får en fordel fremfor arbeiderklassebarn, og at foreldrenes kulturelle ressurser er viktigere enn økonomiske og materielle ressurser.

Jeg vil komme tilbake til forskningen om foreldreskap som klasserelatert praksis i mine analysekapitler for å sammenligne med mine funn.

Forskning om klasse og likestilling

Likestillingsideen bygger på at kjønnsstilhørighet ikke skal spille noen rolle, og at kjønn ikke skal kunne bestemme hvilke muligheter og begrensninger vi møter. Moderne kvinner har gjerne lønnsarbeid, lever et selvstendig liv, og er ofte også mødre. Likevel er det kulturelt etablerte forestillinger omkring moderskapet som bygger på en mer utstrakt grad av tilgjengelighet og tilpasning til barnet enn hva faderskapet gjør (Elvin-Nowak 2001). Selv om både kvinners og menns arbeid utenfor husholdningen kan komme i veien for deres ønske om og mulighet til å yte omsorg i hjemmet, er det gjerne kvinners yrkesaktivitet som trekkes frem som problematisk (jfr. Ellingsæter 2004).

Selv om samfunnet vektlegger individualitet, likestilling og likeverd, henger fremdeles tradisjonelle idealer om morsrollen igjen (Akselvoll 2005). Det dominerende morsrolleidealet har aner tilbake til femtitallet hvor det å være mor og husmor ble ansett som kvinners viktigste oppgave. Det å være ”en god mor” var å ha hovedansvar for barna og sin familie, og dermed sette barnas behov foran sine egne (Elvin-Nowak 2001). Vektlegging av tradisjonelle idealer er vanskelige å forene med likestillingsdiskursen.

Arbeidslivets retorikk har endret seg, og selvrealisering og livslang læring har blitt viktige verdier. Kvinner med høy utdannelse har i større grad enn de uten, muligheter til å jobbe innen eget interessefelt, og å oppnå selvrealisering gjennom jobb (Walkerdine, Lucey og Melody 2001). Mens middelklassens livsprosjekt handler om selvrealisering, som noe man får gjennom jobben, har flere funnet at familielivet ser ut til å være viktigere for kvinner i arbeiderklassen (f.eks. Hochschild 1997, Skilbrei 2003, Holter 1989). Skilbrei fant at hennes informanter fra arbeiderklassen jobbet fordi de måtte, mens det de egentlig ville var å være hjemme med barna (Skilbrei 2003). Mens kvinner med høy utdanning gjerne ønsker livslange karrierer, er kvinner med lav utdanning mer knyttet til familien (Syltevik 2000).

Kvinnerns kamp for økonomisk og sosial likestilling er en viktig del av nyere norsk historie og utgjør en stor del av den offentlige debatt. Det er stor oppslutning om den norske likestillingsmodellen, hvor begge foreldre jobber fulltid og deler ansvaret for familien. Likestilling i Norge er nært knyttet til lønnsarbeid og prinsippet om økonomisk uavhengighet. Dagens unge kvinner tar i gjennomsnitt like lang utdanning som menn, og dermed blir kjønnetenes utgangspunkt mer likt (Skrede 2004). Mens lik rett til lønnsarbeid er en sentral likestillingsnorm, har deltidsarbeid blitt en klassekoblet tilpasningsform (Stefansen og Skilbrei 2009). Selv om yrkesaktiviteten blant kvinner er høy i Norge, er andelen som jobber deltid høyere enn i de fleste andre vestlige land. Deltidsarbeid er mindre vanlig blant kvinner med høy utdanning, men er mer vanlig blant kvinner med lav utdanning (Skeie og Teigen 2003).

Flere forskere har funnet klasseforskjeller i forhold til grad av likestillingstilslutning (Skeggs 1997, Teigen 2006, Faber 2008). Likestilling er primært et ideal for kvinner med høy utdanning, fordi likestillingspolitikken er i tråd med deres interesser (Ellingsæter et al. 1994). Allerede på slutten av 1980-tallet viste Holter (1989) at forskjeller i oppslutningen om likestilling er knyttet til utdanningsnivå. Han fant at det var store forskjeller i mødrenes tanker om omsorgspraksis, noe som var knyttet til utdanningsnivå. Halvparten av de lavtutdannede kvinnene i hans undersøkelse mente mødre burde være hjemme med barna til de begynte på skolen. Selv om likestilling var et stort tema allerede i 1989, er det grunn til å tro at det har skjedd en bevegelse i dette synet (Skilbrei 2004). Holdninger og praksis er i bevegelse hele tiden, og selv om likestillingstilslutningen er høyest blant unge kvinner med høy utdanning, fant Teigen (2006) at tilslutningen til likestillingsidealer øker blant alle kvinner. Kvinner har ulike holdninger til hva som er et godt kvinneliv og riktig moderskap. Det nye, likestilte kvinneidealet lar seg best realisere for kvinner med høy utdanning. Kvinnerns sosiale bakgrunn og utdanning skaper dyptgående sosiale skiller mellom dem (Ellingsæter et al. 1994, 1997). Likestillingskampen kritiseres av enkelte for å være for snever ved at den møter hvite middelklassekvinnerns behov og interesser, fordi den vektlegger velutdannede kvinners muligheter til å konkurrere med velutdannede menn (Skeggs 1997, Hooks 2000, Birkelund 2002). Skilbrei har sett på likestilling i et klasseperspektiv, og fant at arbeiderklassekvinner har et negativt forhold til det moderne likestillingsprosjektet fordi de opplever at det er fiendtlig mot deres kvinnelighetsprosjekter. Det er middelklassens normer for kvinnelighet som anses som de riktige i samfunnet, og arbeiderklassekvinnerns måte å være kvinne på blir

hengt ut som gammeldags. Hun hevder likestilling er et middelklassefenomen, og at det bare er ønskelig for dem som finner det oppnåelig (Skilbrei 2003).

Flere forskere hevder at siden kvinner har ulike klasseposisjoner, og dermed ulik klasseidentitet, er det vanskelig å snakke om kvinners fellesinteresser. De mener likestillingen fører til at forskjellene mellom kjønn blir mindre, mens klasseforskjellene øker. Når kvinner får de samme muligheter som menn, gir det middelklassekvinner mulighet til å knuse ”glasstaket”, men det gjør lite for å forbedre forholdene for arbeiderklassekvinner. Enkelte hevder derfor utviklingen går i retning av mer differensiering mellom kvinner (Walkerdine, Lucey og Melody 2001, Birkelund 2002, Acker 2006, Coward 1999, Bradley 1996).

”The price to be paid for a minority of women to achieve equality with men could be greater inequalities for those at the bottom of the ladder” (Bradley 1996:210).

Når kvinner høyt i hierarkiet blir likestilt, kan det gå på bekostning av situasjonen til kvinner lenger nede.

Problemstilling

Jeg har ønsket å undersøke om, og på hvilken måte klasse fremdeles er viktig for unge mødre i dag, og har derfor villet snakke med unge mødre for å se hvordan klasse manifesteres og hvordan det sammen med kjønn spiller en rolle i informantenes liv og erfaringer. Jeg har ønsket å studere småbarnsmødre med forskjellig bakgrunn, deres tanker omkring likestilling, kjønn, familieliv, klasse og identitet, og se hvordan informantenes kjønnsideologi samsvarer med deres atferd, partners atferd og andre livsrealiteter. Formålet er å få en bedre forståelse av individuelle preferanser knyttet til temaene moderskap og likestilling, og finne ut om preferansene kan ha sammenheng med den strukturelle og kulturelle kontekst kvinnene lever innenfor. Forskningen som jeg har presentert, viser flere forskere at mens middelklassekvinner søker likestilling, utdanning og en karriere, kan det se ut som om familielivet er viktigere for kvinner i arbeiderklassen. Hvorfor er det slik? Hvilke tanker har unge kvinner i dag om likestilling og moderskap?

Min problemstilling er dermed

Hvordan tenker kvinner med ulik utdanningsbakgrunn om moderskap, kjønn og likestilling?
Har det sammenheng med klassetilknytning?

Mens Skilbrei (2003) studerte ufaglærte kvinner i arbeidslivet, og dermed hadde mindre fokus på moderskap og omsorgspraksis, studerte Stefansen og Farstad (2008,2010) foreldreskapet og omsorgspraksis, men ikke informantenes forhold til utdanning og arbeidsliv. Jeg ønsker et bredere fokus i min oppgave, og er opptatt av kjønn, moderskap, omsorgspraksis, arbeidsdeling og likestilling.

Flere forskere hevder normative diskurser om moderskap har et middelklasseperspektiv, og de mener det er en favorisering av middelklassens normer som undergraver andre klasser. Middelklassens normer presenteres som standard, ikke som en del av en klassemessig tilhørighet, noe som skjuler det reelle bildet (f.eks.Skeggs 1997, Gillies 2005, Reay 1998, Skilbrei 2003). Det har, som jeg har gjort rede for, blitt gjort noe forskning (spesielt internasjonalt) på hvorvidt klasse påvirker moderskap og likestillingstilslutning. Jeg ønsker å videreføre dette, og se om det er grunnlag for å si at unge mødres holdninger og handlinger influeres av den klassetilknytning og utdanningsbakgrunn de har.

Valg av perspektiv og forskningsdesign

Siden jeg er interessert i informantenes egne holdninger og erfaringer, egner kvalitativ metode seg best. Jeg ønsker å fokusere på informantenes egen bakgrunn og ikke på klassetilknytningen i deres oppvekstfamilier. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i skillelinjer etter informantenes utdanningsnivå. Utdanning er ikke det samme som klasse, og kan gi et feilaktig bilde dersom det presenteres som det, men flere studier har vist at utdanning markerer forskjeller mellom kvinner. Det er i sosiologien en lang tradisjon for å bruke utdanning som indikator på klasse (f.eks.Ellingsæter et al. 1997, Skilbrei 2004, Stefansen og Farstad 2008). Ved å studere klasse i etter utdanningsbakgrunn benytter jeg bare en av flere mulige markører for klassetilhørighet. En slik kategorisering gir nødvendigvis et forenklet bilde av virkeligheten, men her er den utgangspunkt for en kvalitativ diskusjon av informantenes erfaringer.

Den metodiske tilnærmingen har et komparativt design ved at jeg sammenligner to grupper med ulik utdanningsbakgrunn, en gruppe informanter med høy akademisk utdanning, og en gruppe informanter som mangler artium. Siden jeg har valgt to informantgrupper med veldig ulik utdanningsbakgrunn, betyr dette at jeg studerer ytterpunktene. Jeg ønsker å sammenligne informantenes praksis og ideologi, se etter forskjeller og likheter mellom de to gruppene og diskutere klasse i den sammenheng. Det er som forsker viktig å være bevisst på å nyansere bildet, fordi det er en risiko knyttet til å bruke et komparativt design, ved at man kan komme til å "tvinge" informantene inn i en felles mal, slik at forskjellene presenteres som større enn de kanskje er (jfr.Ambjörnsson 2008). Valget av unge mødre som informantgruppe begrunnes med at kvinner med barn gjerne reflekterer mer over egen og andres situasjon, siden man gjennom morsrollen må samhandle med mennesker som ikke naturlig faller inn i egen omgangskrets (Faber 2008).

Jeg er, i likhet med mange andre som studerer lignende tema med komparativt design (f.eks Gillies 2005, Skeggs 1997, Lamont 1992, Lareau 2003), inspirert av Pierre Bourdieus forståelse av klasse. Bourdieu (1995) betrakter klasse og kjønn som kulturelle konstruksjoner som skaper og opprettholder rammer for våre liv. Han hevder klasse ikke bare kan betraktes etter økonomiske skillelinjer, men at også kulturelle og sosiale skillelinjer er viktig i klassesdistinksjonen. Klasse internaliseres som en form for subjektivitet (jfr.Skeggs 1997). De sosiale strukturer finnes kroppsliggjort i individer (jfr.Bourdieu 1995).

En fordel med å bruke Bourdieus perspektiver er at han har et mikroperspektiv på klasse som gir mulighet til å studere klasse ut fra hverdagslivets hendelser. "*Class is part of the micropolitics of people's lives*" (Reay 1998:265).

I tillegg bestemte jeg meg for å benytte meg av Lamonts (1992) begrep om "symbolsk grensedragning", som fokuserer på at mennesker gjerne vegrer seg for å snakke om klasseforskjeller, men likevel markerer avstand fra "de andre". I et samfunn med så stort fokus på likhetstanken som det norske er det mange som synes det er ubehagelig å snakke om klasseforskjeller. Lamont (1992) fant at selv når hennes informanter ikke snakket direkte om klasse, gav de likevel uttrykk for klasseforskjeller ved å trekke grenser mot mennesker de syntes handler og prioriterer feil.

Siden middelklassen historisk har satt spørsmålstegn ved de underlegnes moral (Skeggs 1997, Gillies 2005), mener Skeggs også at klasse kommer til uttrykk gjennom avstandstaken. Hun

introduserer begrepet "disidentifikasjon" fordi hun i sin forskning opplevde at kvinner fra arbeiderklassen ønsket å ta avstand fra kvinner de mente fremsto som vulgære. Skeggs fant at arbeiderklassekvinner investerte i "respektabilitet" for å møte middelklassens normer for anstendighet. Andre begreper i oppgaven er Arlie Hochschilds (2003) begreper "kjønnsideologi" og "kjønnsstrategi". Disse begrepene gir meg et godt utgangspunkt til å drøfte et eventuelt skille mellom informantenes ideologi og praksis når det gjelder hverdagslivets organisering.

Gangen i oppgaven

I kapittel 2 vil jeg gi en grundigere presentasjon av oppgavens teoretiske utgangspunkt. Jeg diskuterer Bourdieus klasseperspektiv og relevante begreper som jeg vil anvende i den empiriske analysen.

I kapittel 3 vil jeg gjøre rede for de metodiske valg jeg har tatt i forbindelse med mastergradsarbeidet. Oppgavens informanter vil også presenteres her.

I kapittel 4, som er det første analysekapittelet, vil jeg se på hvordan informantene selv forstår og tenker om klasse, utdanning og arbeidsliv.

I kapittel 5 diskuteres informantenes holdninger og praksis knyttet til moderskap, omsorgspraksis og moralske grenser.

I kapittel 6 vil jeg redegjøre for informantenes likestillingstilslutning, deres kjønnsideologi og kjønnsstrategi.

I kapittel 7 vil jeg oppsummere mine viktigste funn, og drøfte i hvilken grad de teoretiske perspektiver som er presentert kan bidra til å belyse mitt empiriske materiale.

2. Teoretisk utgangspunkt

Klasseperspektivet og moralske grenser

Klasse kan forstås som gruppering av mennesker med lignende ressurser, som legger rammene for deres liv, og ideene fra Marx og Weber legger grunnlaget for de fleste sosiologiske teorier om klasse og stratifikasjon. Marx betrakter klasse etter det eiendomsforhold individer og grupper har til produksjonsmidlene (kapitalen i samfunnet). En klasse er en gruppe mennesker med et felles forhold til produksjonsmidlene. Han mener de som eier produksjonsmidlene (bourgeois), utnytter dem som tjener til livets opphold gjennom å selge sin arbeidskraft (proletariatet) (Ritzer 2008). Weber mente klasseforskjeller ikke bare ligger i forholdet til produksjonsmidlene, men også i forskjeller som ikke direkte omhandler eiendom. Slike ressurser er eksempelvis evner og kvalifikasjoner som påvirker hvilken jobb og posisjon man kan få i samfunnet. Individets markedsposisjon vil igjen påvirke vedkommendes muligheter i livet. Status er den prestisje sosiale grupper tilegnes av andre. Mennesker som deler en status har en form for delt identitet (Giddens 2001).

Det har i de senere år blitt mindre fokus på en kollektiv klasseidentitet, og kultur og identitet er blitt viktigere i dagens klasseforskning (Savage 2000). Bourdieu (1995) fremhever kulturens rolle i klasseanalyser, og mener at individers sammensetning av kapital er blitt en ny ulikhetsskapende mekanisme. Bourdieu betrakter klasse som en prosess, noe som blir til i samhandling med andre mennesker, og gir seg uttrykk i smak, livsstil, forbruk, holdninger og preferanser. I tillegg til den økonomiske kapital introduserer Bourdieu også begrepene sosial og kulturell kapital, og hevder sammensetningen av disse har stor betydning for vår plassering i rommet. Vår sammensetning av kapital skaper og vedlikeholder forskjeller og sosiale avstander som går på tvers av det gamle klasses skillet (Bourdieu 1995).

Rosenlund (1998) har studert livsstilsforskjeller i Stavanger. Han viser at det fremdeles er markante kulturelle og sosiale forskjeller mellom grupper med ulik utdanningsbakgrunn, selv om de økonomiske forskjellene er blitt mindre. Forskjeller i inntekt, formue og utdanningsbakgrunn, samt utdanningens karakter skaper forskjeller også innad i middelklassen. Mens samfunnet tidligere var preget av transparens, har vi nå fått en mye

større dominerende klasse, som er sterkt differensiert etter sammensetning av kapital (Rosenlund 1998).

Det er ikke lenger like enkelt å snakke om klasse fordi det som tidligere har kjennetegnet klasse har endret seg. Klassebegrepet har fått nytt innhold, og kultur og utdanning har blitt nye indikatorer på klassetilhørighet, og er mer relevant for classeskiller enn penger og eiendom (Giddens 2001). I norsk sammenheng er tradisjonelle arbeiderklasseyrker gjerne like godt lønnet som middelklasseyrker. Mens ufaglært arbeid er relativt høyt lønnet, lønnes høyt kvalifisert arbeid relativt lavt sammenlignet med praksis i andre land (Frønes 2006). Utdanningsbakgrunn og yrkestilknytning brukes gjerne som en indikator på klasse, fordi man antar at individer i samme yrkesgrupper har lignende sosiale fordeler og ulemper, lignende livsstil og muligheter (Stefansen og Farstad 2008).

Jeg synes Bourdieu gir gode begreper som passer til å utforske klasse i dagens samfunn hvor grensene har blitt mer flytende (Walkerdine, Lucey og Melody 2001). Jeg ønsker også å bruke hans klasseperspektiv fordi jeg vil utforske klasse med utgangspunkt i mine informanternes holdninger og preferanser. Bourdieu har en mikroteori om sosial makt som gjør at dagliglivets trivielle detaljer kan inkluderes i en videre klasseanalyse (Faber 2008). Bourdieus forståelse av klasse passer til en kvalitativ tilnærming, og andre har brukt Bourdieu i prosjekter med lignende problematikk som min (bl.a. Skeggs 1997, Faber 2008, Skilbrei 2003).

Bourdieu's klasseforståelse

I Bourdieus klasseforståelse tas flere aspekter ved individers liv med i betraktningen for å finne dets plassering i det sosiale rom. Han mener klasse ikke kan reduseres til å handle om økonomiske relasjoner og individets forhold til produksjonsforholdene, men at symbolske representasjoner og klassifikasjonsprosesser er blitt viktigere. Bourdieu har et kulturelt klasseperspektiv, og mener klasse viser seg i hvordan individer i samme posisjon har lignende disposisjoner og handlings- og tankeskjemaer (Bourdieu 1995). Cook hevder i likhet med Bourdieu at klasse markeres i forbruksmønstre. Vi demonstrerer en bestemt kulturell smak:

“What we like to have in our living rooms, what music we hear or books we read, the style of clothes we wear, are not simply expressions of a personal preference, but declarations of class membership and status. According to this view the pleasures of taste are never innocent of class. We enjoy what we enjoy not despite class but because it expresses our classed difference from others” (Cook 2000 som sitert i Faber 2008:113)

Bourdieu betrakter økonomisk, sosial og kulturell kapital som ulikhetsskapende dimensjoner i samfunnet, og til tross for norske egalitære tradisjoner, kan det være fruktbart å betrakte norske forhold fra Bourdieus perspektiv (Danielsen 1998). Bourdieu analyserer hvordan klasseforskjeller opprettholdes til tross for samfunnets forestillinger om likhet. Han mener det er viktig å se på hvordan maktstrukturene i samfunnet konstrueres og reproduseres, hvordan de dominerende grupper viderefører sin dominans over andre samfunnsgrupper over tid (Bourdieu 1995).

Bourdieu betrakter kjønn og klasse som sosiale konstruksjoner som forklarer og berettiger ulike former for sosial differensiering. Vår klasseposisjon bestemmes av strukturen mellom relevante egenskaper (kapitalmengde, kjønn, sosial bakgrunn, etnisitet) (Bourdieu 1995, Faber 2008). Kjønn, klasse og etnisitet er ikke kapitalformer i seg selv, men legger føringer på hvilken og hvor mye kapital en kan tilegne seg (Skeggs 1997).

Kapitalformer, habitus og det sosiale rom

Bourdieu bruker begrepet ”det sosiale rom” som en modell på vår sosiale virkelighet, som fanger opp og systematiserer objektive eksistensbetingelser og gir et bilde av en sosial struktur som vanligvis er skjult. Utgangspunktet for vår posisjon i det sosiale rom er vår kapitalmengde og kapitalsammensetning. Bourdieu opererer med tre kapitalformer, økonomisk, kulturell og sosial. Den økonomiske kapital er materiell kapital, mens de to andre kapitalformer, som kan betegnes som symbolsk kapital, inneholder kulturelle, informasjonsbaserte ressurser som eksempelvis kan måles med utdanning, sosiale relasjoner og nettverk. Bourdieu hevder det er sammenhenger mellom vår klasses tilhørighet og vår livsstil, etikette, matvaner, omsorgsvaner, kunstinteresse osv. Den kulturelle kapital er relatert til verdier og kunnskap, og tilegnes gjennom sosialiseringen i familien, men også utdanningssystemet er en viktig instans som kan bygge opp vår kulturelle kapital (Bourdieu 1995, Bourdieu og Waquant 1995, Rosenlund 1998, Faber 2008).

Kapital overføres gjennom sosialiseringen i familien, og vi får en bestemt posisjon i det sosiale rom ut fra familiens posisjon. Selv om denne posisjonen kan endres, legger gjerne kulturen vi er vokst opp i grunnlaget for våre verdier og prioriteringer. Bourdieu introduserer begrepet "habitus" om kapitalens kroppsliggjorte form. Han mener at vi har en innlært klassemessig habitus som sitter dypt i vår personlighet og styrer våre preferanser og valg. Når mennesker handler, skjer det ut fra en virkelighetsforståelse, en habitus, som er knyttet til vår plassering i den sosiale struktur. Habitus er varige disposisjonssystemer, som er predisponerte for å fungere som en strukturerende struktur. Habitus er et system av preferanser og prinsipper som man oppfatter den sosiale virkelighet igjennom. Det er en form for praktisk sans som vi får gjennom vår sosialisering. Det er en mental struktur, en kroppsliggjørelse av de objektive strukturer og et mer eller mindre ubevisst handlings- og holdningsberedskap, som påvirker hvordan vi tenker, og orienterer oss i den sosiale verden. Hvordan vi velger å leve våre liv, er slik ikke uttrykk for tilfeldige valg, men er en del av vårt handlingsrom som er koblet til vår habitus (Bourdieu 1995, 2007, Bourdieu og Wacquant 1995, Faber 2008). Vår klassetilknytning viser seg i våre relasjoner, vår praksis og erfaringer. Bourdieu peker på at de objektive strukturene blir til mentale strukturer som innlemmes i kroppen. Dette betyr at vår klassetilhørighet oppleves som en del av vår identitet (Skeggs 1997).

Sosiale klasser består av individer med lignende eksistensbetingelser og en lignende habitus. Vi opplever verden fra vår posisjon i det sosiale rom. Kjønn, etnisitet og sosial klasse vil sammen med den historiske periode og det geografiske område man lever i prege de individer som vokser opp under disse betingelser (Prieur 2006). Habitusbegrepet viser sammenhengen mellom vår posisjon i det sosiale rom, og våre disposisjoner, vår smak og livsstil. Våre preferanser er tilpasset våre kapitalmessige forutsetninger, dvs. de objektive muligheter man har (Bourdieu 2007). En individuell habitus er en variant av klassens habitus. Mennesker som har lignende livsløp vil ha lignende habitus. Det personlige er bare et større eller mindre avvik fra klassen. Dette kan høres ut som en deterministisk forståelse av individers handlingsrom (Prieur 2006). En vanlig kritikk av Bourdieu er at han med habitusbegrepet fokuserer for mye på strukturenes tvingende tilstedeværelse. Men han mener at selv om mennesker er predisponert for å agere på spesielle måter, er det ikke snakk om en passiv reproduksjon. Man inkorporerer ikke et sett regler gjennom sin habitus, men et generativt prinsipp for handling, som gjør at vi tendensielt er disponert for å handle på bestemte måter. Habitusbegrepet viser til det trege, men ikke det uforanderlige i mennesker. Vår habitus er i utvikling gjennom hele livet, i takt med at våre livsbetingelser endres, men vår habitus som er lært i hjemmet, ligger

til grunn. Det er igjennom vår habitus vi tildeler ting verdi og mening, noe som gjør at vi normalt agerer i samsvar med vår habitus (Bourdieu 1995, 2007, Prieur 2006).

Et prosessuelt perspektiv på klasse

For Bourdieu (1995) handler klasse om menneskers forsøk på å markere forskjeller (distinksjon). Han forstår klasse som en prosess, noe som blir til i relasjoner mellom mennesker. Det prosessuelle fokuset gjør at klasse kan knyttes til praksis (Faber 2008). I Distinksjonen (1995) analyserer Bourdieu for eksempel den sosiale variasjon i kulturelt forbruk, i kunnskap om kultur og i verdier og holdninger. Han hevder at klasse viser seg i en sosial organisering gjennom livsstil, smakspreferanser, kulturelt forbruk, verdier og holdninger. De valg vi tar, som ofte oppfattes som individuelle overbevisninger og tolkes som uttrykk for personlig smak (eksempelvis omsorgspraksis) har en sterk sammenheng med vår sosiale bakgrunn (Bourdieu 1995, Bourdieu og Wacquant 1995, Rosenlund og Prieur 2006). Gjennom habitusbegrepet viser Bourdieu at det individuelle, personlige og subjektive egentlig er sosialt og kollektivt. Smak, livsstil, kulturell praksis, holdninger og verdier fungerer som markører for underliggende klassesdistinksjoner (Bourdieu 1995, Bourdieu og Wacquant 1995, Faber 2008). Klasse oppleves emosjonelt og internaliseres som en form for subjektivitet. Klasse kommer til uttrykk gjennom hvordan vi snakker, tenker og forstår verden, og opprettholdes i våre relasjoner til hverandre (Bourdieu 1995, Skeggs 1997, Faber 2008).

Bourdieu (1995) begrep om ”symbolsk vold” viser til at de ressurs- og kapitalsterke klasser har den legitime smak. Det betyr ikke bare at de med makt holder frem sin smak som den beste, men at de med den ”underlegne” smak aksepterer de dominerendes dom, og er inneforstått med at det de selv liker ikke er fint nok. Den stygge andungen lever i miskjennelse, i en tilstand av symbolsk vold, fordi han vurderer seg selv etter de dominerendes blick (Prieur 1998). Bourdieu mener at sosiale endringer har et klasseperspektiv, ved at det er de kapitalsterke klasser med sin legitime smak, som først realiserer nye muligheter (Bourdieu 1995). De moderne likestillingsidealer og nye verdier til barneoppdragelse har kommet fra middelklassesjiktet og spredd seg nedover i hierarkiet (jfr. Prieur 1998). Middelklassekulturen er ikke bare forskjellig fra arbeiderklassekulturen,

men den representerer også normalen, som det er forventet at individer i arbeiderklassen skal strekke seg etter (Skilbrei 2003).

Symbolsk grensedragning

I Michèle Lamonts studie "Money, Morals and Manners" (1992) ser hun på hvordan mennesker trekker symbolske grenser (etter kulturelle, moralske og sosioøkonomiske kriterier) mellom seg selv og "de andre". Symbolske grenser er konseptuelle skiller mennesker trekker når de kategoriserer andre, og er sentralt i prosessen med å konstruere seg selv og egen identitet. Vi definerer oss selv relasjonelt opp mot vår forestilling av hvem vi ikke er (Lamont 1992). Lamont viser til at både Simmel og Durkheim var opptatt av symbolsk grensedragning som forutsetter en inkludering (av de ønskede) og en ekskludering (av de uønskede).

Lamont er inspirert av Bourdieu som mener at medlemmer av den dominerende klasse deler preferanser og livsstil. Sosiale klasser har gjerne felles verdier og holdninger, og slik trekker mennesker grenser mot de de ikke ønsker å identifisere seg med. Vi foretrekker de som ligner oss kulturelt. Lamont trekker frem at middelklassens disposisjoner er de som anses som "riktige" i samfunnet, og fungerer som en "modell" for de lavere klasser. Innholdet i grensetrekkingen varierer med menneskers kulturelle ressurser – og deres strukturelle muligheter. Lamont (1992) viser til at det i middelklassen er kulturell kapital en av de mest verdsatte kulturelle trekk.

"Educational and occupational attainment is related to the display of cultivated dispositions and to familiarity with high culture (i.e cultural capital)" (Lamont 1992:3).

Lamont ønsket i utgangspunktet å studere grensetrekking etter kulturelle (som utdanning, smak, manerer) og sosioøkonomiske (som suksess, makt, økonomi) kriterier, men fant at moralske kriterier (som ærlighet, arbeidsetikk, integritet og omsorg for andre) var vel så viktig. Hun kritiserer her Bourdieu, fordi hun mener han undervurderer viktigheten av moralsk grensedragning.

Også Skeggs (1997) og Sayer (2005) hevder mennesker trekker moralske grenser når de skal skape forskjeller mellom seg selv og andre:

“Social groups often distinguish themselves from others in terms of moral differences, claiming for themselves certain virtues which others are held to lack” (Sayer 2005:953)

Moralske skilnader relateres til våre personlige egenskaper og vår livsstil. Slike moralske skillelinjer tar gjerne form som kategoriske skiller som udannet versus respektabel. Gjennom en slik kategorisering ligger tanker om de verdige versus de uverdige implisitt (Sayer 2005). Gjennom å trekke moralske skillelinjer tar mennesker avstand fra arbeiderklassen som tradisjonelt har blitt betraktet som umoralsk og mindreverdig (Lamont 1992, Skeggs 1997).

I sammenheng med Bourdieus prosessuelle klasseforståelse der klasse er noe som blir til i relasjoner mellom mennesker, ønsker jeg å se på mine informanternes bruk av slike moralske skillelinjer. Grensedragning kommer frem gjennom hva informantene identifiserer seg med og tar avstand fra. Lamont (1992), Skeggs (1997), Skilbrei (2003) og Faber (2008) fant at det var gjennom kommentarer om andre, at informantenes tanker om klasse kom tydeligst frem, og jeg vil undersøke om dette også er fruktbart i forhold til mitt datamateriale.

Respektabilitet og disidentifikasjon

Skeggs (1997) kritiserer akademia for å se bort fra klasse som forklaringsvariabel og mener klasse ikke anerkjennes av dem som er privilegert nok til å overse det. Hun hevder det er viktig å se klasse og kjønn i sammenheng for å gi en riktig presentasjon av maktrelasjonene i samfunnet. Økonomiske og kulturelle forskjeller gir kvinner i arbeiderklassen betingelser som fører til at de har færre valgmuligheter, og slik opprettholdes kulturelle hierarkier. Skeggs kritiserer tanken om at alle kvinner har samme erfaringer, og hevder kategorien kvinner erfares og leves gjennom kategoriene klasse og etnisitet.

Skeggs (1997) hevder kvinners subjektivitet som kjønns- og klasseindivider konstrueres gjennom begreper som respektabilitet og disidentifikasjon. Hun mener det er en tett kobling mellom klasse, kultur og moral, og at kvinner blir kategorisert etter om de er respektable eller ikke. Skeggs (1997) fant at arbeiderklassekvinner tok avstand fra synet på arbeiderklassekvinnen som vulgær og uten respektabilitet. Hun introduserer begrepet

disidentifikasjon fordi hun så hvordan arbeiderklassekvinner tok avstand fra sin posisjon. De ønsket ikke å identifisere seg med arbeiderklassen, fordi de ikke opplever at kategorien inneholder noe positivt. Hennes informanter forsøkte å skille seg fra arbeiderklassen, slik de oppfattet den, gjennom fysiske aspekter. I Distinksjonen hevder Bourdieu (1995) at kroppen materialiserer en klasses smak, og Skeggs (1997) fant at kvinner betrakter og investerer i sin kropp som en form for kulturell kapital. De investerte i sin fremtoning, påkledning, og organisering av hjemmet, noe Skeggs tolker som et forsøk på å "pass as middle-class". Skeggs mener dermed det ikke alltid er samsvar mellom menneskers objektive posisjoner og deres subjektive forståelse av hvem de er (1997).

Skeggs (1997) mener at ulike kvinner har ulike forutsetninger for å fremstå som respektable fordi kategorien kvinne alltid produserer i prosesser som inkluderer klasse. Respektabilitet er en del av middelklassens identitetsgrunnlag, og er ikke noe arbeiderklassekvinner nødvendigvis har eller kan få. Respektabilitet gir den enkelte mulighet til å se seg selv som et verdifullt, moralsk individ. Skeggs (1997) mener at respektabilitet er en markør når mennesker trekker grenser mellom seg selv og andre. Også Ortner (1991, som sitert i Faber 2008:39) fremhever sammenhengen mellom klasse og seksualitet "*the working class is cast as the bearer of an exaggerated sexuality, against which middleclass respectability is defined*". Det er hovedsaklig arbeiderklassekvinner som utsettes for moralsk bedømmelse i forhold til hvordan de opptrer og representerer kvinnelighet (Skeggs 1997).

Skeggs hevder på bakgrunn av sin studie, at arbeiderklassekvinner forsøker å få kulturell aksept gjennom å investere i feminitet. Hennes informanter knytter sin identitet opp mot tradisjonelt feminine verdier som omsorg og anstendighet. Gjennom å hevde seg som omsorgsperson, viser kvinnene ansvarlighet og respektabilitet. Ved å investere i omsorg hevder kvinnene en moralsk overlegenhet til middelklassekvinner, som ved å overlate deler av omsorgsoppgavene til andre, oppfører seg unaturlig og uansvarlig. Gjennom å betrakte seg selv som omsorgsfull og ansvarlig får de respektabilitet.

Kjønnsideologi og kjønnsstrategi

I tillegg til begrepene om symbolsk grensdragning, respektabilitet og disidentifikasjon har jeg også valgt å bruke begrepene kjønnsideologi og kjønnsstrategi fra Arlie Hochschild for å skille mellom mine informanternes ideologi og praksis med hensyn til forholdet mellom kjønnene.

Det at kvinnerollen har endret seg mer enn mannenrollen, leder Hochschild (2003) til å snakke om en *”stalled revolution”*. Denne forsinkede revolusjon gjør seg gjeldende både ideologisk og praktisk og skaper en spenning mellom arbeids- og familielivet, særlig for kvinner. En *”stalled revolution”* mangler sosiale ordninger som gjør livet enklere for arbeidende foreldre, og mangler menn som deler hus- og omsorgsarbeidet. For kvinner blir livet som yrkesaktiv mor dermed et liv preget av arbeid og plikter, hvor hjemmet, som ideelt sett skulle være et sted for rekreasjon og samvær med familien etter en lang arbeidsdag, blir til et annet skift.

Hochschild (2003) hevder mennesker adopterer ulike kjønnsideologier. En persons kjønnsideologi baseres gjerne på dypereliggende følelser og inneholder ofte historier om hvordan man ikke vil være:

”A gender ideology is often rooted in early experience and fueled by motive formed early on, and such motives can often be traced to some cautionary tale in early life” (Hochschild 2003:41).

Vår kjønnsideologi bestemmer hvilken sfære vi ønsker å identifisere oss med, hjem eller jobb, og hvor mye makt man ønsker å ha i parforholdet (mindre, mer eller samme mengde). Hochschild (2003) nevner tre typer kjønnsideologi som følger kjønnetenes roller i parforholdet tradisjonelle, transisjonelle og egalitære. Tradisjonelle kvinner identifiserer seg hovedsaklig med hjemmet (som kone og mor) selv om hun jobber. Hun ønsker at mannen skal identifisere seg mer gjennom sin jobb gjennom familien, og ønsker mindre makt i forholdet enn ham. Den tradisjonelle mann ønsker det samme. Egalitære kvinner ønsker å identifisere seg med de samme sfærene som mannen gjør, og å dele en lik mengde makt i forholdet. Noen egalitære ønsker at begge skal være orienterte mot hjemmet, andre mot sine karrierer, eller begge sfærene. Mellom disse idealtypene finner vi en tredje ideologi, transisjonelle, altså mennesker som er i en mellomposisjon. En transisjonell kvinne ønsker å identifisere seg både med jobb og hjem, men ønsker i motsetning til den egalitære, at hennes mann skal identifisere seg mer

mot jobb enn hun gjør. En mann med en transisjonell kjønnsideologi er for at hans partner jobber, men forventer likevel at hun skal ta hovedansvaret hjemme.

Kjønnsideologi utvikles ved ubevisst å koble kulturelle ideer til egne følelser. I utviklingen av ideologi tas også ens muligheter med i betraktningen:

"Sometime in adolescence they matched their personal assets against the opportunities available to men or women of their type; they saw which gender ideology best fit their circumstances and – often regardless of their upbringing – they identified with a certain version of manhood or womanhood. It made sense to them" (Hochschild 2003:17).

Vi vurderer våre ressurser i form av utdanning, alder, utseende, ambisjoner og behov, og måler det mot vår oppfatning av hvordan mennesker som oss klarer seg på arbeidsmarkedet og ekteskapsmarkedet. Delvis bevisst vurderer vi våre muligheter. Uansett om ideologien er helhjertet eller ambivalent, pleier kjønnsideologien å passe til den enkeltes situasjon.

Arbeidsdeling er ofte en kilde til konflikt i parforhold, og friksjon i parforhold har ofte årsaker utenfor forholdet, i økonomiske og kulturelle trender i samfunnet. Hochschild mener det oppstår en friksjon mellom *"faster-changing women and slower-changing men"* (Hochschild 2003:11). For å håndtere balansen mellom jobb, hjem, parforhold og barn adopterer foreldre ulike kjønnsstrategier som er mer eller mindre ubevisste. *"A gender strategy is a plan of action through which a person tries to solve problems at hand, given the cultural notions of gender at play"* (Hochschild 2003:15). Vi følger en gitt kjønnsstrategi ut fra våre tanker om maskulinitet og feminitet. For å demme opp mellom eventuelle forskjeller mellom vår kjønnsideologi og de faktiske forhold, følger vi en kjønnsstrategi. Ulike strategier er eksempelvis at en kvinne kan bestemme seg for å bli en "supermor" som jobber fullt, samtidig som hun tar seg av det andre skiftet med hus og barn. Andre strategier er å jobbe deltid, å gjøre mindre husarbeid, eller aktivt forsøke å få sin partner med på å dele det andre skift (Hochschild 2003).

Hochschild mener kjønnsstrategier er ekteskapets grunnleggende dynamikk. En strategi for å håndtere brudd mellom kjønnsideologi og praksis er at familier kan utvikle egne myter, versjoner av virkeligheten som skjuler kjernesannheter for å håndtere spenninger i familien. Ikke alle par trenger eller har familiemyter, men når de oppstår, håndterer de gjerne spenninger som er knyttet til den forsinkede revolusjon. Et eksempel på familiemyter som Hochschild fant er at mor er bedre med barn og mer interessert, eller at mannen ikke ser rot og derfor slipper unna det annet skift. *"To reconcile the conflict between their gender ideology*

and the inner realities of their personalities, they develop a family myth”(Hochschild 2003:83,84).

Avslutning

Jeg har i dette kapitlet presentert Bourdieus klasseperspektiv som er det overordnede perspektiv jeg vil benytte meg av analytisk. Jeg har også presentert teoretiske begreper som symbolsk grensedragning, respektabilitet, disidentifikasjon og kjønnsideologi og kjønnsstrategi fordi dette er begreper jeg ønsker å benytte meg av i min empiriske analyse.

I neste kapittel ønsker jeg å gjøre rede for min metodiske fremgangsmåte

3. Metodisk tilnærming

For at resultatene fra et forskningsarbeid skal være troverdige og kunne overføres, er det viktig å gjøre rede for grunnlaget som kunnskapen hviler på (Thagaard 2003). I dette kapitlet vil jeg derfor gjøre rede for det metodiske opplegget for mitt mastergradprosjekt og reflektere over valgene jeg har tatt.

Å nærme seg problemstillingen kvalitativt

Ofte er forskning på klasse basert på kvantitativ analyse (Faber 2008), men i forhold til min problemstilling, hvor jeg vil studere hvordan unge mødre utformer kvinnerollen og moderskapet på bakgrunn av klassetilhørighet, mener jeg at kvalitativ metode egner seg best. Jeg ønsker å studere informantenes egen forståelse og fortolkning av fenomenet (jfr.Repstad 2007). Jeg er opptatt av å se på samspillet og relasjonene mellom individer og kontekst, med særlig fokus på deres klassetilknnytning. Det sentrale fenomenet jeg vil studere er kvinne- og morsrollen, men jeg ønsker å kartlegge hvordan trekk ved konteksten, klassetilhørighet er med på å forme fenomenet (Jacobsen 2000).

Utvalg og rekruttering av informanter

Etter å ha skrevet et informasjonsskriv og fått godkjent mitt prosjekt hos Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste, begynte jeg å etablere kontakt med informanter.

Jeg benyttet meg av en form for snøballmetoden hvor jeg opprettet kontakt med informanter gjennom venner og bekjente (Andrews og Vassenden 2007). Jeg startet flere snøballer og sendte mail til flere venner og bekjente hvor jeg informerte om mitt prosjekt og spurte om de kunne henvise meg videre til kvinner de trodde passet mine kriterier.

Siden jeg ønsket å se på klassebaserte forskjeller mellom mødre i utformingen av kvinne- og morsrollen, var utdanningskriteriet viktig i utvelgelsen av informanter. I den ene informantgruppen manglet alle informantene studiekompetanse, mens de i den andre hadde tatt høyere utdanning på mastergradnivå. Et annet sentralt utvalgs-kriterium var at de hadde barn i barnehagealder. Dette kriteriet var også viktig siden jeg ville se på mødrenes holdninger og praksis i forhold til fordelingen av permisjon, fordelingen av omsorgsoppgaver i hjemmet og yrkesaktivitet i denne travle fasen. Åtte av ni informanter bodde sammen med barnefaren i perioden, mens den niende hadde gjort det. Det var ikke et kriterium, men jeg mener det er viktig siden jeg tror relasjonen til partner er viktig for kvinnenenes holdninger og praksis rundt arbeidsdeling, yrkesaktivitet og barneomsorg.

Jeg fikk fem av mine informanter gjennom snøballmetoden. Av de øvrige fire er det to informanter som er bekjente av meg. Det var bekjente som selv kunne tenke seg å være informant når jeg sendte forespørsel om de ville rekruttere andre. De to siste informantene fikk jeg kontakt med gjennom å ha tatt kontakt med deres arbeidsplass i offentlig sektor.

Jeg har valgt å rekruttere to ulike informantgrupper for å sammenligne hvordan de ulike gruppene opplever samme situasjon. Formålet er å fange opp nyanser og mangfold (Dalen 2004).

I kvalitative studier anvendes gjerne strategiske utvalg hvor man velger informanter som har egenskaper som er relevant for problemstillingen. Utvalget blir et tilgjengelighetsutvalg, dvs. et utvalg som er selvselektert innen rammen av et strategisk utvalg (Thagaard 2003). Problemer knyttet til tilgjengelighetsutvalg er at de som ønsker å delta i en undersøkelse om moderskap og kvinnerollen kan føle at de, i større grad enn det som er normalt, mestrer sin

livssituasjon (Thagaard 2003). Et annet problem knyttet til tilgjengelighetsvalg er at det er basert på informanter som gjør seg tilgjengelige for forskeren. Det er ikke tilfeldig hvem som ønsker å delta i et forskningsprosjekt, og de som hovedsakelig meldte sin interesse for å delta i mitt prosjekt, var unge kvinner med universitetsutdanning. Det kan ses i sammenheng med at utdannede mennesker gjerne er mer vant til å reflektere over egen livssituasjon (Thagaard 2003). Middelklassens idealer om morsrolle og likestilling er normen i samfunnet (jfr.Kap.1), og dermed kan kanskje kvinner med bakgrunn i arbeiderklassen synes det er vanskeligere å delta i prosjektet. Dersom man er mer ukjent med forskning er listen høyere for å delta som informant (Repstad 2007).

Det viste seg å være mye vanskeligere å finne kvinner uten utdanning som var villige til å delta i prosjektet. To av dem meldte seg på studien, mens to av dem er bekjente av meg. De to informantene som var bekjente av meg gav uttrykk for at de kun ble med på studien fordi de ”kjente meg”. Jeg valgte å intervju disse selv om det er utfordringer knyttet til det å intervju bekjente. Den ene informanten kjente jeg i barndommen, mens den andre er en person som jeg tidligere har jobbet sammen med. Jeg har ikke kontakt med kvinnene i hverdagen. Repstad (2007) påpeker at det også kan være fordeler knyttet til å intervju bekjente. Det kan være lettere å få dem til å åpne seg fordi det allerede foreligger et tillitsforhold. De hadde begge lurt på hva de hadde sagt ja til, men sa at siden de kjente meg, føltes det greit. Dette var dermed to informanter som normalt ikke ville ha meldt sin interesse for å delta i et forskningsprosjekt. Vår relasjon kan ha ført til at de har sagt ting som de trodde at jeg mener, men det føler jeg ikke har vært dominerende fordi deres svar til dels var forskjellige fra hva mine hadde vært. Det var heller ikke nevneverdig forskjell mellom intervjuer der informantene var bekjente og der de ikke var det, bortsett fra at jeg følte at begge parter var litt mer komfortable der hvor vi var bekjente. Jeg synes det virket som om alle prøvde å redegjøre for sine holdninger og sin praksis, men her kan jeg selvsagt ikke være sikker.

En kort presentasjon av informantene

Mitt utvalg består av ni unge mødre med ulik utdanningsbakgrunn¹. Med unntak av en er alle gift eller samboende med barnefaren.

Elisabeth (29) har tre barn sammen med sin samboer. Hun har ikke fullført videregående skole og er i dag i ulønnet permisjon fra sin 80 prosents stilling som butikkmedarbeider. Hennes samboer er håndverker med fagbrev og driver sitt eget firma.

Therese (27) har to barn sammen med sin ektemann. Therese sluttet på skolen etter ungdomsskolen og har hatt en rekke ulike jobber i butikker og kafeer frem til hun ble gravid. Hun har vært hjemmearbeider i 5 år og ønsker å være hjemme på sikt også. Hennes mann har videregående utdanning og jobber fulltid med IT.

Ida (23) har ett barn sammen med sin samboer. Hun har ikke fullført videregående utdanning og jobber fulltid som daglig leder i butikk. Hennes samboer jobber med elektrofag, men har ikke fagbrev. Han er permittert fra sin jobb på grunn av en konflikt med arbeidsgiveren i forbindelse med pappapermisjon.

Annika (24) har ett barn. Hun er ikke lenger sammen med barnefaren, men de deler barneomsorgen. Annika har fagbrev som frisør, men jobber nå fulltid som selger i mediebedrift.

Nina (35) har tre barn sammen med sin ektemann. Hun har mastergrad i biologi og jobber fulltid som rådgiver. Hennes mann er utdannet lærer og jobber 80 prosent.

Hilde (34) har ett barn og ett på vei. Hun har mastergradsutdannelse innen samfunnsfag og jobber i en fulltidsstilling som rådgiver. Hun er gift med en saksbehandler som også jobber fulltid i offentlig sektor.

Ingrid (31) har to barn sammen med sin mann. Hun har mastergrad i litteraturvitenskap og jobber fulltid i en lederstilling. Hun er gift med en sivilingeniør, som for et halvt år jobber 80 prosent og ellers jobber fulltid.

---

¹ Se tabell I

Liv (33) har to barn sammen med sin mann. Hun har en mastergrad i psykologi og jobber som stipendiat. Hun er gift med en lektor som også jobber fulltid.

Renate (31) har ett barn og ett på vei. Hun har utdanning innen kunsthistorie og spesialpedagogikk og jobber fulltid som lærer. Hun er gift med en kunstner som nå er hjemme med barn.

Alle informantene er født mellom 1975 og 1987 og var dermed mellom 23 og 35 år. Av informantene var seks gift, to samboende, mens en hadde kjæreste som ikke var barnefaren, men hadde delt omsorg for barnet med barnefaren. Alle informantene hadde mellom ett og tre barn hvor de fleste var småbarn, og den eldste var ni år.

Av informantene uten høyere utdanning hadde ingen av kvinnene utdanning etter videregående, og ingen hadde generell studiekompetanse. Den ene kvinnen hadde fagbrev som frisør. To av kvinnene jobbet 100 prosent, og tre av barnefedrene jobbet 100 prosent (en var blitt permittert, men ønsket å jobbe 100 prosent). En av kvinnene jobbet 80 prosent, men var i forlenget, ulønnet svangerskapspermisjon, og en var hjemmearbeidende. Av mennene hadde ingen høyere utdanning.

Av informantene som har høy utdanning var alle gift med barnefaren. Type utdanning varierer fra biologi, samfunnsfag, pedagogikk, psykologi, litteratur. Alle disse kvinnene var kunnskapsarbeidere og jobbet i offentlig sektor, som rådgivere, leder, stipendiat, lærer. De jobbet 100 prosent, mens bare to av deres partnere jobbet 100 prosent. To av mennene jobbet 80 prosent (hvorav en jobbet 80 prosent midlertidig, i 6 mnd), mens en var hjemme med barn og jobbet periodisk (hovedsakelig om sommeren).

Av mennene hadde fire av fem høyere utdanning.

Jeg har valgt å studere klasse ut fra utdanningsbakgrunn fordi det er noe som har lang tradisjon i sosiologien (jfr.Kap.1). Utdanning har sammenheng med klassetilhørighet, og jeg ønsker i min oppgave å sammenligne grupper med informanter med høy og lav utdanning. Fokuset på utdanning vil ikke si at jeg vil konkludere med at de som har lavere utdanning, er arbeiderklasse og vice versa. Det kvalitative designet er tvert imot godt egnet til å nyansere dette bildet. I tillegg til utdanningsbakgrunn betyr også kvinnes yrkestilknytning mye for deres klassetilhørighet. I middelklassen finner man gjerne mennesker med høyere utdanning,

som har jobber som krever høyere utdanning. I arbeiderklassen finner man gjerne mennesker uten høyere utdanning, med yrker som har tradisjon i arbeiderklassen (Stefansen og Farstad 2008). Man kan også definere klassebakgrunn ut fra foreldre og partners klassesammenheng.

I mitt tilfelle viser analysen at tre av informantene uten høyere utdanning, har mer til felles med hverandre (med hensyn til arbeid, barneomsorg og likestilling) enn med de seks andre.

Disse tre informantene uten høyere utdanning jobber alle (eller har jobbet) som butikkmedarbeidere. Den fjerde av informantene uten høyere utdanning viser seg derimot å ha mye til felles med informantene med høyere utdanning, og har en jobb som er vanskeligere å plassere i arbeiderklassen. Hun jobber med salg innen en mediebedrift og jobben har en mer lystbetont rolle i informantens liv. Denne informanten representerer i denne undersøkelsen en "odd case" som altså ikke helt faller naturlig inn i noen av gruppene. Bourdieu viser til at mobilitet og endrede livsbetingelser fører til at det ikke nødvendigvis vil være fullstendig sammenfall mellom sosiale posisjoner og disposisjoner eller habitusformer. Det vil alltid være mennesker som befinner seg mellom to stoler (Prieur 2006).

Alle kvinnene med høyere utdanning er gift, mens bare en av kvinnene uten høyere utdanning er gift, og resten er/var samboende. En forklaring på det kan være at mine informanter med utdanning er eldre enn de uten. Med mitt utgangspunkt, et ønske om å studere unge mødre uten utdanning eller med en mastergradsutdanning, fikk jeg to grupper informanter hvor de uten utdanning var i tjueårene, mens de med utdanning var i tredveårene. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.

Intervju som metode

For meg var det viktig å prøve å etablere en intervjusituasjon hvor informanten kunne føle seg komfortabel nok til å snakke fritt om til dels private tema. Jeg forsøkte å innta en aktiv, lyttende holdning og komme med tilbakemeldinger i form av nikk, smil og en oppmuntrende holdning for å uttrykke forståelse og respekt for det informanten fortalte meg.

Intervjuene ble gjennomført i tidsrommet mars til mai 2010 og varte mellom en og to timer. Lengden på intervjuene varierte etter hvor utdypende informanten var. Etter at jeg hadde fått transkribert alle intervjuene satt jeg igjen med 226 sider med intervjumateriale.

Gjennomføring av intervjuene

I forkant av intervjuene hadde jeg sendt informantene et informasjonsskriv² som gav en kort introduksjon til studien. Før intervjuet startet, gjentok jeg en kort repetisjon av det som stod i informasjonsskrivet.

Jeg laget min intervjuguide³ etter å ha lest mye litteratur om de emnene jeg var interessert i å få vite noe om. Fordelen med kvalitative intervjuer er at man har muligheten til å følge opp informanten og spørre videre. Man får henne til å utdype svar og gå videre på interessante utsagn. Intervjuguiden var semistrukturert, og gav mulighet for variasjon. Spørsmålene handlet om forhold til foreldre, søsken og barndomshjem. Dette fulgte jeg opp med spørsmål om skole og utdanning.

Videre spurte jeg om arbeidsliv og tidsbruk, arbeidsdeling i hjemmet og permisjonsfordeling, forhold til partner, barneomsorg og morsrolle, kjønn, likestilling og klasse.

Jeg avsluttet intervjuene med å invitere informanten til å komme med egne tanker og tilføyelser knyttet til det vi har snakket om, for å gi informantene mulighet til å dele sine synspunkter. Dette er viktig, slik at informanten ikke skal forlate intervjuet med en følelse av å ha noe usagt eller uoppklart (Repstad 2007). I debriefingen fant jeg at jeg til tider slo av diktafonen for fort og måtte skrive på spreng fordi informantene ofte snakket litt friere mot slutten av intervjuet, når de ikke fikk direkte spørsmål og diktafonen var avslått.

Intervjuene var altså semistrukturerte og temaene var klare på forhånd, men det var ikke faste spørsmål eller fast rekkefølge.

Reaksjoner fra intervjueren kan være avgjørende for å få en dialog, og relasjonen som etableres mellom forsker og informant er avgjørende for hva slags empiri man får. Nær kontakt medfører noen etiske utfordringer som jeg vil gå nærmere inn på senere. I en intervjusituasjon vil informanten beskrive og fortelle om sine perspektiver og slik meddele sin forståelse av hendelser (Thagaard 2003). Jeg gjorde det klart for mine informanter at jeg var interessert i deres tanker, følelser og meninger og at det derfor ikke var noen ”gale” svar.

Mine informanter gav uttrykk for at de synes det var kjekt å fortelle om sine tanker og holdninger til en person som var oppriktig interessert i deres synspunkter, også fordi det fikk dem selv til å reflektere mer over ting de vanligvis tar for gitt. Det at det ikke var noen

---

² Se vedlegg I

³ Se vedlegg II

spesielt følsomme spørsmål gjorde nok sitt til at alle ga uttrykk for at de hadde syntes det var en positiv opplevelse, og flere var forbauset over at tiden hadde gått så fort under intervjuet.

Intervjuene ble som nevnt tatt opp med diktafon slik at jeg kunne transkribere dem. Diktafon er et nyttig hjelpemiddel, og jeg følte ikke at informantene ble brydd når den ble slått på, og ingen motsatte seg bruken av den. Likevel var det flere som snakket friere når den var avslått, men det kan skyldes en kombinasjon av at spørsmålsstillingen var over og diktafonen avslått. Det var mer som en "normal" samtale.

Jeg lot det være opp til den enkelte informant hvor vi skulle møtes. Alle intervjuene jeg foretok var på dagtid og fant hovedsakelig sted hjemme hos informantene eller ved deres arbeidsplass. Ett intervju ble foretatt på kafé, og to ble foretatt på et lånt rom på biblioteket. Jeg følte kanskje jeg fikk et litt bedre inntrykk av de informantene som jeg møtte i deres hjem eller på kontoret.

Utfordringer i intervjusituasjonen

Jeg trivdes i intervjuerrollen, men var ikke alltid helt avslappet. Jeg var glad for at jeg hadde brukt mye tid på å utforme en intervjuguide og fant en trygghet i den.

Under arbeidet med transkriberingen av intervjuene hørte jeg flere steder der jeg bedre kunne ha kommet med oppfølgingsspørsmål for å få informanten til å utdype.

Jeg merket meg også at i en samtale kommer man gjerne inn på flere ulike tema, så gangen i samtalen ble litt hakkete til tider, og jeg tror kanskje enkelte av informantene følte at jeg til tider stilte spørsmål som de allerede hadde vært inne på. Jeg merket likevel at jeg kunne få mye ny og utdypende informasjon av informantene ved å stille spørsmålet fra en litt annen vinkel. I noen tilfeller følte jeg det kunne være vanskelig å få informanten til å utdype når jeg spurte om det. Ved en del tilfeller var det nok også noen spørsmål som ikke informantene hadde reflektert over på forhånd, som derfor var vanskelige å svare på. Repstad (2007) fremhever viktigheten av at en informant må få lov til å være uinteressert, siden man ellers kan få ureflekterte svar fra informantens side, fordi vedkommende synes det er ubehagelig å ikke kunne svare. Det betydde for min del at jeg lot være å presse informanter om svar dersom de ikke hadde et, det gjaldt særlig spørsmål knyttet til politisk og feministisk ståsted. Et annet eksempel er at en av mine informanter hadde et dårlig forhold til sin far, og som hun selv sa, ikke hadde noe positivt å si om han, og da valgte jeg heller å spørre bare om moren.

Jeg foretok intervjuene i to byer, og når jeg reiste til den ene byen, hadde jeg dårlig tid og var slik litt uheldig med tidsdisponeringen. Den ene informanten måtte utsette intervjuet til neste dag, noe som førte til at jeg fikk altfor mange intervjuer den dagen. Det ble for travelt, og jeg følte nok at dette gikk ut over min tilstedeværelse i intervjusituasjonen at jeg hele tiden måtte bekymre meg om å ikke komme for sent til neste avtale.

Andre metodiske utfordringer

Det er svakheter knyttet til alle metodiske tilnærminger og jeg vil her gjøre rede for slike utfordringer knyttet til mitt prosjekt. Intervju som metode kritiseres for at det kan bidra med ufullstendig informasjon og bare registrere folks subjektive mening og opplevelse. Folk kan være lite bevisst på drivkreftene bak egne handlinger, og den subjektive mening aktørene tillegger en situasjon kan være etterrasjonalisering (Repstad 2007). Gode informanter betraktes gjerne som mennesker som er samarbeidsvillige, veltalende og kunnskapsrike, mennesker som gir lange beskrivelser av sin egen livssituasjon. Slike personer er behagelige å intervju, men gir ikke nødvendigvis best innsikt. Som Kvale (1997) påpeker er denne type idealiserte informanter gjerne en intellektuell person fra middelklassen, og dens meninger er ikke alltid representative for hele gruppen. Noen mennesker er vanskeligere å intervju enn andre, derfor er det viktig at forskeren må forsøke å motivere og oppmuntre. Manglende svar kan også være funn, som i lite utfyllende svar om feminisme og likestilling hos noen av mine informanter med lavere utdanning.

I forbindelse med gjennomføringen av intervjuene er det ikke blitt stilt særlig følsomme spørsmål, men spørsmål knyttet til klasse viste seg å gjøre noen av informantene utilpass. Vedrørende dette temaet skrev jeg ikke eksplisitt i informasjonsskrivet at intervjuet også skulle handle om klasse, men jeg skrev at det skulle fokusere på mødre med ulik yrkes- og utdanningsbakgrunn (lignende fremgangsmåte ble også brukt av Faber 2008 og Skeggs 1997).

Forskereffekt og informantenes selvpresentasjon

Forskerens forståelse og måter å betrakte omgivelsene på har betydning for hvordan observasjoner og utsagn som studeres blir til forskningsdata. I en viss forstand kan man si at forskeren konstruerer data. Det vil alltid være en forskereffekt, og forskning er aldri nøytral

eller objektiv (Wadel 1991, Jacobsen 2000). Som forsker må man reflektere over den innvirkning egenskaper ved en selv kan ha hatt på forskningsprosessen og resultatene. Det eksisterer et gjensidig påvirkningsforhold mellom forsker og informant (Schieffloe 2003, Thagaard 2003).

Mine informanter var enten omtrent på min alder eller litt eldre, og alle hadde i motsetning til meg barn. Dersom jeg selv hadde hatt barn og fortalt dette til mine informanter, kunne det kanskje ha ført til at jeg kunne fått annen informasjon. Jeg, i min situasjon, oppfattes kanskje som en som ikke kan sette seg inn i deres situasjon, siden jeg har et utenfraperspektiv på morsrollen. Dersom jeg hadde hatt barn, ville jeg kanskje også ha hatt en annen forståelse for deres situasjon og dermed tolket min empiri annerledes. Men dersom jeg hadde hatt barn, kunne det også ha ført til at mine informanter ikke fortalte like omfattende fordi de trodde jeg hadde en førforståelse om hvordan morsrollen var.

Som ung kvinne følte jeg at jeg hadde flere fellestrekk med mine informanter. Dette kom for eksempel til uttrykk i intervjuene med kommentarer om hva som var ”typisk menn”, uttalelser som kanskje ikke ville falt like naturlig hvis forskeren var mann. Flere av kvinnene hadde skrevet masteroppgave selv og kunne relatere til den prosessen jeg var i. Utdanning gav meg dermed muligens en fordel i samhandlingen med kvinnene som selv hadde en utdanning. Samtidig kan dette ha skapt en distanse til dem som ikke hadde det.

Alder kan også ha innvirkning på hvordan informantene betraktet meg i forskerrollen. De kvinnene som hadde tatt en mastergradsutdanning var ofte eldre enn meg selv, mens de kvinnene som ikke hadde utdanning var omtrent på min egen alder.

Mine informanter ønsket alle å fremstå som gode mødre som ønsker det beste for sine barn og som begrunnet sine valg etter moralske og sosiale normer. Samtidig gav kvinnene uttrykk for mangler og problemstillinger, de forsøkte ikke å fremstå som perfekte. Flere av kvinnene snakket blant annet om at de syntes det var vanskelig at de ikke fikk så mye tid med sine barn som de gjerne ønsket. Jeg følte at kvinnene snakket åpent i intervjusituasjonene og at de ikke prøvde bare å belyse positive sider ved seg selv og sin egen situasjon. Kvinnene følte i stor grad at de mestret morsrollen og kvinnerollen, men snakket også åpent om vanskeligheter knyttet til de to rollene.

Informantene mine hadde små barn og var relativt tidlig i moderskapet. De fortalte også om sine tanker om oppdragelse på sikt, men man kan ikke ta for gitt at det de gir uttrykk for i en intervjusituasjon om en fremtidig problemstilling, er slik de kommer til å handle i praksis.

I tillegg til spørsmål knyttet til fremtidig atferd gir retrospektive spørsmål en utfordring. Man erindrer gjerne fortiden gjennom et filter av begreper og tenkemåter som man har tilegnet seg langt senere (Repstad 2007). Siden jeg i utgangspunktet var interessert i kvinnes egne oppfatninger og deres subjektive meninger, følte jeg ikke at det var et stort problem.

De retrospektive data jeg har samlet inn går tilbake til informantenes barndom og mye er det nok foreldrene som har fortalt dem. Episodene huskes, mens det mer hverdagslige glemmes, som jo var det jeg var mest interessert i. Informantene kan også ha valgt å utelate elementer i fremstillingene som kunne ha gitt et annerledes bilde på oppveksten deres.

Analyse

I kvalitativ forskningsmetode er arbeidet med problemstilling, datainnsamling og analyse ikke adskilte prosesser, men mer som en runddans mellom de ulike fasene. Adskillelsen mellom intervjufase og analysefase er fiktiv (Wadel 1991, Fog 1994). Jeg valgte å fortolke min empiri gjennom en temasentrert tilnærming der jeg sammenlignet informasjon fra informantene om hvert tema, for så å gå i dybden på de enkelte temaene (Thagaard 2003). Etter intervjuene satt jeg igjen med et omfattende og variert materiale, og analysearbeidet har vært en krevende prosess. Prosessen begynte med transkriberingen som gav meg mulighet til å gå nøye gjennom alle mine intervjuer og notater. Det ga en verdifull repetisjon og ny innsikt. Jeg skrev korte sammendrag om informantene, arbeidet med kategorier og laget oversikter over hvordan informantene forholdt seg til ulike tema.

Intervjusituasjonen er til en viss grad gjensidig, men siden analysematerialet er transkriberte intervjuer er det forskeren som har monopol på forståelsen. Intervjuet var begges samtale, men nå i transkribert form er det forskerens empiriske materiale (jfr. Fog 1994). Tolkning av dataene kan innebære etiske dilemmaer når forskerens perspektiv er forskjellig fra informantenes egen forståelse av sin situasjon. Siden forskeren ser informantenes situasjon utenfra, vil forskeren som regel ha et annet perspektiv enn informanten.

For meg innebar prosjektet bl.a. at jeg hadde tanker om en kategorisering av mine informanter i klasser som de kanskje ikke er enige i selv. Et perspektiv fra en utenforståendes ståsted kan

oppleves som fremmedgjørende og provoserende for informanten (Thagaard 2003). Men informantenes egne oppfatninger er imidlertid også sentrale i oppgaven. Jeg har forsøkt å nyansere og modifisere, og ser på klasse som en prosess, og ikke som noe som er determinert utenfra.

Troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet

I kvalitativ metode er forskeren selv redskapet til datainnsamlingen og det videre arbeidet med oppgaven. Fortolkning har en sentral plass, og det er forskeren selv som velger ut, tolker og presenterer empiri til oppgaven. Forskning kan aldri bli nøytral, men preges av den som gjør forskningsarbeidet. Dermed er det viktig å være oppmerksom på eget ståsted og hvordan det kan påvirke studien. Man foretar som forsker en rekke valg når man arbeider med og presenterer sitt materiale. Dette innebærer at man må rette blikket sitt både utover og innover mot en selv (Fog 1994). Jeg er intervjuer i denne sammenheng, men jeg er også deltaker i samfunnslivet, kvinne, datter, søster, kjæreste, mastergradsstudent etc. som utgjør et menneske med fordomsfulle og fordomsfrie følelser. Dersom man ikke reflekterer over disse følelser, vil de kunne påvirke intervjuet og empirien uten at det blir synliggjort. Jeg har sett på mitt følelsesmessige engasjement i saken, og prøvd å være klar over dette på forhånd og stille meg så åpen som mulig for andre oppfatninger (Fog 1994).

Når man velger å gjennomføre intervjuundersøkelser, er man ikke bare interessert i individet selv, men også hva individet kan fortelle om den videre gruppen, klassen eller samfunnet det tilhører. Når mine informanter forteller om kvinne- og morsollen påvirkes de av utbredte forestillinger og normer i samfunnet. Der hvor det er likheter mellom mine informanters holdninger kan man diskutere om dette kan sies å gjelde for flere enn de som deltar i undersøkelsen. Ved å sammenligne med tidligere forskning som har kommet frem til lignende resultater, kan man også bygge opp under sine egne forskningsresultater (Thagaard 2003).

I kvantitativ kunnskap søker man verifisering som diskuteres ut i fra begrepene reliabilitet, validitet og generaliserbarhet. Men disse begrepene egner seg ikke i en kvalitetsvurdering av kvalitative studier fordi hensikten her er å finne meningssammenhenger, ikke årsakssammenhenger (Kvale 1997). Gjennom bruk av åpne individuelle intervjuer får vi empiri i form av en samling individuelle synspunkter. Dermed får vi problemer med den eksterne gyldigheten (Jacobsen 2000). Thagaard (2003) er en av forskerne som argumenterer

for at man i kvalitativ forskning kan erstatte disse begrepene med troverdighet, bekreftbarhet og overførbarhet.

Troverdighet handler om at forskningen gjennomføres på en tillitsvekkende måte, at den er til å stole på. Jeg har derfor gjort rede for mine valg i forskningsprosessen.

Bekreftbarhet handler om kvaliteten av tolkningsarbeidet og om resultatene av et forskningsarbeid kan støttes av annen forskning. Dersom tidligere forskning bekrefter ens egne funn, er dette med på å styrke studiens kvalitet og rimeliggjøre egne tolkninger. Jeg synes det har vært viktig å trekke inn andre studier siden jeg har et lite utvalg. Selv om tidligere forskning kan gi et sammenligningsgrunnlag, er det viktig å tenke på at forskningssituasjonen ikke er lik. Jeg har eksempelvis brukt studier fra Storbritannia og USA hvor klaseskillene må sies å være tydeligere enn i Norge, og hvor unge kvinners livsbetingelser er annerledes.

Overførbarhet handler om at mine tolkninger i prosjektet kan være relevante i andre sammenhenger (jfr. Thagaard 2003). Ved bruk av metode som søker å gå i dybden av et fenomen, har man ikke mulighet til å ha mange informanter, og kravet om tallmessig representativitet faller bort. Målet i kvalitativ forskning er likevel å kunne si noe om flere enn bare dem som har deltatt i prosjektet. Jeg håper derfor at det jeg finner ut om kvinnes holdninger og praksis knyttet til kvinne- og morsrollen, kan være gjeldende for flere kvinner med bakgrunn som ligner de to gruppene jeg har tatt for meg.

Jeg håper min oppgave kan si noe om kvinnesrollen og morsrollen for unge mødre født på 70 og 80-tallet med samme bakgrunn som mine informanter. Studien gir innblikk i erfaringene til kvinner som er i et parforhold med barnefaren, eller som har et samarbeidsforhold med ham.

Etiske refleksjoner

Forskeren må gjennom hele forskningsprosessen forholde seg til etiske retningslinjer og presentere forskningsresultatene med redelighet og nøyaktighet (Kvale 1997, Thagaard 2003). Forskningsprosjekter har meldeplikt og skal meldes til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Mitt prosjekt ble godkjent 06.01.2010.

Det kvalitative forskningsintervju er gjerne et engangstilfelle, der forskeren kommer inn i personens liv med sin diktafon, får hennes fortrolighet og går igjen når intervjuet er slutt. Samtalen er som en trojansk hest, et middel til å komme inn på personens liv og få adgang til hennes univers (Fog 1994). Dette er ikke uproblematisk.

Informert samtykke er et forskningsetisk prinsipp som gir informantene kontroll over egen deltakelse. Informantene har krav på å få kjennskap til formålet med undersøkelser og hovedtrekkene i prosjektet. De må informeres om at de har rett til å trekke seg. Dersom informantene får for detaljert informasjon, kan det derimot påvirke deres atferd. Jeg rekrutterte informanter ved å si at jeg var interessert i sosiale forskjeller i forhold til kvinnelighet og moderskap, og det kan være problematisk at jeg unnlot å bruke klassebegrepet siden det er så sentralt i min oppgave. Metoden er imidlertid brukt tidligere (Skeggs 1997, Faber 2008) og informasjonsplikten kan ikke strekkes så langt at forskeren må spille ut alle sine analytiske kort (Repstad 2007).

Siden jeg har opprettet kontakt med mine informanter gjennom bekjente, er det viktig at informantene blir anonymisert på en slik måte at de ikke kan gjenkjennes. Alle mine informanter er gitt fiktive navn, og enkelte detaljer uten analytisk betydning kan være endret slik at informantene ikke skal kunne gjenkjennes. Det at jeg har informanter i to byer, hjelper også til med anonymiseringen. Hensynet til deltakernes anonymitet og hensynet til å fremstille forskningsresultatene på en korrekt og pålitelig måte kan være motstridende. Metodisk sett er det viktig å presentere informantene slik de fremstår for forskeren, men etisk sett er det også viktig å holde identiteten skjult (Thagaard 2003). Snøballmetoden gir noen utfordringer til absolutt anonymisering av informantene fordi noen av informantene kjenner hverandre og kan tenkes å finne ut hvem de andre er. Ved to tilfeller har jeg kommet i kontakt med en informant via en annen informant.

Videre forskning

Rammene rundt en masteroppgave setter begrensninger for rekkevidden av prosjektet, og på grunn av mitt valg av kvalitativ metode er utvalget relativt lite.

Mine informanter med høy utdanning befinner seg i en spesifikk del av det sosiale rom, med sin høye kulturelle kapital og egalitære kjønnsideologi. Det at flertallet av dem har partnere som reduserer sin arbeidsmengde for å fokusere på barn, er statistisk sett spesielt, og det hadde vært interessant å forske mer inngående på klasseforskjeller, med et større og mer variert utvalg.

Jeg har vært opptatt av informantenes egne tanker og erfaringer. Det kunne vært fruktbart å forske på deres partnere for å sammenligne informantenes forventninger her, med hans holdninger og praksis i rollen som partner og far. Dette var det dessverre ikke mulighet for innen de rammene jeg hadde.

4. Klasse, utdanning, arbeid

Innledning

I dette kapitlet vil jeg diskutere hva informantene tenker om klasse, og hvordan de forstår sin posisjon i samfunnet. I Norden har det tradisjonelt ikke vært ideologisk korrekt å snakke om ulikhet på grunn av vårt store fokus på likestilling, likhet og likeverd. Det er vanskelig å snakke om forskjeller, og de fleste som har studert dette, konkluderer med at det er en tendens til å plassere seg selv på midten av den hierarkiske skalaen (Gullestad 1984, Skilbrei 2003, Faber 2008). I motsetning til Bourdieus teori om at mennesker forsøker å bevege seg opp i hierarkiet, fant den danske sosiologen Faber (2008) at hennes informanter heller gjorde seg mer alminnelige enn det de var, noe som samsvarer med den nordiske likhetstanken. Dette viste seg å gjelde mine informanter også, og med hensyn til klasse definerte de fleste seg som middelklasse. Jeg forsøker i kapitlet å utforske sammenhengen mellom klasse og de arbeids- og utdanningserfaringene den enkelte har.

Klasse er flyktig, og Ortner (2003) viser til at klasseforskjeller ofte forblir skjult i det sosiale og kulturelle liv. Klasse er nært knyttet til moral, og jeg opplevde at det var vanskelig å få informantene til å snakke om klasse. Blant informantene uten høyere utdanning var svarene generelt korte, og de var usikre på temaet. Som jeg diskuterte i metodekapittelet har jeg ikke ønsket å presse informantene når de gir uttrykk for at de ikke kan svare. Informantene med høyere utdanning virket som om de gjerne hadde tenkt mer over klasseproblematikk, men de syntes gjerne det var ubehagelig å snakke om og gav lite utfyllende svar de også. Jeg er usikker på om grunnen er at informantene vegret seg for å snakke om sosiale forskjeller, eller om de ikke hadde reflektert nok rundt temaet. Klasse viser seg likevel gjennom intervjuene i og med at informantene viser til sosiale forskjeller når de snakket om andre tema. Klasse kom også til uttrykk gjennom hvordan informanten snakket om, og tok avstand fra andre, dette som Lamont kaller grensedragning.

Jeg så klasseforskjeller i intervjusituasjonen ved at høytutdannede i kraft av sin posisjon og kjennskap til forskning gjerne var mer aktive i intervjuet (jfr. Skilbrei 2003). Mine informanter uten høyere utdanning gav gjerne kortere svar og fulgte sjeldnere opp med egne eksempler og assosiasjoner, mens flere av informantene med høyere utdanning gjerne hadde mer reflekterte svar og kom med egne tolkninger. Bourdieu hevder at det er den klassemessige habitus, en

persons posisjon i den sosiale struktur, som kommer til uttrykk i den språklige habitus, som er en del av vår samlede habitus (Bourdieu og Wacquant 1995).

Informantene snakker sjelden direkte om klasse, men det ser ut til at det er enklere å snakke om forskjeller fra retrospektive synsvinkel, hvor de forteller hvordan de opplevde klasseforskjeller som barn.

Hva tenker informantene om klasse, og hvordan forstår de sin klasseposisjon?

Med ett unntak opplever alle mine informanter seg som tilhørende middelklassen, eller ”midten” som mange sa (jfr.Skilbrei 2003). Den eneste som sier at hun tilhører arbeiderklassen er Elisabeth som sa ”*Arbeiderklasse (...) ja, vanlig liksom*”. Det kom frem at hun var usikker på forskjellene mellom kategoriene, men for henne var altså arbeiderklasse vanlig. Hun jobber i butikk og hennes samboer er håndverker, og hun hadde dermed en arbeiderklasseidentitet.

Jeg merket meg at enkelte av mine informanter la andre ting i klassebegrepet enn jeg. Hva sosiologer legger i begrepene arbeiderklasse og middelklasse, og hva ”vanlige folk” klassifiserer etter er minst to forskjellige ting (jfr.Skilbrei 2003). Kvinnene uten høyere utdanning trakk skillelinjene mer ved økonomiske forskjeller, mens de med høyere utdanning refererte til sosiale og kulturelle forskjeller. Effekten av utdanning ble av informantene uten høyere utdanning oversett som indikator på klasseforskjeller. Forskning viser at utdanning er langt viktigere for å forklare forskjeller i handlinger og holdninger enn økonomi og materielle ressurser (jfr.Skilbrei 2003).

Selv om ideen om klasseforskjeller er i konflikt med den norske likhetstanken, var det bred enighet blant mine informanter om at det fremdeles gir mening å snakke om klasseforskjeller i Norge i dag. I intervjuene med informantene uten høyere utdanning, ble det snakket om klasseforskjeller etter de som er ”over” og ”under” en i samfunnet (jfr.Faber 2008), mens informantene med høyere utdanning snakket mindre om et slikt hierarki. De gir uttrykk for at de lever i og omgås en homogen gruppe, noe som kan forklare hvorfor klasseforskjeller er mindre synlig for dem. Klasse oppleves gjerne i mindre grad for dem høyere i hierarkiet (jfr.Skeggs 1997). Etnisitet blir viktig når informantene trekker grensen nedover. Mitt

inntrykk var at informantene generelt hadde liten omgang med etniske minoriteter, og det var flere av informantene uten høyere utdanning som gav uttrykk for at de mente innvandrere var under en på rangstigen (jfr. Ambjörnsson 2008). Enkelte av disse informantene kom med utsagn som kunne oppfattes som rasistiske, og forstår gjerne minoritetskvinner som undertrykt, mens Ingrid (med høyere utdanning) viste til de sosiale forskjellene ved at enkelte kvinner med innvandrerbakgrunn mangler språket og ikke har fått den utdannelsen som er vanlig i Norge.

Når informantene skulle trekke grenser mot de som var over i hierarkiet, handlet dette om de ”med nesa i sky”, som føler seg bedre enn andre. Slik atferd ble knyttet til ulike arenaer. Arenaer for ulikhet var eksempelvis golfklubben, forum på internett og facebook. Ida forteller at hennes mor var kjæreste med en som jobbet i en golfklubb, og hun karakteriserer medlemmene i golfklubben som overklassemennesker med nesa høyt i sky. Therese sier at hun merker klasseforskjeller når hun bruker tid på ulike mammaforum på internett, ved at noen er mer frempå og gir uttrykk for at de har monopol på sannheten, gjennom å si hvordan ting skal gjøres og hva som er riktig i forbindelse med barneoppdragelse, forbruksvaner og livsstil. Therese tror disse menneskene føler seg bedre enn andre. Therese og Annika nevnte begge hvordan enkelte signaliserer overlegenhet gjennom sin status på facebook. De signaliserer økonomisk og moralsk overlegenhet ved å skryte av sine forbruksvaner, og av at de bruker mye ”kvalitetstid” med barna samtidig som de har all verdens overskudd til husarbeid. Dette oppleves som en overlegenhet som skaper en følelse av usikkerhet hos informantene, men de reflekterer også over hvorfor noen mødre føler et behov for å signalisere så sterkt gjennom sosiale medier. Bourdieu (1995) viser til at de kapitalsterke klasser har den legitime smak og viderefører sin dominans over andre gjennom symbolsk vold, ved å holde frem egen livsstil som overlegen.

Når informantene snakket om forskjeller, ble det også referert til bydeler og geografiske områder. Ingrid snakket eksempelvis om at hun omgås en homogen gruppe i sitt nærmiljø. Dette området var tidligere et arbeiderklassestrøk, men som nå i økende grad bosettes av urbane barnefamilier. Dette betyr for Ingrid at hun i liten grad opplever klasseforskjeller i hverdagen, i og med at hun omgås relativt like mennesker som gjerne er på samme sted i livet, og som gjerne har samme bakgrunn som henne selv. Bourdieu (1995) mener mennesker med lignende klassemessig habitus, har lignende livsløp. Det at vi omgås mennesker som ligner oss selv, gjør at vi føler oss vanlige, fordi vår verden er fylt opp av sanner som oss. Folk konfronteres ikke med store forskjeller i hverdagen, og de sosiale skillelinjene blir derfor mer

utydelige. En felles forståelse og praksis er en viktig del av prosessen med grensedragning. Vi identifiserer oss med noen mennesker, mens vi tar avstand fra andre. Gjennom grensetrekking, skaper vi vår egen identitet. Dannelsen av gruppeidentitet og egen identitet kan ikke adskilles (Lamont 1992).

Det er ikke tilfeldig hvordan mennesker bosetter seg og innreder sine hjem. Gjennom vårt valg av nabolag og bolig signaliserer vi til andre gjennom symbolske uttrykk.

"Class is something that is located spacially. It is in the neighbourhood and in the house" (Walkerdine, Lucey og Melody 2001:37).

Bourdieu (1995) mener smak har en sosial funksjon når det gjelder å legitimere sosiale forskjeller, og at hvor og hvordan vi bor er viktige symbolske uttrykk for vår identitet, våre verdier og normer. Hjemmets symbolske uttrykk kan lett kommuniseres til andre, og hjemmet er slik et sted hvor klassesetilhørighet vises. Dette er også tydelig hos mine informanter. De med høy utdanning har til felles at de ønsker et tidløst, klassisk, nordisk interiør. De vil ikke ha et rent IKEA-hjem, som de sier, men blander gjerne dyre og billige møbler, og nytt og gammelt. Et fellestrekk er at de vil at interiøret skal være enkelt, uten for mange ting, store møbler og furu. Liv og Ingrid trekker frem at dersom penger ikke var noen hindring, ville de brukt mer penger på design, men at det blir nedprioritert i småbarnsfasen. Bourdieu (1995) viser til at selv om vi har et åpent marked, vil det fremdeles være sosiale forskjeller i vårt forbruk, fordi vår habitus påvirker vårt konsum. En kombinasjon av ytre betingelser (som økonomi) og kulturelle preferanser knyttet til vår habitus, skaper vi vår livsstil og vårt forbruksmønster. Gjennom å ta avstand fra innredning som furu og overdreven bruk av IKEA-møbler, trekker informantene med høy utdanning kulturelle grenser, og Liv forteller at innredning er viktig fordi det viser hvem du er (jfr. Rollness 1995). Felles for informantene i denne gruppen er også at rydding og vasking i hverdagen blir mer nedprioritert.

Informantene uten høyere utdanning snakker gjerne mindre om interiør og mer om at hjemmet skal være koselig, trygt og godt (jfr. Stefansen og Farstad 2010).

"Det skal være koselig, det skal ikke være sterilt og minimalistisk og sånn, jeg vil ha et HJEM (..) Hjemmet er min base. Det er der man skal ha fred og ro, det er der man skal være sammen, og det er der man skal ta vare på hverandre. Så hjemmet er alt" (Ida)

Stefansen og Farstad hevder arbeiderklassen gjerne legger en annen betydning i hjemmet *"The home is seen as a haven away from (demanding, sometimes harsh and unpleasant) work"* (2010:600). Hos mine informanter er det en tendens til at det er mer fokus på

vedlikehold hos denne gruppen. Spesielt Elisabeth og Therese trekker frem viktigheten av at det skal være ryddig og rent, og at de ønsker et ordentlig hjem. De investerer i hjemmet som en form for kapital og trekker grenser mot de som har ”rotete og skitne” hjem. Et ryddig og ordentlig hjem er tegn på en anstendig kvinne (jfr.Skeggs 1997). Bourdieu (1995) viser til at arbeiderklassen langt oftere enn andre klasser sier at de ønsker et rent hjem, og at deres fokus på renslighet viser til ønsket om å gjendrive borgerlige fordommer. Ida og Annika sier begge at de gjerne vil at det skal være rent og ryddig, men at det ikke alltid blir prioritert i hverdagen. Dermed ser det ut til at det for alle informantene som jobber fullt utenfor hjemmet, er mindre viktig å fokusere på det daglige renholdet.

Noen av informantene knytter klasse til erfaringer i oppveksten og endringer når de reiste hjemmefra for å studere. Både Liv og Hilde vokste opp i tettsteder hvor det var relativt små klasseforskjeller, og begge pekte på at det var først når de flyttet til universitetsbyer for å studere at de merket klasseforskjeller. Utdanning gir økt erfaring med sosiale klasseforskjeller fordi kulturell kapital får en større betydning når man kommer høyere opp i skolesystemet (jfr.Nielsen og Rudberg 2006). Hilde vokste opp i et relativt homogent samfunn, hvor alle fedrene jobbet i industrien og mødrene gjerne jobbet i offentlig sektor. Hun oppfattet dette som et veldig lite klassesdelt samfunn hvor høyere utdanning ikke var vanlig. Da Hilde dro til byen for å begynne på universitetet, møtte hun medstudenter som hadde en helt annen bakgrunn enn henne, og hun innså at de hadde hatt en oppvekst som var helt ulik hennes. Det var først da hun ble bevisst på hvor store sosiale forskjeller det er, fortalte hun. Da hun kom tilbake for å jobbe om sommeren erfarte hun tydelig hvor store de sosiale forskjellene var. Mens Hilde hadde pådratt seg stor studiegjeld, hadde mange av de jevnaldrende sambygdingene allerede kjøpt hus og hytte. Hildes oppfatning var at klasseforskjeller ikke lenger handlet om å ha god eller dårlig økonomi da flere av de som jobbet i industrien tjener bedre enn hun gjør etter syv års utdanning. Hun mener forskjellene i langt større grad er kulturelle og sosiale og hun merker det spesielt i verdier og perspektiver på verden:

”Jeg tror ikke det er så mye økonomisk lenger, men jeg ser jo at de og jeg.. Vi hadde en helt ulik.. Altså det der med verdisett og syn rett og slett på verden rundt oss. Og også hvordan vi bruker pengene, hva vi kjøper inn, hva er viktig. Altså det er kjempestore forskjeller!”

Også Renate mener det fremdeles eksisterer klasseskiller og at selv om økonomi er en side av det, gir kulturell status og bakgrunn tydeligere forskjeller. Det er gjerne sosiale skillelinjer som går på utdanningsnivå og inntekt. I jobbsammenheng merker hun også at hennes elever kan ha veldig ulik bakgrunn. Renate kommer fra en intellektuell familie, mens hennes mann

har en annen familiebakgrunn, og hun følte i begynnelsen at det var til dels store forskjeller mellom hans og hennes familie. Informantene med høyere utdanning mener økonomisk kapital er blitt jevnere fordelt, og vektlegger selv kulturell kapital i større grad. Informantene uten høyere utdanning betrakter klasse hovedsakelig etter fordeling av økonomisk kapital.

Informantene med høyere utdanning diskuterte forholdet mellom klasse og utdanning. De peker på at selv om det er et likhetsprinsipp i skolen, er det fremdeles mennesker med bakgrunn i middelklassen som klarer seg best i skolesystemet. Selv om man i teorien har like muligheter, er det du har med deg i bagasjen hjemmefra forskjellig, og den støtte du får hjemmefra har stor betydning for hvordan man klarer seg på skolen. Liv peker på at verdier i hjemmet, lesing og stimulering av barna gjerne er ulikt i de to klassene. Hun viser til at det er en modellpåvirkning mellom foreldre og barn, og at sosiale forskjeller slik reproduces. Bourdieu mener skolen, på tross av en meritokratisk ideologi, ikke sikrer mobilitet fordi vår habitus ligger til grunn for hvordan skolen og den kunnskap skolen formidler erfares. Siden vår habitus legger føringer for hva som oppleves som meningsfylt, handler vi som regel i tråd med vår klassemessige habitus (jfr. Bourdieu 2007). Liv tror ikke vi har noe særlig overklasse i Norge, men mener at det er forskjeller mellom middelklasse og arbeiderklasse. *”Selv om vi tenker at vi er ganske.. at vi er veldig like, så tror jeg nok at det er forskjeller”.*

Sosiale grupper har gjerne en delt kultur og identitet, og vi foretrekker som regel de som ligner oss selv (jfr. Lamont 1992). Inspirert av Faber (2008) spurte jeg informantene mine om det var noen de følte de hadde vokst fra, for å få frem sosiale forskjeller. De fleste av informantene mine fortalte at de hadde vokst fra en del av sine tidligere venner, og begrunner gjerne dette med ulike veivalg og livsstil. Blant informantene uten høyere utdanning mente Therese, Elisabeth og Ida at siden de hadde fått barn i tidlig alder, hadde de andre prioriteringer enn sine jevngamle venninner, som gikk mye ”på byn”, mens de selv valgte å bruke sin fritid med familien. De ønsker, som Therese sier, venner med gode familieverdier. Elisabeth sier at hun synes det er lettest å omgås folk som hun merker ”stiller opp for ungene sine”. Annika fikk også barn tidlig, men hun hadde i større grad valgt å opprettholde kontakten med venninner, selv om det er vanskelig når de er i ulike livssituasjoner. Denne informantgruppen trakk både kulturelle og moralske grenser når de snakket om sine venner. Gjennom kulturelle grenser viste de til ulike livsstilsvalg, og moralske grenser ved at de skaper seg selv som mer omsorgsfulle enn sine tidligere venner.

Hos informantene med høy utdanning var det mer eksplisitt fokus på at vennene gjerne var veldig like en selv. Hilde forteller at hennes venner er en "relativt homogen gruppe", hvor stort sett alle har høyere utdanning. De fleste forteller at de har vokst fra en del venner, og Hilde begrunner det med at det ikke er så lett å holde kontakten når man ikke lenger har felles referansepunkter. Renate viser til at venner faller fra fordi forskjellene blir større når man blir eldre. De sosiale og kulturelle kapitalforskjellene blir tydeligere, og informantene i denne gruppen forteller at de har de fleste av sine venner fra studietiden, og har vokst fra dem som ikke valgte videre studier. Bourdieu hevder at mennesker med lignende habitus, har lignende livsløp. Selv handlinger som vanligvis anses for å være intensjonelle eller ekspressive (som våre valg av venner og partner) påvirkes av de objektive strukturer, noe vi ser i tendensen til å velge venner og partnere med samme sosiale bakgrunn som en selv (jfr.Bourdieu 1995). Informantene med høy utdanning trekker frem at deres venner har høyere utdanning og Ingrid forteller at hennes venner "er veldig ressurssterke og har en dreining mot kulturlivet". Informantene med høy utdanning trekker dermed på kulturelle grenser når de snakker om sine venner (jfr.Lamont 1992).

Informantene med høy utdanning er aktive i kulturlivet og mer politiske engasjerte. Politisk orienteringer, og etiske grunnholdninger henger gjerne sammen med vår plassering i det sosiale rom (jfr.Bourdieu 2007). Av informantene uten høyere utdanning, var det to som stemte hhv. Høyre og Kristelig folkeparti, mens en ikke stemte. Annika, som er i en mellomposisjon mellom de to gruppene, stemte Arbeiderpartiet, og alle informantene med høy utdanning stemte enten Sosialistisk venstreparti eller Arbeiderpartiet, noe som også sier noe om deres plassering i det sosiale rom (jfr.Bourdieu 1995).

Utdanning og barndom

Bourdieu (1995) peker på at vår klassemessige habitus har mye å si for vårt forhold til utdanningssystemet. Utdanningseksplasjonen har siden 1960-tallet påvirket det norske klassekartet. Det at flere tar høyere utdanning, har virket utjevnende, men sosiale forskjeller forsterkes gjennom utdanningssystemet. Jo høyere utdanning foreldrene har, desto større er sannsynligheten for at også barna tar høyere utdanning (Jørgensen 2000). Barns forhold til skolen er fremdeles knyttet til deres klassemessige familiebakgrunn, og middelklassebarn gjør det fremdeles bedre på skolen enn arbeiderklassebarn (jfr. Bourdieu 1995, 2007, Leiulfsrud 2004). Kvinner med bakgrunn fra middelklassen, vil i større grad føle seg hjemme i utdanningsinstitusjoner som formidler liberale middelklasseverdier som autonomi og individuell karriere, enn kvinner fra lavere klasser (jfr. Ellingsæter et al. 1997). For individer med bakgrunn fra arbeiderklassen oppleves det sjeldnere som selvsagt å ta høyere utdanning. Informantene uten høyere utdannelse snakker ikke om klasse og kulturelle forskjeller, og virker ikke bevisst på at deres sosiale bakgrunn kan forklare hvorfor de ikke gikk videre på skolen.

Informantene uten høyere utdannelse har alle valgt bort høyere utdannelse, og for tre av dem sin del, å ha en engasjerende jobb. De gir ellers uttrykk for at det kan være vanskelig, og at de angrer på at de ikke har fullført skolen, fordi de ser hvordan det påvirker deres jobbsituasjon og jobbmuligheter nå. De føler alle at de kanskje burde ha tatt en utdannelse. Samtidig gir de også uttrykk for ambivalens, og at de ikke nødvendigvis ønsker seg utdanning. Høyere utdannelse kan betraktes som en garanti for kultur, noe som er viktig etter samfunnets definisjon av vellykkethet. Derfor oppleves gjerne mangel på utdanningstittel som et handicap. Det er et eksempel på symbolsk vold ved at man er uvitende om hvordan man ubevisst tilpasser sine subjektive strukturer til de objektive strukturer (jfr. Bourdieu 1995, Prieur 1998).

Det er spesielt Elisabeth som angrer på at hun ikke fullførte videregående utdanning. Hun sleit på skolen, men fikk ikke hjelp hjemmefra. Elisabeth er bitter på foreldrene fordi de ikke hadde mer kontroll på situasjonen, og lot henne slutte på skolen: *"Altså, jeg hadde ALDRI latt min unge slutte på skolen når han var 16"*. Hun er veldig opptatt av barnas skolegang og prøver å formidle til sine barn at utdannelse er viktig.

Therese mistriivdes også på skolen og sluttet etter ungdomsskolen. Moren prøvde å hjelpe, men protesterte ikke da hun sluttet. Hvis hun kunne valgt på ny, kunne hun tenkt seg å ta helse og sosialfag på videregående og *”Gjøre noe fornuftig liksom. Jobbe på et eldreheim eller et sted de faktisk trenger meg”*. Hun ønsker at barna skal klare seg på skolen, fordi hennes erfaringer er at det var dumt å ikke gjøre det, men hun tror ikke hun kommer til å presse dem. Hun synes det er en fordel med utdanning fordi det er vanskelig å få en god jobb uten, *”men det viktigste er at du har det bra og jobber med noe du liker”*:

”Jeg håper (døtrene) blir lykkelige – og at de finner seg noen kjekke mannfolk som kan ta vare på dem. Men de kan jo jobbe selv også, altså. De kan det. De skal få lov til å ha drømmer og en karriere hvis.. ja for all del.”

Ida likte seg på skolen, men sluttet da hun var 16 år. Hun føler at hun har møtt fordommer fordi hun ikke har utdanning, men tror at det også kan være fordi hun kjenner på det selv, at det skulle hun gjerne hatt. Hun har en drøm om å slutte i jobben og begynne på frisørskole, men det er en økonomisk overveielse hun må ta. Ida vil la utdanning og yrke være opp til sønnen, og mener ikke så mye om det. Hun synes at utdanning er viktig, men *”hvis du kommer dit du vil uten, så for all del.”*

Av mine informanter uten høyere utdanning var Ida den eneste som hadde to foreldre⁴ med høyere utdanning. Moren var sykepleier, men er nå uføretrygdet. Faren var ambulansesjåfør, men døde da Ida var liten. De andre hadde en variert bakgrunn. Thereses mor har ikke høyere utdanning. Hun jobbet med arkivering, men er nå uføretrygdet. Sin far er hun usikker på, da de ikke har kontakt. Elisabeths mor hadde videregående utdanning og jobbet med regnskap, mens faren er utdannet lærer, men er nå uføretrygdet. Annikas mor er utdannet sykepleier. Hennes far hadde ikke formell utdanning, men jobbet seg opp til en lederstilling i et internasjonalt firma. Det var i denne gruppen bare Annika som hadde søsken med fullført universitetsutdanning.

Av mine informanter uten høyere utdanning var det bare Ida som syntes skolegang var kjekt. Både Ida og Annika fikk god hjelp hjemmefra med skolearbeid. Therese og Elisabeth likte seg ikke på skolen, de syntes det var vanskelig og fikk heller ikke noe særlig hjelp eller oppfølging hjemme, og de falt raskt fra.

Annika har fagbrev som frisør, men angreir på at hun ikke tok studiekompetanse, slik at hun hadde hatt muligheten til å videreutdanne seg. Hennes foreldre likte dårlig at hun tok

---

⁴ Oversikt over foreldres bakgrunn tabell II

frisørutdanning. Annika synes det viktigste er at barnet vil trives på skolen, og at skolegang er et viktig grunnlag for å klare seg bra ut fra de forutsetninger en har. Hun håper sønnen vil prøve så godt han kan og synes det er viktig at han gjør en innsats. Hun har opprettet et sparefond til ham mtp. utdanning, og ønsker at han skal ta en formell utdanning, fordi hun selv har opplevd at det er vanskeligere i dag å jobbe seg opp, slik hennes far gjorde.

Informantene uten høyere utdanning gav ikke uttrykk for at de opplevde seg selv som en gruppe som møtte begrensninger (jfr.Skilbrei 2003). De gav individualiserte forklaringer som at de var skolelei eller som Elisabeth som sa hun sluttet på skolen fordi hennes foreldre ikke fulgte opp. Alle er enige om at ikke alle som bor i Norge har samme muligheter, men de med høy utdanning snakker mer om mekanismer som skaper forskjeller, og tendensen til at middelklassebarn gjerne klarer seg bedre i utdanningssystemet. Informantene uten høyere utdanning føler seg derimot ikke forskjellsbehandlet eller at det er noen mekanismer som har hindret dem. I den grad det snakkes om sosiale forskjeller, tolkes det av de fleste som uttrykk for personlighet, valg, smak, livsstil og lignende (jfr.Bourdieu 2007).

Informanter med høyere utdanning har relativt like tanker omkring utdanning. Alle var flinke på skolen og sier at de gjerne hadde litt lett for det. Ingrid foreller for eksempel at skolen var en mestringsarena. Et annet fellestrekk er at de ofte fikk hjelp av sine foreldre, og at foreldrene syntes at utdanning var viktig. Klasseforskjeller reproduseres gjennom en kapitaloverføring i familien. Lareau (2003) er inspirert av Bourdieu og fant at middelklasseforeldre gir sine barn forttrinn gjennom å anvende og overføre sin kapitalsammensetning i barneoppdragelsen, og slik reproduseres klasseforskjeller. Det er en kulturell logikk knyttet til barneoppdragelse som er avhengig av sosial klasse (jfr.Lareau 2003). Vår familiære bakgrunn og habitus har mye å si for om man passer inn i utdanningssystemet (jfr.Bourdieu 1995). Jenter fra middelklassen har gjerne mer ambisiøse foreldre, og en større grad av familiekontroll (jfr.Nielsen og Rudberg 2006). Med unntak av Hilde hadde alle informantene med høy utdanning, minst en forelder med høyere utdanning. Ingrids og Renates foreldre hadde begge høyere utdanning, mens Liv og Nina hadde fedre med høyere utdanning. Informantene i denne gruppen hadde, i tillegg til Annika, alle søsken som også hadde fullført høyere utdanning.

Informantene fremstiller sine foreldre på ulik måte. Informantene med høyere utdanning fortalte i større grad om yrkesmessig engasjerte foreldre, som de betrakter som forbilder. Ingrid forteller om ressurssterke foreldre som selv om de har vært yrkesaktive, var veldig til

stede for henne. Foreldrenes påvirkning er viktig, og alle fortalte om foreldre som oppmuntret til at de skulle ta høyere utdanning. Også Hildes foreldre, som ikke selv hadde høyere utdanning, ivret for at hun, som den første i familien, skulle ta høyere utdanning. Informantene har også lært hva de selv ønsker å gjøre annerledes. Nina og Annika forteller begge om fedre med lange arbeidsdager, og ønsker selv å være mer bevisst på skillet mellom jobb og hjem.

Alle informantene med høyere utdanning mente de kom til å være veldig engasjert i barnas fremtidige skolegang. Flere gir uttrykk for at de synes det er viktig at barna klarer seg på skolen fordi det er nøkkelen til å klare seg videre. Hilde har et ønske om at datteren skal ta høyere utdanning, ikke nødvendigvis universitetsutdanning, men at hun skal ha studiekompetanse, slik at hun har alle muligheter:

”Det eneste er at jeg vil jo at hun også skal ta en høyere utdanning, altså ikke nødvendigvis en universitetsutdanning, men altså at hun skal ha... Hun skal ta studiekompetanse. At hun har mulighet til å gå videre. Jeg synes det er veldig dumt å på en måte gå innpå noe sånn som ja.. ikke det at det er noe galt med frisørfaget, men hvis du tar det uten å ta allmennfaglig påbygging, så sperrer du på en måte for deg selv.”

For informantene i denne gruppen, i tillegg til Annika, er det viktig at barna klarer seg bra på skolen, både sosialt og faglig, slik at de trygger fremtiden sin. Flere gir uttrykk for at de ikke ønsker å legge for sterke føringer på barnet, men at de vil være engasjerte fordi de har et ønske om at barna skal klare seg bra. Enkelte av informantene med høy utdanning gir uttrykk for å ønske en mer demokratisk oppdragelsesstil enn egne foreldre har stått for (jfr. Lareau 2003). Ingrid forteller eksempelvis at hun synes foreldrene var for strenge, og at hun ønsker å stole på at barna selv tar ansvar, og Nina forteller at hun synes det er viktig at barna blir hørt. De fleste gir uttrykk for at de ikke ønsker å presse barnet inn i et utdanningsforløp, men forsøke å sørge for at barna har fått en *”evne til å gjøre gode valg for seg selv”*. Informantene i denne gruppen har mer artikulerte håp og ambisjoner for sine barn, og ønsker de skal ta høyere utdanning.

Arbeids- og utdanningserfaringers betydning

For de yrkesaktive mødrene jeg har intervjuet, er det å forsøke å tilpasse yrkesarbeidet til barnets behov en sentral del av livet. Tilpasningsprosessen varierer gjerne mellom kvinnene, men alle er veldig bevisst på en balansegang mellom sin posisjon som mor og sin posisjon som lønnstaker. For mine informanter uten høyere utdanning (med unntak av Annika) ser det ikke ut til at lønnsarbeidet er så viktig. De har ikke et lystbetont forhold til sin jobb, og jobben tilpasses til familien, og ikke omvendt. Therese har helt valgt bort lønnsarbeidet for å bruke all sin tid på morsrollen. Hun forteller at hun har noen venninner som sliter med dårlig samvittighet fordi de jobber mye, noe hun har problemer med å forstå. Elisabeth og Ida har heller ikke jobber som engasjerer dem. Både Therese og Elisabeth har valgt å ikke fokusere på lønnsarbeidet i småbarnsfasen, mens Ida må jobbe mer enn hun ønsker fordi mannen er permittert:

”Det er litt sånn kinkig med hans situasjon (...) Etter jeg fødte, så krevde han pappapermisjon, og da ble han permittert. Og det er jo ikke lov. Og det har aldri blitt sagt med ord at han ble permittert fordi han sto på krava sine, men vi vet jo alle at det er derfor.”

Elisabeth er i forlenget, ulønnet permisjon fra sin butikkjobb, og sier at jobben ikke betyr mer enn en inntekt for henne. Hun har valgt å jobbe redusert, og siden hun jobber i butikk, begynner hun ikke før klokken ti, det gir henne god tid med barna om morgenen, noe hun sier gir henne mer enn jobben. *”Det har vært det viktigste med jobben min nå i hvert fall, at jeg ikke jobber så mye og har gode morgener med ungene.”*

Therese (27) har ikke jobbet siden hun ble gravid, og kan tenke seg å gå hjemme på sikt også. Hun synes det viktigste er å ha god tid til familien, og hun tenker dette om fremtidig arbeidsliv:

”Jeg er litt sånn at jeg kunne tenkt meg en jobb som tilpasses rundt familien slik at jeg får mer tid til å.. ja.. jeg kan stå i klesbutikk, jeg kan stå i kassen på ICA, altså hva som helst, bare jeg trives med dem som er rundt meg og at det passer inn i familieforholdet.”

Ida jobber fullt som daglig leder i butikk og beskriver sin jobb som for hektisk. Hun trives ikke lenger i jobben, og den betyr stadig mindre for henne. Akkurat nå er hun så lite inspirert at hun kunne tenke seg å være hjemme:

”Det er faktisk til det punktet at jeg står og lurer på – vil jeg egentlig dette her? For den krever så mye overtidarbeid og ekstraarbeid og sånne ting at jeg tenker at jobben er faktisk ikke det viktigste i livet. Jeg har en sønn på 15 måneder, jeg har mann, hus, hund. Altså det er så mye annet jeg heller vil bruke tiden min på enn å stå på den jobben, at jeg tenker at det kanskje er noe jeg bør slutte med.”

Annika er unntaket blant dem med lite utdanning. Hun har fagbrev som frisør, men har nå en salgsjobb i mediebransjen. Da hun bestemte seg for å slutte som frisør, fikk hun sin første jobb gjennom foreldrenes nettverk (sosiale kapital). Jobben betyr mye for henne, og hun beskriver den som kjekk, sosial, krevende og veldig vanskelig å legge fra seg. Annika sier hun nok jobber mer enn hundre prosent, og sitter ofte med pc'en når barnet har lagt seg. Hun ønsker å ha en jobb hun kan utvikle seg i, og ønsker å jobbe seg oppover, hun ser derfor videreutdanning som en mulighet.

Mine informanter med høyere utdanning beskriver på samme måte som Annika sin jobb i positive ordelag, som spennende, interessant, utfordrende, givende, meningsfull med mye frihet og stor påvirkningskraft. For Hilde er det viktig med en jobb som hun kan identifisere seg gjennom, det er viktig at jobben er meningsfull. Ingrid sier at hennes jobb faglig sett er en drømmejobb hvor det ligger mye påvirkningsmuligheter. Hun forteller at hun i utgangspunktet ikke var veldig ambisiøs eller karrierebevisst, men at det nå virker fjernt å ikke engasjere seg i fagfeltet sitt:

”Jeg er veldig lite konkurransemenneske, så derfor så jeg ikke for meg at jeg skulle bli så veldig karrierекvinne, men så merker jeg jo at jeg er veldig faglig interessert – og da ville det vært veldig fjernt for meg å ikke engasjere meg på fagfeltet mitt.”

Et fellestrekk hos informantene med høyere utdanning er at de har fleksibilitet i hverdagen, noe som gjør det enklere å ha en utfordrende jobb, uten at det går for mye på bekostning av tiden med barn. Samtlige forteller at de prioriterer å gå tidlig hjem fra jobb, de tar heller med seg jobben hjem, og jobber eventuelt overtid etter at barna har lagt seg.

”Jeg er ikke av de som lever og ånder for jobben. Når klokken er kvart på fire så er jeg stort sett.. Da er jeg ferdig”(Hilde)

”Før jeg fikk unger, så satt jeg gjerne på jobb til halv seks – seks hver dag og jobbet, og forberedte meg og sånn, mens nå er jeg glatt hjemme halv fire”(Renate).

For informantene uten høyere utdanning er det vanskeligere å få til fleksibilitet i hverdagen på grunn av deres jobbers natur. Elisabeth og Ida jobber begge i butikk, og det samme gjorde Therese da hun var yrkesaktiv. Annika jobbet tidligere som frisør, men valgte det bort da hun fikk barn, på grunn av de vanskelige arbeidstidene. Arbeiderklassejobber, som frisørarbeid og

butikkjobber, har gjerne arbeidstider som gjerne omfatter ettermiddager, kvelder og helger og krever tilstedeværelse. Dermed er det gjerne vanskeligere for kvinner i slike yrker å velge å jobbe fulltid, fordi det innebærer noe annet enn i middelklasseyrker (jfr.Stefansen 2010). Høy utdanning henger ofte sammen med mer stimulerende yrker og en sterkere yrkesidentitet. Dermed er det kanskje forståelig at et stimulerende og selvstendig arbeid vurderes høyere mot det ulønnede arbeidet hjemme, enn om alternativet var en ufaglært jobb, som beskrives som mindre givende og mer rutinepreget. Men også for informantene med høy utdanning har moderskapet stor innvirkning på hvordan lønnsarbeidet verdsettes og organiseres (jfr.Elvin-Nowak 2001).

Alle informantene sier de prioriterer familien, men hva de legger i dette, varierer. Therese og Elisabeth (uten høyere utdanning) har tradisjonelle syn på hva det innebærer, og ønsker å være mest mulig hjemme med barna. Mens mødrene som har et stort engasjement i sin jobb, prioriterer å gjøre begge deler, ønsker de med en mer tradisjonelt orientert kjønnsideologi å legge jobben opp etter familieforholdet. Therese og Elisabeth føler at de får nok tid til familien, mens de andre gjerne har et ønske om å tilbringe mer tid med barna. Selv om fritiden vår øker, øker også følelsen av "tidsklemmen". Sammenlignet med 1970 tallet, har vi ikke mindre tid, men mer vi ønsker å bruke tiden på. Det er flest høytutdannede småbarnsforeldre som rapporterer om følelse av tidsmangel (jfr.Frønes 2006). Informantene med høy utdanning og høy kulturell kapital jobber ikke bare mest, men har også en mer aktiv fritid enn informantene med lavere utdanning. Følelsen av tidsmangel oppstår gjerne på grunn av våre idealer om mer tid til barnet og ønsket om en aktiv livsstil (jfr.Ellingsæter 2005).

Informantene med en sterk yrkestilknytning trekker frem viktigheten av fleksibilitet i hverdagen og gir uttrykk for at om deres jobber var mindre fleksible, ville de alle vurdert å jobbe mindre. Ida forteller at hun har et ønske om å slutte i sin jobb og være hjemme fremover, noe som er vanskelig siden samboeren er permittert. For kvinnene uten høyere utdanning vil det at de prioriterer familien si at de tilpasser sin jobb etter familien, og jobber redusert. For kvinnene med høyere utdanning, samt Annika, vil det at de prioriterer familien i større grad, si at de ikke jobber overtid slik at det går på bekostning av tiden de har med familien.

Therese bruker all sin tid på familien, og Elisabeth jobber normalt 80% for å få god tid til familien, men er nå hjemme i forlenget permisjon. Resten av kvinnene jeg har snakket med, jobber fulltid. De fleste (utenom Hilde) forteller om et ønske om å jobbe 80 prosent. Nina og

mannen har foreløpig lagt det opp slik at hun jobber fullt, mens han jobber 80 prosent, men de vil vurdere om Nina også skal jobbe 80 prosent fremover dersom det er noe de føler barna behøver. Ingrid's mann jobber 80 prosent i et halvt år, for å gi en "myk overgang" til barnehagen for barna, mens Renates mann har bestemt seg for å være hjemme i en periode. Liv sier at valget om å jobbe fullt handler om økonomi, men modifiserer og sier at det er "*litt veikt*" å si det, fordi de hadde klart å tilpasse seg om de virkelig ville. Informantene gir uttrykk for et ønske om mer tid, men det å jobbe redusert ser ikke ut til å være et reelt ønske. Informantene modifiserte utsagnene, og sa at det de egentlig ønsker, er å jobbe fullt dersom det ikke går på bekostning av barna. De konkluderer med at siden de har en fleksibel jobb, ønsker de å jobbe fullt. Hilde skiller seg fra de andre med at hun ikke synes at jobb og familieliv er vanskelig å forene "*nettopp fordi jeg setter klare grenser*":

"Jeg vil i hvert fall ikke jobbe mer, og for øyeblikket så har det heller ikke vært nødvendig å jobbe mindre fordi at, som sagt jeg bruker ikke mer enn fulltid, og vi har jo fleksitid."

Informantene uten høyere utdanning (bortsett fra Annika) ønsker i større eller mindre grad å være hjemme med barn, slik at ikke barna må begynne så tidlig i barnehagen (jfr.Kap.1). Blant informantene med høy utdanning er det bare Liv som kunne tenke seg å være hjemme med barn, ut over barnets første leveår, men hun sier samtidig at dersom hun virkelig ville, kunne hun ha gjort noe med det.

For informantene med en sterk yrkestilknytning betyr tradisjonelle idealer mindre (jfr.Akselvoll 2005). Alle informantene hadde et behov for å forsvare sin rolle og yrkesposisjon. Liv forsvarer sin jobb overfor seg selv, mens Ingrid forsvarer den overfor andre, ved å si at hun blir en bedre mor av å ha en givende jobb. Deltakelse i arbeidslivet er et sterkt ideal for kvinner og en norm i samfunnet. Det er en konflikt mellom likestillingsdiskursen, som fremmer kvinners yrkesaktivitet og muligheter for selvrealisering gjennom jobb, og en morsrollediskurs som fremmer en prioritering av barn og familie.

At både mor og barn tilbringer mer tid hjemmefra inngår i det moderne moderskapets vilkår. Informantene er veldig bevisst på at denne tiden utenfor hjemmet ikke skal overskride en "magisk grense" som yrkesarbeidende kvinner forholder seg til (jfr.Elvin-Nowak 2001). Til tross for at ingen av mine informanter velger å jobbe overtid, men heller utfører eventuelt ekstraarbeid hjemmefra etter barnas leggetid, ser det ut til at skyldfølelse er et sentralt trekk ved moderskapet. Skyldfølelsen kommer gjerne når mødre ikke føler at de greier balansen mellom lønnsarbeidet og moderskapet. Omformuleringsstrategier gir en effektiv beskyttelse

mot den skyld de føler (jfr.Elvin-Nowak 2001). Ingrid sier eksempelvis at hennes lederjobb gir henne større overskudd hjemme, og hun blir en bedre ektefelle og mor av å ha en givende jobb. Dette kan tolkes som at det er lettere å si at man gjør noe for familien enn å si at man gjør det fordi man føler at man har rett til det.

Selvrealisering

Tre av informantene uten høyere utdanning forteller ikke om jobber som gir mulighet til selvrealisering. Therese, som er hjemmearbeidende, forteller at hun ikke tror hun kan få en jobb hun brenner for. Derfor er det ikke viktig for henne hva hun eventuelt skal jobbe med i fremtiden, så lenge det passer inn i familieforholdet. Elisabeth forteller at hun setter pris på sine kolleger, men at hun ikke synes at jobben gir mulighet for utvikling. Therese og Elisabeth har ikke prioritert et spennende yrkesliv og sier at dersom de kunne ha valgt på ny, ville de ha utdannet seg til en jobb i et omsorgsykehus for å, som Therese sier, *”gjøre noe fornuftig liksom”*.

Ida forteller at den status en jobb gir, aldri har vært viktig for henne. Hun har en drøm om å utdanne seg til frisør, men at det er en økonomisk overveielse hun må ta. Hennes situasjon gjør at hun må jobbe mer enn hun ønsker, i en jobb hun ikke liker. Therese, Elisabeth og Ida opplever en større grad av selvrealisering gjennom familielivet enn gjennom jobb. Familien har en symbolsk funksjon for enkelte kvinner, der de finner verdighet og mening (jfr.Skeggs 1997, Skilbrei 2003).

Annika skiller seg fra informantgruppen uten høyere utdanning, fordi hun i motsetning til de tre andre har en jobb hun finner stolthet og mening gjennom.

Av informantene med høyere utdanning er alle fornøyd med sitt utdanningsvalg og sin jobb. For disse kvinnene gir jobben muligheter for selvrealisering og har en stor og viktig rolle i deres liv. Høy utdanning henger gjerne sammen med mer stimulerende yrker og en sterkere yrkesidentitet, og er knyttet til verdier om selvrealisering og et ønske om å jobbe innen eget interessefelt. Vårt utdanningsvalg betyr mye for i hvor stor grad arbeidslivet vil representere en arena for identitet og selvrealisering. Utdanningsnivå har avgjørende betydning for hvor i yrkeshierarkiet vi havner, og individuell suksess og selvrealisering gjennom arbeidsliv er en tradisjonell middelklasseverdi (jfr.Ellingsæter et al. 1997).

”Jeg føler at jeg.. at jeg er en sånn dedikert mor, som synes det er enormt stas. Samtidig så synes jeg det er fint å kunne være i en jobb, og bruke det som jeg faktisk har lagt grunnlag for gjennom utdanning og at du har lyst til å bidra i samfunnet med et stykke arbeid, og være med på en måte i samfunnet utenfor deg selv da”(Liv)

Flere av informantene med høyere utdanning fortalte at selv om det var kjekt å være hjemme med barn i permisjonstiden, ble de litt rastløse fordi de hadde et behov for å utfordre seg intellektuelt:

”Hvis du selv skal få igjen for den utdanningen du har, og ikke bli rastløs. Hvis du har vært i yrkeslivet tidligere, så vil man kanskje i større grad enn før oppleve det som mindre givende å gå hjemme og ikke bruke den delen av seg selv da”(Ingrid)

Mens informantene uten høyere utdanning i større grad identifiserer seg gjennom hjem, identifiserer informantene med høy utdanning seg både gjennom jobb og hjem (jfr.Hochschild 2003). Muligheten til selvrealisering gjennom jobben gjør at de får overskudd til hjemmet. Ingrid mener at det handler om mestringsfølelse hun får gjennom sin jobb, som gjør at hun får overskudd til familielivet. Realiseringen gjennom arbeidslivet gir større overskudd og muligheter for realisering gjennom hjem, da spesielt med tanke på barneomsorg og parforhold.

Avslutning

I dette kapittelet har vi sett at hovedvekten av informantene plasserer seg i midten av den hierarkiske skalaen, men at det de legger i klassebegrepet varierer. Mens informantene uten høyere utdanning betrakter klasse etter fordelingen av økonomisk kapital, betrakter informantene med høyere utdanning klasseforskjeller mer etter kulturell og sosial kapital. Utdanning kan brukes som et mål på kulturell kapital, og verdien av kulturell kapital er høy i den høyt utdannede middelklassen. Det er store forskjeller mellom dem som hovedsakelig har kulturell kapital, og dem som hovedsakelig har økonomisk kapital, noe som også viser seg i hvordan man tenker om og forstår verden (jfr.Bourdieu 1995).

Grensedragning viser seg å være viktig når informantene snakker om klasseforskjeller (jfr.Lamont 1992). Klasseforskjeller gis ofte individualiserte forklaringer, og i den grad det i

det hele tatt snakkes om sosiale forskjeller, tolkes det som regel som uttrykk for personlighet og valg, og i mindre grad som strukturelle mekanismer (jfr.Bourdieu 1995).

Utdanning og lønnsarbeid kan betraktes som veien til selvstendighet og frigjøring, men lønnsarbeidet er blitt en viktig kilde til ulikhet. Muligheter og belønninger på arbeidsmarkedet er knyttet til utdanningsnivå, som igjen kan kobles til sosial bakgrunn (jfr.Ellingsæter et al. 1997). Det å være ufaglært kvinne i dag betyr noe annet enn for 30 år siden. Den offentlige likestillingsideologien gjennomsyrrer de fleste samfunnsområder. Kvinner tar høyere utdanning, dermed kan det bli vanskeligere for dem som velger annerledes. Å velge bort utdanning får konsekvenser for hvordan andre oppfatter deg, du havner i ”feil” klasse og velger ”feil” måte å være kvinne på. Å velge å være hjemme med barn i likestillingsNorge oppfattes gjerne som tradisjonelt og gammeldags, til tross for at det fremdeles er sterke føringer på at det er kvinner som skal være mest aktive i barneomsorgen (jfr.Skilbrei 2003, Elvin-Nowak 2001).

Ingrid mener at selv om man får barn, er det i dag en forventning om at man også må prestere i arbeidslivet. Hun tror det er de som går hjemme med unger som er nødt til å forsvare seg i dag (jfr.Kitterød og Rønsen 2011). Therese fortalte at hun hadde kjent litt på disse forventningene og ble møtt med lite forståelse for at hun valgte husmorrollen og å la seg forsørge av sin mann. Kvinner som velger bort yrkeslivet og går hjemme oppfattes gjerne som gammeldagse, selvoppofrende og overbeskyttende. De utfordrer likestillingsidealet gjennom å oppføre seg som om kjønnsstilhørighet skal spille en rolle. Hun blir for mye mor. På den andre siden utfordrer mødre som satser for mye på sitt yrke forestillingen om barnet i sentrum for moderskapet. Hun blir for lite mor. Det å være akkurat passe mor, er å stå midt i et hverdagsliv som kretser rundt barnet, men også å ha lønnsarbeid og sitt eget liv (jfr.Elvin-Nowak 2001). Vi ser at fleksibilitet er en viktig forutsetning for fulltids arbeidsdeltakelse, og at det allerede her er viktige klasseforskjeller mtp. hvem som har mulighet til å jobbe fulltid. Engasjementet mht. å delta i et yrkesaktivt liv er forskjellig i de to gruppene. Informantene med høy utdannelse har større muligheter for et givende yrkesliv som gir muligheter for selvrealisering.

Alle informantene prioriterer familien og forsøker å tilpasse yrkeslivet etter barnets behov. Likevel har flere skyldfølelse og ønsker mer tid til familien. Dette leder frem til neste analysekapittel hvor jeg ønsker å se nærmere på morsrollen.

5. Moderskap og omsorg for barn

Innledning

Gjennom velferdspolitiske tiltak som fødselspermisjon, fedrekvote og subsidierte barnehageplasser, setter velferdsstaten rammer for hvordan foreldre kan organisere omsorgen for sine barn. Samfunnets normer påvirker foreldrenes praktiske valg og deres syn på barn og foreldrerollen (Blom 2005). Jeg ønsker i dette kapittelet å se på hvordan klasse gjøres på mikronivå, i mødrenes forsøk på å gjøre det beste for sine barn. Det å "gjøre" moderskap innebærer også å "gjøre" klasse (jfr.Stefansen og Farstad 2008). Jeg vil se hvordan sosial ulikhet reproduseres gjennom kulturelle prosesser og hvordan elementer i foreldrenes omsorgspraksis former mønster etter klasse. Som nevnt i første kapittel har jeg valgt å intervjuere mødre fordi morsrollen har vist seg å være en bra innfallsvinkel når kvinner skal vurdere seg selv og andre (jfr.Faber 2008, Skilbrei 2003). Dette viste seg å være riktig i mitt materiale også, og i dette kapittelet vil jeg se på hvordan mine informanter tenker om og praktiserer moderskap, og her er det er både likheter og forskjeller.

Jeg vil først se på informantenes opplevelse av morsrollen og hva de ønsker å bringe videre til sine barn. Deretter vil jeg gå nærmere inn på informantenes omsorgspraksis. Til slutt vil jeg diskutere om det er en moralsk diskurs knyttet til morsrollen og hva denne handler om.

Opplevelse av morsrollen

Ved overgang fra et tradisjonelt til et moderne familiemønster forskyves alder for første fødsel, og fra 1977 til 2007 har gjennomsnittsalder for førstefødsel økt fra 23 til 28 år (Lappegård og Noack 2009). Det er en tendens at kvinner utsetter moderskapet på grunn av høyere utdanning. Valg av utdanning kan sees i sammenheng med sosial bakgrunn, og dermed kan sosial status ha betydning for familieetableringen (jfr.Lappegård 2007). Kvinner med og uten høyere utdanning møter moderskap i ulike faser av livet. Mine informanter uten høyere utdanning ble mødre for første gang når de var mellom 20 og 23 år, mens

informantene med høyere utdanning var mellom 28 og 30 år, og slik sett er de representative for en mer omfattende tendens.

De fleste informantene trakk paralleller mellom egne oppveksterfaringer og eget moderskap (jfr. Opsahl 2008). Det er noe kontinuitet i informantenes omsorgspraksis i forhold til hvordan forholdene var i egen oppvekstfamilie, og verdier de selv vokste opp med, er gjerne viktig for egne moderskapsprosjekter. De fleste betraktet sine foreldre som forbilder. Informantene med høy utdanning forteller at de ønsker en større grad av likestilling enn deres foreldre hadde, men ellers er det mye de ønsker å videreføre. Ingrid fortalte at hun syntes moren var et godt forbilde siden hun var yrkesaktiv, men samtidig i stor grad til stede. Liv fortalte om en hjemmeværende mor, og som den eneste av informantene med høy utdanning fortalte hun om et eget ønske om å være hjemme med barn til de ble tre år fordi hun anså det for å være av stor verdi. Hun tilføyde at om hun egentlig ville vært hjemme, kunne de tatt noen grep og fått det til.

Flere av informantene uten høyere utdanning betrakter også spesielt sin mor som et forbilde. De forteller likevel, i større grad enn informantene med høyere utdanning, om hvordan de ønsker å oppdra sine barn annerledes. Elisabeth er den som er mest kritisk til egen oppdragelse. Og Therese sier at selv om hun ønsker å gjøre enkelte ting annerledes, så *"blir (du) jo det du spiser"*. Informantene i denne gruppen fortalte i mindre grad enn informantene med høy utdanning om tilstedeværende fedre, noe som hadde flere årsaker. Ida mistet faren sin når hun var liten, mens Elisabeth og Therese hadde skilte foreldre, noe som gjorde fedrenes tilstedeværelse mindre, og for Therese sin del, ikkeeksisterende.

Alle informantene forteller at med moderskapet fikk de et helt nytt fokus. Informantene beskriver seg som omsorgsfulle og engasjerte mødre, og gir alle uttrykk for at de ønsker å være til stede for barna og gi dem trygge oppvekstrammer.

Informantene med høyere utdanning samt Annika trekker alle frem planleggingsarbeidet med moderskapet som den største praktiske endringen.

Barnet endrer deres frihet og mobilitet, og Hilde mener at det derfor er en fordel å vente med barn til man er litt eldre fordi man da er i en fase hvor man ikke er så travel, og at det ikke er noe man føler man går glipp av. Informantene med høy utdanning, samt Annika forteller at de ofte velger å ta barna med seg i hverdagen, og at det er viktig for dem å gi barna nye opplevelser. Hilde forteller at de har prioritert å reise mye med familien:

”De småbarnsårene har vært veldig lite stressende. Så altså vi tar hun med. Hun er en liten globetrotter som har vært tre ganger i USA, en gang i Singapore og vi har hatt henne med på storbyferie til Paris, og altså, hun innretter seg.”

Informantene i denne gruppen ønsker å inkludere barnet i det livet de lever og tilpasser barna til sin egen tilværelse. De tar gjerne med seg barna på opplevelser i fritiden, de omgås venner med barn og bruker byens kulturliv. Når det gjelder informantene med lavere utdanning, forteller tre av dem om mer rutinefylte dager hjemme, og de tilpasser i større grad sitt liv til barnet:

”(Livet er) veldig rutinepreget etter at vi fikk ungene. Da fant jeg fort ut at det fungerer best”(Therese)

Både Therese og Ida beskriver seg selv som ”hønemor”, og Therese som er veldig opptatt av rutiner i hverdagen, forteller at hun av venninner oppfattes som litt hysterisk. Informantene i denne gruppen forteller at de bruker mesteparten av sin tid sammen med familien, og mener gjerne de kan tenke på seg selv og egne behov når ungene blir større. Det å vise at man er uselvisk er viktig for å konstruere seg som omsorgsfulle individer (jfr.Skeggs 1997). Informantene gir uttrykk for at de ønsker å skape et hjem for sine barn som er annerledes enn det de er vokst opp i. Ida forteller at hun kommer fra *”en litt skakkjørt familie”* og ønsker tryggere rammer for sine barn. Hun ønsker et liv som er, som hun sier, ensformig på en bra måte:

”Jeg vil ha et rolig liv. Jeg har flyttet nok som liten. (...)Stabilitet og røtter er liksom det jeg søker. Og å kunne gi barna mine en rolig oppvekst.”

Therese og Elisabeth ønsker å gi barna rutiner og rammer i hjemmet fordi de selv ikke hadde det. Informantene i denne gruppen er opptatt av rutiner, mens informantene med høyere utdanning sier at det blir mer flytende, og de ønsker å skape et rom for fleksibilitet i hverdagen (jfr.Stefansen og Farstad 2008, Lareau 2003).

Når det gjelder hvilke sosiale og praktiske evner de ønsker at barna skal tilegne seg, er det både forskjeller og likheter mellom gruppene. Felles er at informantene ønsker at barna skal bli omsorgsfulle og lære å vise empati for andre. I mitt materiale har informantene uten høyere utdanning generelt et større fokus på familieverdier (jfr.Skeggs 1997). Alle informantene i denne gruppen fortalte at de syntes det var viktig at barna lærer at de skal ta

vare på de nærmeste, og at familien er det viktigste. Elisabeth og Therese forteller for eksempel at de ønsker å bidra med trygge rammer slik at barna ikke skal komme i et dårlig miljø og ty til ulovligheter og kriminalitet (jfr.Stefansen og Skogen 2010, Lareau 2003). Informantene forteller også at det er viktig å støtte sine barn, slik at de vet at de alltid kan komme til foreldrene med sine problemer. Forutsigbarhet og trygget er viktig:

”Så lenge ungene er trygge, så at de vet hvilke rammer som gjelder og at de vet hva som skjer hvis de trør utenfor, hvis jeg kan få til det, så superbra.”(Ida)

For Annika er det viktig at sønnen får gode familieverdier, men hun er i tillegg, som informantene med høyere utdanning, opptatt av å utvikle barna ved å lære dem høflighet og sosiale spilleregler.

”For oss så har det vært viktig at hun har fått en sosial kompetanse. At hun har vært, hva skal jeg si? Eksponert for nye mennesker og ikke at hun bare skal henge i mine skjorter hele tiden. Og vi har hatt forskjellige som har passet (henne). Og rett og slett det å forholde seg til andre mennesker, det har vært veldig viktig”(Hilde)

”At de lærer seg spillereglene.. og de sosiale reglene (...) Jeg er jo opptatt av at de skal lære seg vanlig folkeskikk og at de skal være høflig, for da får de mye goodwill og da kommer de enklere til ting”(Nina)

Nina og Hilde kommer med utsagn som er typiske for denne gruppen. Hilde forteller at de som foreldre forsøker å gjøre datteren selvstendig og trygg i sosiale sammenhenger og mener å se at det virker når de sammenligner henne med andre barn i barnehagen. Informantene med høy utdanning trekker frem viktigheten av at barna får en sosial kompetanse, fordi det vil gjøre ting enklere for dem senere i livet (jfr.Reay 1998, Devine 2004). Lareau (2003) viser til at det i middelklassefamilier er noe hun kaller intensiv foredling (concerted cultivation), som er et ideal hvor foreldrene ønsker å utvikle barnas potensial som mennesker. *”From experience of concerted cultivation, they acquire skills that could be valuable in the future when they enter the world of work”* (Lareau 2003:4). Oppdragelsen viser slik hvordan sosial klasse påvirker barns livserfaringer, og hvordan klasse reprodukeres. Kulturell kapital overføres gjennom barnas sosialisering (jfr.Bourdieu 1995). Mine informanter med høy utdanning forsøker å utvikle og forme sine barn og fostre kognitive og sosiale evner, mens informantene uten høyere utdanning har mer fokus på at barna skal være trygge og få grunnleggende støtte fra foreldrene, jfr.Lareau (2003) som viser til at arbeiderklassefamilier har et større fokus på ”naturlig utvikling”. Mine informanter med høy utdanning snakker om utvikling av barn på en annen måte enn informantene uten. Liv forteller for eksempel at hun

ønsker å prøve å herde sine barn i forhold til motgang, for at de ikke skal bli vippet av pinnen når de møter utfordringer og en vanskelig hverdag, mens informantene uten høyere utdanning fokuserer på å beskytte barnet mot motgang (jfr.Stefansen og Skogen 2010).

For informantene med høy utdanning er barnas utvikling foreldrenes prosjekt, og det krever oppfølging.

”Når vi fikk barn så merket jeg at vi.. og det var egentlig litt romantisk å oppdage: At plutselig var det et prosjekt som var vårt, som vi skulle gjøre sammen.”(Ingrid)

Det å lære barna gode verdier var også viktig i intervjuene med informantene med høy utdanning. De forteller at de synes det er viktig at barna lærer å være rettferdige, og at de i vår materialistiske hverdag lærer at ting ikke kommer av seg selv. Det er også en tendens til at informantene i denne gruppen ønsker at barna skal møte mennesker fra andre samfunnslag eller som på andre måter er forskjellige, fordi de er bevisst på at de bor i og omgås en ganske homogen gruppe. For dem er det viktig at barna lærer å sette pris på mangfold, og at man prøver å gi dem toleranse for det. De forteller også at de synes det er viktig at barna vokser opp i en likestilt familie, og Ingrid forteller at hun synes det er ubehagelig at det er så tydelige kjønnsforskjeller knyttet til barneleker. Hun ønsker at barna skal vokse opp i et likestilt miljø, og kunne ønske at lekene var mer nøytrale og ikke la opp til så tradisjonelle kjønnsroller:

”Men så tenker jeg at hvis han ser at vi på hjemmebane, meg og mannen min at vi deler ting likt, og at jeg går i lederstilling, og mannen min jobber 80 prosent, så tror jeg at det har utrolig mye større betydning for hva slags kvinne- og mannsbilde han eller de vil få enn akkurat de der plastikkdingsene som de får i oppveksten.”

Informantene med høy utdanning var mer artikulerte rundt disse omsorgsverdiene og mente barneoppdragelse er tett knyttet til verdier og menneskesyn.

Mine funn har fellestrekk med Stefansen og Farstads (2008) omsorgsstrategier (jfr.Kap.1). Middelklassen favoriserer ”Et ordnet løp” og betrakter sine barn som robuste og fleksible. Foreldre som adopterer denne strategien, har et ønske om å utvikle sine barn. Mens arbeiderklassen favoriserer ”Et skjermet rom for omsorg” og forstår barnet som sårbart og avhengig. Barnet trenger foreldrenes, spesielt mors, beskyttelse. Dette samsvarer også med mine funn hvor informantene uten høyere utdanning i større grad vektla å bidra med trygge rammer og rutiner, fremfor å fokusere på å utvikle og kultivere dem, noe som var en tendens hos informantene med høy utdanning.

Informantenes omsorgsprosjekter

Alle informantene trekker frem at det er lite tid til egen fritid, noe som er typisk for småbarnsmødre (jfr.Kitterød 2002). Flere gir uttrykk for at det er litt spesielt for småbarnsperioden, og som Ingrid sier er tid til egne aktiviteter i denne perioden litt håpløst. Tre av informantene uten høyere utdanning har en tendens til å velge valgt bort venner på fritiden og fokuserer på å være sammen med familien:

”Å være sammen med ungene. Det er det som er den kjekkeste fritiden. (...) Det er livet mitt. Altså jeg har tre unger og jeg elsker å være sammen med familien min. Det er det jeg verdsetter. Altså det er klart jeg kan treffe venninner og gå ut å ha det kjekt liksom, men jeg vet ikke, det å følge opp ungene mine, og være med dem på aktiviteter og hjelpe med lekser, lage middag til dem, gå turer sammen”(Elisabeth)

For Annika er det derimot viktig å holde kontakten med sine venner, noe som også er viktig for informantene med høy utdanning. De forteller at selv om man ikke kan være like sosial som tidligere, er det en stor verdi å omgås venner. De ønsker gjerne å treffe venner i samme situasjon, slik at både voksne og barn har det kjekt. Ingrid forteller at de har noen venner som i stor grad blir styrt av sine barn. De er lite fleksible og ønsker ikke å bli med på noe som røkter ved deres faste rutiner. Hun sier at hun er veldig ydmyk for at barn er ulike, men at det handler om å skape et rom for fleksibilitet i familielivet, noe som ikke er mulig hvis barna skal styre alt. Renate er den eneste av informantene med høy utdanning som forteller at hun nok har gått veldig mye opp i morsrollen. Hun forteller at hun blir stresset av foreldre som er veldig opptatt av å beholde alt det de hadde før de fikk barn, og slik har et fellestrekk med informantene med lav utdanning.

Hos informantene med lav utdanning er det en tendens at arbeidslivet legges opp etter familielivet i den grad det er mulig (jfr.Kap.4). Mens Elisabeth og Therese føler de har nok tid til familien, synes Ida at jobben spiser for mye av tiden til familien, og hun må jobbe mer enn hun ønsker.

Annika er typisk for informantene med en engasjerende jobb (dvs. for henne selv og informantene med høy utdanning) da hun fortalte at hun skulle ønske at hun hadde bedre tid i hverdagen, men at hun *”ikke har dårlig samvittighet”* fordi hun vet at det er slik det har blitt i dag. Annika og informantene med høyere utdanning, er bevisst på å prøve å gå tidlig fra jobb for at barna ikke skal være så lenge i barnehagen. De fleste ønsker seg mer tid til familien,

men som Hilde sier føler man vel aldri at man har nok tid til familien, men hun tror det er snakk om prioriteringer.

”Altså vi drar tidlig på jobb om morgenen, og da kan vi dra tidlig fra jobb om ettermiddagen og har da valgt i denne småbarnsperioden og hva skal jeg si, ha mindre egne aktiviteter. Så vi har hver våre ting som vi er på en gang i uken både jeg og mannen min, men ellers så at vi da prioriterer å være sammen – og være sammen med datteren vår. Og at det ikke skal bli noe sånn hektisk. Jeg tror at det der tidspresset er litt sånn at man skaper det selv også, fordi man har for høye forventninger.”

Informantene i denne gruppen har et fokus på å være sammen med barna på fritiden, og tar gjerne med seg barna i hverdagen, men har få egne aktiviteter. Spesielt for denne gruppen informanter var at de presiserte at dersom foreldrene ønsker å ha egne aktiviteter, får de tid til det etter barnas leggetid. Tiden etter arbeidsdagen brukes sammen med barna, og det er først etter leggetid at det er et lite vindu for egne aktiviteter:

”Men som sagt: kveldene da behøver vi jo ikke ha dårlig samvittighet for at vi ikke er med barna, for da er jo hun i seng”(Hilde)

Informantene i denne gruppen gir uttrykk for å ha et større fokus på å tilbringe ”kvalitetstid” sammen med barna og bruke den tiden de har til aktiv barneomsorg. Informantene uten høyere utdanning forteller i større grad om at de har et ønske om alltid å være til stede, de er altså oftere til stede enn informantene med høy utdanning, men de er oftere i bakgrunnen:

”Vi har tre unger, og vi lever på en måte vårt liv etter de tre ungene (...) Du merker på en måte om foreldrene er til stede at ungene er mye mer trygge på seg selv og på det de gjør på en måte (...) Om jeg ikke står der hele tiden. At jeg er i nærheten og følger med. Altså de vet om det og det skaper en trygghet for dem”(Elisabeth).

Selv om yrkesaktiviteten har gått opp, bruker foreldre adskillig mer tid til aktiv barneomsorg nå enn tidligere (jfr. Kitterød og Lømo 1996). Informantene med høy utdanning ser ut til å ha et veldig bevisst forhold til den tiden de tilbringer med barna, og siden de bare har ettermiddagene sammen med barna er de bevisst på at det skal være ”kvalitetstid” og at man skal senke stressnivået:

”Så føler vi at vi totalt sett, bruker masse tid med dem, at de ikke er de som er lengst i barnehagen eller.. og i forhold til å tenke kvalitetstid når vi er sammen. Jeg prøver å være litt sånn bevisst på det. At du skal heller bruke tid til å være med dem, istedenfor å.. Det er alltid noe rot å ta tak i, men du kan heller bare la det ligge. Du får heller være med dem når du er”(Liv)

Organiserte aktiviteter

Alle informantene (unntatt Ida) synes det er viktig at barna har organiserte aktiviteter. To av informantene uten høyere utdanning har eller har hatt barna i organiserte aktiviteter før de begynte på skolen. De forteller at de synes det er viktig å organisere barna fordi det bidrar til at de får et godt miljø og venner som ”gjør noe fornuftig”. For disse informantene er det også et fokus på at barna skal ha noe konstruktivt å gjøre når de kommer i ungdomsårene, slik at de ikke havner i et dårlig miljø. Barna må beskyttes, og siden foreldrene frykter et dårlig miljø når barna blir større, ønsker de at barna skal delta i organiserte aktiviteter på grunn av det (jfr.Stefansen og Skogen 2010).

”Jeg vil være med å støtte dem i ting de holder på med, og skape et miljø som er opptatt av noe, som har tro på noe og interesserer seg for noe. For at de ikke skal havne i et miljø som.. at de ikke skal drive dank og ikke vet hvor de skal gjøre av seg. Da tenker jeg at de tyr ofte til ting som ikke er bra. Ulovligheter og kriminalitet og sånne ting”(Elisabeth).

De fleste informantene gir uttrykk for at de er opptatt av at barna skal komme i et konstruktivt miljø, men det er en tendens til at informantene med høyere utdanning er mindre bekymret:

”Nei, jeg tenker at hvis en klarer å utruste ungene sine med de verdiene en har hjemme, så vil jo de dra lærdom av dem de er med, på en måte. Om de da føler seg trygge nok som personer, så tenker jeg at det meste går bra. Ja, også tenker jeg at det kan jo være lærerikt at de er med ulike, at de har ulike venner, at de lærer seg til at det er ikke alle er like og har de samme verdiene, og jeg tenker også at de har godt av å se at folk kommer fra ulike hjem”(Nina)

Hos informantene med høyere utdanning (og Annika) er det en tendens til at de ønsker at barna skal delta i organiserte aktiviteter etter at de begynner på skolen. Informantene i denne gruppen peker mer på den utviklende effekten aktiviteter har på barn, fremfor miljøfokus som er sentralt hos informantene uten høyere utdanning. Renate ønsker at barna på sikt skal ha organiserte aktiviteter, fordi hun selv føler hun har fått mye igjen for det, både sosialt og kunnskapsmessig. Organiserte aktiviteter blir for informantene i denne gruppen et sted for å kultivere barnas talenter, mens det for informantene uten høyere utdanning, skulle gi barna en frihavn, hvor de skulle beskyttes fra å havne i et dårlig miljø (jfr.Stefansen og Skogen 2010).

Informantene med høyere utdanning gir uttrykk for at de ønsker at barna skal drive med egne aktiviteter, men at det først blir aktuelt når barna begynner på skolen. De jobber fulltid, og ønsker å tilbringe ettermiddagene sammen med barna selv, og de vil vente med organiserte aktiviteter til barna begynner på skolen, fordi den organiserte fritiden kommer tidlig nok:

”Men jeg synes det er litt ok at ikke ting er så veldig organisert når de er små, for hverdagen er nok organisert som den er. I forhold til at de bruker såpass.. altså den tiden de gjør i barnehagen, sånn at tiden på ettermiddagen.. At stressnivået er mest mulig ned. (...) Det blir på en måte et kunstig behov da, som du skaper”(Liv)

Informantenes tanker om barnehage

Barnehage er et tema mine informanter snakket mye om. Alle var positive til barnehage, men var uenige om når barna burde begynne og hvor mye tid de skulle tilbringe der. Også de to informantene som var hjemme med barn, brukte barnehage på deltid til de eldste barna.

Elisabeth er i utgangspunktet positiv til barnehage, men mener at den noen ganger fungerer som en oppbevaringsboks:

”Når jeg henter i barnehagen.. De små som har vært der siden klokken halv åtte og jeg tenker; Stakkar, jeg får helt vondt av dem. Jeg tror det er ganske tøft for dem også”.

Da Elisabeth ble mor for første gang, gikk hun hjemme med sønnen til han var tre år. Hun var, i likhet med Therese, kontantstøttebruker og skal søke kontantstøtte igjen fordi hun er i forlenget permisjon med sitt yngste barn, og det mellomste går deltid i barnehagen:

”Permisjonen min er jo egentlig slutt nå, så jeg skulle ha vært på jobb, men jeg har jo søkt barnehageplass, men ikke fått hun inn. Men også tenker jeg at jeg er litt glad til fordi hun er så liten liksom.”

Thereses barn begynte nylig i barnehage og går der tre dager i uken. Selv om hun ønsker å være hjemme med barna, mener hun at de har godt av å være litt i barnehagen:

”De lærer mye, men jeg er litt sånn at unger skal helst ikke gå i barnehagen før ungene er tre år. De tar jo ikke akkurat skade av det, men jeg mener de bør være hjemme med moren lengst mulig.”

Tidligere ble hun møtt med forundring over at hun ikke hadde barna i barnehage, og hun mener mange synes det er en selvfølge at barn skal søkes inn i barnehage. Therese sier hun har forståelse for at de fleste sender barna i barnehagen fordi de trenger to inntekter, men at hun og mannen har valgt å klare seg på mannens inntekt fordi:

”Du blir automatisk mer stresset hvis du henter ungene i barnehagen halv fem og bønn gass hjem, og du skal lage middag og ja.. Det blir jo mer stress for foreldrene også, det er jo derfor det går ut over ungene liksom”

Idas sønn begynte i barnehage da han var åtte måneder, noe hun møtte mange reaksjoner på. Hun mener at det går bra for sønnen, men at det er veldig vanskelig for henne. Hun synes det er en fordel at han får utviklet språk og motorikk på et tidlig tidspunkt, men samtidig så kunne hun godt tenkt seg å være hjemme med ham selv. Tre av informantene i denne gruppen ønsket gjerne å være hjemme med barna.

Blant informantene med høy utdanning, i tillegg til Annika (uten høyere utdanning), var det et vanlig syn at barnehage var et gode, men alle var bevisst på å forsøke å minimere tiden barna brukte der. Ingrid er typisk når hun sier at det er et dilemma at barna er i en institusjon så lang tid, men at selv om hun synes det er vanskelig, tror hun at barna trives veldig godt og lærer mye:

”For jeg ser de gjør en ENORM jobb og det har masse å si for språkutvikling og sosiale evner og jeg synes de er kjempeflinke i barnehagen, og jeg er utrolig glad for den jobben de gjør. Men sånn som samfunnet er lagt opp nå, at hvis man vil følge med på karusellen på en måte, og bo sentralt, så må man ha to inntekter. (...) Da er det jo lagt opp sånn at ungene må i barnehage.”

Liv forteller at selv om hun har et ønske om å bruke utdannelsen sin og gjøre en samfunnsnyttig jobb, synes hun det er veldig vanskelig at ungene er så mye i barnehagen. Hun sier at det er noe som strider i henne, men at hun samtidig ikke gjør noe med det. Hun har dårlig samvittighet for at hun ikke kan være mer med dem, men at hun tror at når de voksne er fornøyd, vil det smitte over på ungene:

”Jeg tror litt på det her ordtaket med at ”Det trengs en landsby for å oppdra et barn” Altså vi må ikke på en måte heller tro at vi kan være de eneste som er bra for ungene våre. Men sånn rent egoistisk sett så kan jeg godt.. Altså jeg kjente jo på den der bjørnemorsfølelsen av å putte en ettåring i en barnehage som du synes er helt forferdelig, og du bare tenker hvordan i all verden skal det her gå. Tenk hvis hun triller bak en busk og blir liggende der resten av dagen (ler).”

Hilde forteller at hun har stor respekt for barnehageansattes kompetanse og mener de er bedre i stand til å gi barna en meningsfull dag enn henne, og hun viser til hvordan datteren utviklet seg raskt etter at hun begynte i barnehage:

”Jeg tror at barnehagen og de som jobber der er langt bedre i stand til å gi henne meningsfulle dager enn det jeg ville ha vært. Fordi at jeg har full respekt for demmes fagkompetanse. Det er de som har en fagkompetanse på hvordan bidra til stimulering, utvikling av barn på den alderen. Det har ikke jeg. Min kompetanse ligger et annet sted. Sånn at ja, jeg tror det er et langt bedre alternativ enn å være hjemme.”

Informantene med høyere utdanning trekker gjerne frem viktigheten av de barnehageansattes pedagogiske kompetanse, og har et større fokus på å stimulere barnets naturlige nysgjerrighet. Barnehagen samsvarer med middelklassens praksis om intensiv foredling, og foreldrenes moralske ansvar for å utvikle barnet (jfr.Lareau 2003). Mens alle foreldrene anser barnehagen for å bidra til barnets utvikling og læring, var informantene uten høyere utdanning mer kritiske til barnehagen mens barna var små (jfr.Stefansen og Farstad 2008).

Er det en moralsk diskurs knyttet til morsrollen?

Som det allerede har kommet frem er det mange moralske distinksjoner knyttet til morsrollen, og informantene snakker spesielt om dette knyttet til andre mødres omsorgspraksis. Informantene posisjonerer seg selv gjennom å vise til andre mødre, som de gjerne er uenige med, med tanke på verdier, holdninger og handlinger. Ved å distansere seg fra andre mødre som de mener handler galt, viser de egne verdier om hva de mener er riktig (jfr.Lamont 1992).

Hos mine informanter var det en tendens til at informantene stort sett ikke ønsket å kommentere om noen foreldre prioriterte feil, men det var noe som likevel kom frem under intervjuene ved at informantene viste til eksempler på typer moderskap de var uenige i.

Informantene uten høyere utdanning snakket mer om hvordan andre mødre handlet ”feil”, mens informantene med høyere utdanning i større grad snakket om forventningene til morsrollen som, av Hilde ble beskrevet som ”*sosiale kontrollmekanismer av en annen verden*”.

Ida hevder mødre i stor grad forventes å ikke ha sutrete unger, og at ”*mødre alltid vil sammenligne egne barn med andres*”. Hvordan barnet oppfører seg i forhold til andre barn er viktig for hvordan du oppleves som mor. Det å være en god mor og å være et anstendig menneske oppfattes gjerne som to sider av samme sak, og barna blir bevis på kvinnes egenskaper som mødre og deres indre kvaliteter, uttrykt gjennom barnas folkeskikk og sosiale egenskaper (jfr.Skeggs 1997, Faber 2008). Informantene uten høyere utdanning trekker moralske grenser til hvordan andre mødre utfører moderskapet. Therese viser til et eksempel hvor et av barna i barnehagen hadde en voldelig oppførsel. Hun viste til foreldrene når hun sa ”*Da tenker du jo ditt liksom...om de da*”. Elisabeth viste til en episode hvor en mor til sønnens klassekamerat hevdet sønnen var blitt ertet på skolen, men ikke hadde tatt affære.

”Da ringer det en bjelle i hodet mitt og jeg tenker at hvis min unge har blitt utsatt for noe sånn for fire måneder siden, så gjør jeg noe med det.”

Elisabeth er en aktiv mor, og er veldig engasjert i barnas fritidsaktiviteter. Hun skiller seg slik fra det bildet Lareau (2003) tegner om ufaglærte mødre. Hun mener at det ikke er nok for foreldre å følge barna til sine aktiviteter, men at foreldrene også må være til stede. Hun mener å merke det på barna fordi de er tryggere når foreldrene er til stede. Elisabeth mener det alltid er de samme foreldrene som ikke stiller, og hun sier at hun *”tror noen er for opptatt av seg selv.”*

”Man merker jo på en måte at det er de samme som går igjen og igjen, og det blir jo sånn at, eller jeg merker at jeg blir litt sånn... Ja, ok... dømmer dem litt på en måte, sant? Fordi du føler at.. Altså jeg synes ikke de gjør det beste for sine unger da. Sant?”

Spesielt Therese og Elisabeth investerer i omsorg og respektabilitet, og trekker moralske grenser mot mødre som de opplever at ikke gjør det beste for sine barn. Informantene med høy utdanning er noe mer forsiktige med å si at andre mødre prioriterer feil, og sier at siden alle unger er ulike krever det også at foreldrene opptrer ulikt. Ingrid forteller eksempelvis at hun hadde mange tanker om hva andre gjorde feil før hun fikk sitt andre barn, men at hun da ble mye mer oppmerksom på at barn er ulike. Informantene i denne gruppen problematiserer mer forventningene til morsrollen, enn hvordan andre mødre prioriterer.

En av informantene i denne gruppen fortalte at selv om hun syntes det var fantastisk å bli mor, så syntes hun det var vanskelig å få sine følelser til å stemme overens med det hun trodde hun skulle føle, og hun følte seg ”litt lost”. Hun er veldig kritisk til den idealiserte fremstillingen av morsrollen, og mener at den legger opp til at kvinner føler seg mislykket.

Hilde forteller at hun ble sjokkert over forventningene som er knyttet til moderskapet, og at hun ble overrasket over at presset først og fremst kom fra mødre i samme alder:

”Det er utrolig sånn at ”sånn gjør man, sånn gjør man ikke” og det er ”korrekt i forhold til...” Nei altså barna skulle ikke ha sukker, de skulle ikke ha plastleker, det skulle ikke være glorete og det skulle ikke være varer med for mye branding, det skulle være sunt, og det skulle være økologisk, og det skulle.. Det var amnehysteri omtrent. Det var UTROLIG mye forventninger.”

Renate føler at det er en forventning knyttet til grensesetting for barn og hvor nøye man passer på barna når de er ute, men hun ønsker å ikke være for steng, og har (jfr.Lareau 2003)

en mer demokratisk oppdragsstil. Informantene i denne gruppen forteller at de ikke nødvendigvis forsøker å leve opp til alle forventninger fordi, man som Hilde sier, ikke blir lykkeligere av å være så ”politisk korrekt”. Hun tror at disse forventningene og forestillingene om at alt skal være perfekt, fører til at mødre sliter seg ut.

Begge informantgrupper var kritiske til foreldre som de opplevde at ikke tilbringer ”nok” tid sammen med sine barn. Det er veldig viktig for begge informantgruppene å ha tid til barna, selv om de har ulike omsorgsprosjekter (jfr.Stefansen og Farstad 2008). For informantene uten høyere utdanning, som Therese og Elisabeth, er det alltid å være til stede for sine barn en stor verdi, og de er kritiske til mødre som de opplever ikke er ”nok” sammen med sine barn. Therese mente at det går ut over barna at mødre jobber mye, mens Elisabeth og Ida modererer og sier at det ikke trenger å gjøre det. De synes likevel det blir litt travelt om begge foreldrene jobber fullt.

Informantene med høy utdanning er også kritiske til foreldre som de opplever ikke er ”nok” med barna, og flere understreker at man ikke kjenner rammene for andre mødres liv, og derfor er de mer ”forsiktig med å si at noen prioriterer dårlig.”

Therese og Hilde representerer i mitt utvalg motsetninger. Selv om de begge er bevisste på å tilbringe mye tid sammen med sine barn, gjør de det på forskjellig måter. De har begge mye til felles med sin gruppe av informanter, med henholdsvis lav og høy utdanning, men representerer ytterpunktene.

”De som er helt motsatt av meg, klarer jeg jo ikke å kjenne meg igjen i. (Jeg) forstår det jo, eller respekterer deres.. Jeg har jo venninner også som er veldig inne i jobben og sånn som det, men altså jeg personlig ville ikke vært i hennes situasjon. Sant? Masse jobbing, mye overtid og bla bla bla.. Jeg forstår egentlig ikke at de gjør det”(Therese)

Therese tar avstand fra likestillingsprosjektet, og sier at hun ikke forstår hvorfor kvinner ønsker å jobbe mye. Hun har valgt å være hjemmearbeidende, og mener det beste for barna er å være hjemme sammen med mor. Hun synes ikke barn bør være i barnehage før de er tre år. Hilde sier, som alle informantene, at det å jobbe ekstremt mye er feil prioritering. Hun synes også det er feil prioritering når foreldre har en veldig skjevfordeling av ansvaret, hvor far jobber og mor går ned i redusert stilling, tar ut all permisjon og gjør alt hjemme:

”Jeg synes det er så dumt å høre på disse som sier det at ”Ja, men jeg er jo den beste til å ta meg av mitt barn, så jeg kan jo ikke la noen fremmede, barnehageansatte gjøre det.” Det provoserer meg grundig. Og som sagt er å se ned på enkeltes gode fagkompetanse. Sånn at

jeg tror det er bedre for.. Det er også noe med den rollefordelingen. Jeg tror at barn trenger å se at mor også jobber og har et meningsfylt arbeid.”

Av informantene med høy utdanning er det også mange som ”forbauses” over foreldre som ikke er kritiske til barnas tid i institusjoner, og viser til de barna som ”kommer først og hentes sist” i barnehagen. Skyldfølelse ser ut til å være et kjønns spesifikt fenomen som ofte kan kobles til ansvar for barn (jfr.Elvin-Nowak 1999, 2001).

”Du skal være mor på en spesiell måte, du skal være i arbeidslivet på en spesiell måte, du skal være ressurssterk og du skal klare begge deler, men du skal ikke klare det for godt, for da går det ut over andre da.. En tredjepart”(Ingrid)

Tidsfokuset gjør at det er en balansegang for hvor mye tid man ”får lov” til å bruke på yrkeslivet før det ”går ut over barna” (jfr.Kap.4). Det å sette seg selv foran andre genererer skyldfølelse, og yrkesarbeidende mødre sier gjerne at barna har godt av at de jobber. Det er et moderskap der mødre innhenter energi og glede utenfor barnet, som barnet igjen får glede av (jfr.Elvin-Nowak 2001). Informantene med høy utdanning, i tillegg til Annika, forteller at de synes det at mor er yrkesaktiv, har en positiv effekt på barna. Mødres yrkestilknytning fører til at fedre må være mer aktive og at barna derfor vokser opp i en mer likestilt familie. Ingrid er typisk for denne gruppen når hun forteller at det at barna ser at hun er glad og stolt over jobben sin, gjør at hun blir et bra forbilde, så lenge hun klarer å organisere det slik at hun er til stede for barna likevel:

”Jeg tror på en måte jeg blir en bedre mor og kone av det. For jeg er ikke sånn veldig klassisk superflink husmor. Det handler jo litt om mestring. Det året jeg gikk hjemme, følte jeg meg mislykket, og maten ble ikke bra, men når jeg har vært på jobb og gjort noe bra på jobb, så blir jeg fornøyd, og da blir jeg fornøyd hjemme også.”

Mens informantene uten høyere utdanning tenderer mot å mene at det å ha en engasjerende jobb er å ikke prioritere barna, mener informantene med høyere utdanning at deres jobb gjør dem til et forbilde for sine barn. Selv om de jobber fullt, er alle opptatt av å begrense tiden barna har i barnehagen. Ingrid og Nina er typisk for gruppen når de sier at for de fleste vil ikke mors arbeid gå ut over barna, fordi de fleste mødre har så mye omsorg for sine barn at de ikke vil jobbe så mye at det går på bekostning av barna.

Tilstedeværelse er tradisjonelt mer knyttet til moderskapet enn til faderskapet, og mine informanter uten høyere utdanning problematiserte ikke fedres grad av tilstedeværelse, mens informantene med høyere utdanning mente at det gikk like mye ut over ungene dersom deres

fedre jobber for mye. Informantene med høy utdanning gir alle uttrykk for at selv om de jobber fulltid, innebærer ikke dette at de prioriterer jobben over familien:

”For å være ærlig så synes jeg det er galt å si at vi som jobber og som og ellers er i mot kontantstøtten ikke prioriterer våre barn. For da kan du jo si det på en annen måte, at ved å jobbe så viser man jo at det er mulig og at man sørger for et økonomisk grunnlag som gir muligheter”(Hilde)

Avslutning

Klasse er en del av mødrenes subjektivitet og påvirker deres handlinger og holdninger (jfr.Bourdieu 1995). Mens informantene uten høyere utdanning har mer rutinepregede dager, ønsker informantene med høyere utdanning å skape et rom for fleksibilitet i hverdagen. Alle er bevisst på å bruke mye tid sammen med familien, men det er en tendens til at det for informantene uten høyere utdanning er mer fokus på tidsmengden. De er gjerne mer i bakgrunnen, mens informantene med høyere utdanning gjerne har noe mindre tid sammen med barna, men har mer fokus på ”kvalitetstid” når de først er sammen med barnet.

Det er tydelige forskjeller mellom informantenes forståelse om hva som er riktig omsorgspraksis. Informantene med høy utdanning hadde fokus på å tilrettelegge for barnas utvikling og skape selvstendige barn, mens informantene uten høyere utdanning hadde et større fokus på at barna bør være i en trygg ramme. Informantene med høy utdanning bruker sin økonomiske, kulturelle og sosiale kapital for å sikre sine barn gode muligheter i fremtiden (jfr.Lareau 2003, Gillies 2005, Reay 1998).

Det er en tydelig moralsk diskurs knyttet til morsrollen. Informantene trekker moralske grenser til mødre som de synes handler feil, og for begge grupper gjelder dette ved at de tar avstand fra mødre som ikke tilbringer ”nok tid” sammen med barna. Slik skaper de bildet av seg selv som ansvarlige mødre.

Det er sammenheng mellom vår habitus og våre omsorgsvaner. Foreldres valg av omsorgsløsninger kan ikke bare forstås som et uttrykk for deres praktiske tilpasning, men kan også knyttes til deres klassebakgrunn. Middelklassens familiepraksis favoriseres i samfunnet og er knyttet til likestilling og arbeidsdeling (jfr.Stefansen og Farstad 2008). I neste kapittel vil jeg gå nærmere inn på informantenes tanker omkring kjønnsideologi og likestilling.

6. Likestilling, kjønnsroller og arbeidsdeling

Innledning

I den offentlige sfære handler likestilling om at kvinner og menn skal ha samme muligheter til utdanning, arbeidsliv og politikk, mens det i den private sfære handler om at kjønnene deler ansvar for hus- og omsorgsarbeid. Det er i dag blitt vanligere å stille samme forventninger til kjønnene og å omdefinere hva kjønn skal bety for deling av arbeid og ansvar. Men til tross for revolusjonerende endringer, er det fremdeles en stor grad av kontinuitet i praksis. Fremdeles er det mange som anser ansvaret for barn, husholdningsarbeidet og omsorgsarbeid for å være kvinners ansvar. I de nordiske landene er det et ideal om likhet som sier at menn og kvinner skal dele husholdningsoppgavene likt. Likevel viser statistikk at kvinner gjør mer (Kitterød 2000, Vaage 2002). Hvorfor er det slik? Har kvinner problemer med å overlate dette til menn, eller er det menn som ikke ønsker å bidra?

Det er blitt større ulikhet mellom kvinner med tanke på tilslutning til likestilte idealer. Det er hovedsakelig høytutdannede kvinner som er opptatt av likestilling, mens kvinner uten utdanning hovedsakelig knytter sine liv til familie og barn (jfr. Ellingsæter et.al 1997, Teigen 2006). Jeg ønsker å finne ut hvordan dette samsvarer med mine informanternes erfaringer, og om klasse har noen betydning for grad av likestilling.

Store og små likestillingsprosjekt

Tanker om likestilling kommer til uttrykk gjennom hvordan informantene velger å organisere familielivet. Flere av informantene snakket om sine foreldres grad av likestilling og brukte det som utgangspunkt for å forklare sitt eget ståsted, enten det var noe de prøvde å distansere seg fra eller ikke. De fleste vokste opp i hjem med relativt tradisjonell arbeidsdeling. Blant informantene med høyere utdanning er det en tendens at de ønsker å gå bort fra hvordan deres foreldre organiserte og delte husarbeidet mellom seg (dette gjelder også for Annika).

Tre av informantene uten høyere utdanning kategoriserer husarbeidet etter om det utføres ”ute” eller ”inne”. Kategoriseringen kan oppfattes som en videreføring av sammenhengen mellom det kvinnelige og huslige, og det mannlige og offentlige (jfr.Klepp 2006). Slike ”myter” om at arbeidsdelingen rettferdig kan deles inn i to sfærer, gir et uttrykk om likestilling og arbeidsdeling, men de huslige pliktene innenfor husets vegger er mer omfattende og må utføres oftere. Menn som har ansvar for utsiden av huset og reparasjoner av bil og lignende har mer kontroll og fleksibilitet over sitt arbeidsansvar, og dermed mer kontroll over egen tid (jfr.Hochschild 2003).

Therese og mannen har like forventninger til forholdet, hvor mannen skal forsørge familien, mens hun tar seg av hus- og omsorgsarbeidet:

”Jeg er litt gammeldags sånn, så jeg forventer egentlig at han skal prøve så godt han kan til å forsørge familien, og da er det greit at jeg yter litt ekstra hjemme for å få det til å gå rundt.”

Therese mener menn ikke er flinke til tradisjonelle kvinneoppgaver, og sier at det er bra vi bare er to tilstede når hun sier det, og gir slik uttrykk for at hun vet at det er en upopulær mening. Elisabeth og mannen har også en tradisjonell fordeling av husarbeidet, men det er noe ustemt fordi Elisabeth gjerne kunne tenkt seg at han hjalp mer til:

”Han vil jo helst ikke om han slipper. Jeg tenker at ok, da tar jeg meg av det, så jeg føler på en måte at vi samarbeider bra. Men jeg irriterer meg over det av og til og tenker at han kanskje kunne tatt oppvasken litt oftere enn han gjør, men ok.”

Selv om Elisabeth kunne tenkt seg at mannen var mer behjelpelig, har hun godtatt at hun ikke får hjelp til det annet skift og sier:

”Det er bare sånn vi fordeler tiden. Altså istedenfor at jeg vasker bilen, innvendig og utvendig, så gjør han det, også gjør jeg alt inne.”

Ida og samboeren har også en tradisjonell kjønnsideologi, hvor hun gjør alle de tradisjonelle husholdningsoppgavene, mens mannen utfører reparasjons- og vedlikeholdsarbeid. De er enige om arbeidsfordelingen, og for henne er det ikke nødvendig å dele likt på husarbeidet fordi de gjør ”det de er best til.”

Annika er også her unntaket og har en egalitær kjønnsideologi og et stort likestillingsprosjekt. Hun bor alene sammen med sønnen, men deler barneomsorgen med barnefaren. Hun sier at da de bodde sammen hadde de en lik fordeling av husarbeid og barneomsorg, og at hun aldri ville ha godtatt at hun skulle gjøre mer enn sin partner.

Elisabeth og Therese er veldig opptatt av at det skal være ryddig og rent i huset, mens Ida og Annika (som begge jobber fulltid) ønsker at det skal være ryddig og rent, men at det sklir mer ut.

Informantene med høy utdanning fortalte om en mer lik fordeling av arbeidsmengde, men det var hos enkelte tradisjonelle etterslep med tanke på hvilke oppgaver de utfører. Det er for eksempel en tendens til at også kvinnene i denne gruppen vasker mer klær enn sine partnere. Det er lange kulturtradisjoner knyttet til kvinners ansvar for klesvask (jfr. Klepp 2006). Liv og Hilde forteller begge at selv om de deler på de fleste husholdningsoppgaver, er det mannen som tar seg av reparasjons- og vedlikeholdsarbeidet:

”Jeg tør påstå at det er litt mer jeg som tar tak når det kommer til vasking, men når det kommer til matlaging, så har vi ganske sånn delt fordeling på det. Men så er det mer han som tar ansvar for ting utenfor huset, så det er ganske tradisjonelt da (...) Men jeg er litt opptatt av det her at det er jo ikke så ofte det skjer, og det blir hele veien skittent inne i et hus, så det må jo hele veien gjøres. Så vi er nok sånn som tar et tak. Vi er ikke sånn som har sånn veldig støv på hjernen så vi tar et tak.. sånn skippertak innimellom og da deler vi på det” (Liv)

Matlaging, oppvask og innkjøp er nøytrale arbeidsoppgaver som gjerne utføres av begge kjønn. Vedlikeholds- og reparasjonsarbeid er maskuline oppgaver, mens klesvask anses som en feminin oppgave (jfr. Vaage 2002). Selv om arbeidsmengden fordeles likt, gir Hilde uttrykk for at hun har mer ansvar for ryddingen ettersom mannen ”ser ikke” rot, noe som kan henvise til det Hochschild (2003) kaller en familiemyte.

Parene forteller at de er enige om å dele på husarbeidet, men det kan se ut til at enkelte av mennene foretrekker å utføre mer ”synlige” arbeidsoppgaver. Liv fortalte at hun føler mannen gjerne forventer mer anerkjennelse når han går i gang med store prosjekter:

”Han er litt mer sånn at han skal ha litt sånn cred når han først setter i gang med et sånn ryddeprosjekt i en kjeller (...) Det litt mer daglige arbeidet som ikke synes så godt da, det her med de evindelige bunkene med klær som skal brettes eller.. At det gjerne bare skjer uten at det blir registrert, og det prøver jeg å påpeke at det er supert at du rydder i kjelleren, og det ser bra ut, men husk på at de der sokkevaskene skjer ikke av seg selv, ikke sant?”

Informantene i denne gruppen har alle store likestillingsprosjekt (jfr. Brandt og Kvande 1991) og ønsker en lik arbeidsfordeling. Hilde legger vekt på at hun lar mannen bidra, og hun mener at det ofte er kvinnene som ikke helt stoler på at menn klarer å gjøre det godt nok, og derfor ikke slipper dem til. Nina forteller at de deler husarbeidet helt likt, og ser på det som selvsagt, mens Ingrid og Renate fortalte at deres menn nok gjorde mer husarbeid enn de selv. Ingrid sier at hun registrerer at hos andre er det gjerne omvendt, og mens venninnene mener

deres partnere ”ikke skjønner noen ting” forteller Ingrid at hun finner mye støtte i mannen og at hun betrakter deres hjem som et felles prosjekt:

”Når det gjelder andre ting som vasking og matlaging er vi like flinke/dårlige begge to. Vi kan synes det er kjekt hvis vi har god tid. Å ta det rolig og lage god mat.”

Mens informantene uten høyere utdanning gjorde storparten av arbeidet selv, var det mer lik fordeling hos informantene med høyere utdanning. Informantene uten høyere utdanning gav uttrykk for at deres partnere hjalp til hvis de ble bedt om det, eller hvis de så at ingen andre gjorde det, mens alle informantene med høy utdanning fortalte at også mennene tok initiativ til husarbeid, og at de hadde et felles ansvar.

Kjønnsideologi og kjønnsstrategi

Informantene uten høyere utdanning hadde i større grad enn dem med, hovedansvaret for barneomsorgen og et mer kjønnet foreldreskap. Dette gjelder i spesielt stor grad for Therese og Elisabeth, som jo har valgt henholdsvis å være hjemme med barn og å jobbe redusert for å fokusere på barneomsorg. Alle forteller om fedre som hjelper til når det trengs og som er til stede for sine barn, men det er en tendens til at de selv har hovedansvaret. Informantene uten høyere utdanning har gjerne mer tradisjonell kjønnsroller, og mens Therese er fornøyd med fordelingen, er Elisabeth frustrert over at mannen ikke ønsker å hjelpe til. Elisabeth viser til at menn i dag gjerne er mer involvert i barneomsorgen, men at hennes mann er veldig ”gammeldags”. Hun forteller at han ikke er særlig involvert når barna er små, noe hun sier fører til at barna henger på henne. Elisabeth og Therese forteller begge at de kan ha vanskelig for å sette grenser, mens deres partnere er strengere:

”Han er kanskje litt strengere enn meg. Han er litt sånn som vi snakket om tidligere, og med skolegang og sånn. At han kommer til å være beinhard med dem, vet jeg, mens jeg har kanskje litt fra mor og bare: Jaja det viktigste er at du er lykkelig, sant?”(Therese)

Ida forteller at hun er litt helikoptermamma, og gir et eksempel på hvordan de som foreldre er ulike:

”Vognen kan snus slik at han kan se begge veier. Jeg liker veldig godt at han kan se mot meg for da ser jeg han. Samboeren min snur vognen for at han skal se verden.”

Det er en tendens til at hos tre av informantene uten høyere utdanning, er det mor som er omsorgsperson, mens far i større grad står for oppdragelse, disiplinering og utvikling. Informantene gir gjerne "naturlige" forklaringer for sine kjønnsstradisjonelle valg, og mener stell og omsorg passer bedre til kvinners biologi (jfr. Klepp 2006). Disse informantene hadde en tradisjonell kjønnsideologi, og Therese og Elisabeth hadde også en tradisjonell kjønnsstrategi. De fortalte begge at deres menn var "gammeldags" og mens Elisabeth kunne tenkt seg litt hjelp, var ordningen i tråd med Thereses kjønnsideologi. Ida og samboeren har også tradisjonell kjønnsideologi, men siden det er Ida som jobber mest etter at samboeren ble permittert, er hun "tvunget" egalitær i jobbsammenheng, men siden hun tar hovedvekten av husarbeidet, har hun en transisjonell kjønnsstrategi. Selv om Ida sier at det ikke betyr så mye hvem av foreldrene som er mest hjemme, så lenge de er like gode som omsorgspersoner, ønsker hun å være hjemme med barn selv. Hun har en transisjonell strategi for å demme opp mellom en tradisjonell ideologi og de faktiske forhold.

Annika (som den eneste av informantene uten høyere utdanning) og de fleste av informantene med høy utdanning (utenom Liv) har en egalitær kjønnsideologi og kjønnsstrategi, hvor både de og deres menn er orientert mot både jobb og hjem.

Informantene med høyere utdanning har mer like foreldreroller. Ingrid forteller at mannen er en veldig hengiven og kjærlig far. Hun påpeker at de er nøye på å være sammen også om "de kjipe" avgjørelsene, har likestilte roller og er sammen om barneomsorg og -oppdragelse. Informantene med høy utdanning trekker frem at de ønsker en jevn fordeling med barneomsorg og er veldig fokusert på at fedrene er like gode som omsorgspersoner. Hilde vektlegger at det at hun lar mannen slippe til og ikke tar hovedrett på permisjon eller omsorgsansvar, gjør at mannen og datteren har fått et veldig bra forhold, noe hun synes er viktig:

"Hun har blitt veldig pappajente. Men jeg tror også at det har litt med, altså hun har jo vært hjemme med han fra hun var liten baby."

Renate forteller at hennes mann er en fantastisk far, og at han og sønnen har et veldig godt forhold, noe hun betrakter som en styrke for dem som familie. Han er veldig involvert i barneomsorgen og har valgt å være hjemme med sønnen. Hun sier at hun ikke tror det er mange menn som ville ha trivdes med å være hjemme med barn og godta å "bli forsørget på en måte." Partnerne til de informantene med høy utdanning som hadde en egalitær kjønnsideologi, var veldig involverte i barneomsorgen, og hadde (for kortere eller lengre

perioder) redusert sin egen arbeidsmengde for å bedre balansen mellom jobb og hjem (jfr.Syltevik 2000).

Liv er den eneste av informantene med en transisjonell kjønnsideologi, og hun representerer et unntak i forhold til informantene med høy utdanning. Hun forteller at hun mener at når barna er små, er hun en bedre omsorgsperson enn sin mann, og hun mener, som den eneste av informantene med høy utdanning, at det går mindre ut over barna at far jobber for mye, enn dersom mor gjør det. Liv sier at selv om de forsøker å ha en jevn arbeidsdeling, gjør hun nok noe mer enn sin mann mtp. husarbeid. Hun forteller også at hun føler at mannen har en forventning om at det burde være hun som tok initiativ til husarbeid. Liv er i en mellomposisjon mellom tradisjonell og egalitær, og selv om hun er nærmere den siste kategorien, ønsker hun å ha en større del av omsorgsarbeidet enn sin mann og nærmer seg her informantene uten høyere utdanning, hvor det også er en tendens til at kvinnene har hovedansvaret.

Normalt er transisjonell kjønnsideologi veldig vanlig (jfr.Hochschild 2003). Det at mine informanter befinner seg på ytterpunktene mtp. utdanning, kan forklare at det er færre i denne gruppen enn i de andre.

Hva betyr likestilling for informantene?

Likestilling fremstår som et ideal i dagens samfunn, men synet på likestilling hos befolkningen varierer. Dette bunner i at kvinner har ulike muligheter for å individualisere de gjeldende kulturelle konvensjoner om likestilling og kvinnelighet (jfr.Skilbrei 2004). Det er også ofte forskjeller mellom idealer og praksis i familielivet. *”Det er fullt mulig både å ønske en form for bevegelse i den retning kulturens idealer tilsier, og å fremholde alt som gjør dette vanskelig, eller til og med uhensiktsmessig å gjennomføre i ens eget tilfelle”* (Haavind 2000:189). Man kan altså si seg enig i at likestilling er viktig, men fremholde at det ikke passer i eget tilfelle.

Av informantene uten høyere utdanning var det bare Annika som syntes likestilling var viktig. Elisabeth mener likestilling er bra, men at det ikke nødvendigvis betyr en jevn arbeidsdeling. Hun sier ikke at hun ønsker likestilling, men hun ønsker at mannen kunne

hjelpe mer til. Elisabeth får ikke hjelp av samboeren til oppgavene i det annet skift, fordi han, som hun sier, ”er gammeldags”, dermed har hun tilpasset seg:

”Jeg tenker at likestilling er en bra ting, men jeg tenker også at dere finner ut hva som passer best for dere. Jeg mener at min mann trenger ikke vaske gulvene her, hvis han er med. Altså jeg kan godt gjøre husarbeidet hvis han gjør andre ting. Altså, likestilling er bra, men for meg betyr ikke det at han trenger å gjøre 50% av husarbeidet liksom.”

Ida er heller ikke veldig opptatt av likestilling:

”Jeg tenker at (likestilling) er et ord som blir altfor mye misbrukt. At det betyr alt for mye. Jeg er helt for lik lønn for likt arbeid, men igjen så føler jeg fortsatt at en kvinne skal være en kvinne på en måte”(Ida)

Therese forteller at de er ganske ”gammeldags”, og at hun i motsetning til de fleste andre, ikke er opptatt av likestilling. For henne er likestilling tett knyttet opp mot morsrollen, og hun ønsker ikke å gi fra seg sine plikter. Det er gjennom å ta vare på hjem, mann og barn at hun finner sin styrke og verdighet (jfr.Skeggs 1997). Therese og Ida mener at det er biologiske forskjeller som gjør at likestilling ikke nødvendigvis gir mening:

”Vi er jo blitt sånn som vi er blitt av en grunn. Damer er damer og menn er menn.. og menn er ikke så flinke til å.. puh! Godt vi bare er to stykk her (ler)... å ta seg av liksom.. gjør de tingene som var forventet av damer før i tiden. Det er de rett og slett ikke”(Therese)

”Selv om det er veldig mye snakk om likestilling og at kvinner skal ha like rettigheter som menn på alle mulige, merkelige punkter. (...) En kvinne er fortsatt en kvinne og en mann er fortsatt en mann. På godt og vondt (...) Jeg synes det er helt greit”(Ida)

Informantene har ”naturlige” forklaringer på det tradisjonelle og kritiserer slik den offentlige holdningen hvor husarbeidet skal deles likt. Det at man er vant til å utføre visse oppgaver forstås som en forklaring på våre naturlige egenskaper. Biologiske forskjeller brukes som argument for at kvinner og menn skal ha ulike oppgaver. Kjønnsarbeidsdelingen inne/ute kan slik forankres i personlige egenskaper og motvirker endring (jfr.Klepp 2006). Ved å betrakte seg selv som omsorgsfulle individer som er naturlig disponert for omsorg utvikler kvinnene en status, ansvar og moralsk autoritet (jfr.Skeggs 1997). Informantene uten høyere utdanning var mer positivt innstilt til likestilling i den offentlige sfære. De mente hovedsakelig at det er bra at kjønnene har like rettigheter, men syntes ikke det var nødvendig når det gjaldt privatlivet fordi kjønnsforskjeller i husholdningen er det ”naturlige” (jfr.Skilbrei 2003).

Informantene med høy utdanning, samt Annika, var alle opptatt av likestilling, og avviste at vi har full likestilling i Norge. De gav alle uttrykk for at selv om de kanskje føler seg likestilt i

sitt samliv, er det en viktig samfunnsmessig målsetting. I motsetning til informantene uten høyere utdanning tar de likestilling på hjemmebane for gitt:

”På det individuelle plan så tror jeg at mange familier kan være likestilte, men fremdeles så er det jo flest kvinner i de lavtlønnede yrkene, og de har lavest status”(Renate)

Hilde sier at selv om lovverket sier vi er likestilt, er det ikke sånn i realiteten. Alle trakk frem at det er lønnsforskjeller mellom yrkesgrupper, noe som ofte er knyttet til kjønn. Ingrid mener det er en verdsettingsdiskriminering at selv om både ingeniør og sykepleier krever tre års utdanning, er det ulik status og lønnsfordeler knyttet til yrkene. Informantene i denne gruppen trakk også frem at kvinner i arbeidslivet stiller med et handicap siden det er de som blir gravide og ofte tar permisjonen, noe som er ugunstig i arbeidslivet. Nina forteller at hun har opplevd mye kjønnsdiskriminering i forbindelse med arbeidslivet, og hun ble overrasket da hun oppdaget hvor gjennomsyret det var. Også Hilde forteller at hun ble møtt med fordommer da hun tok sin første jobb som nyutdannet:

”Det er fremdeles en gutteklubben Grei. De som på en måte blir sjefer, de som blir ledere både på mellomnivå og særlig på høyere nivå, det er en overvekt av menn der. Det er jo det fremdeles. Sånn at det å sitte og si at nei her har vi full likestilling, men det er jo ikke likelønn og det er ikke like mange i de høyere posisjoner (...) Så det er klart det er utrolig mange sperrer som ligger fremdeles.”

Informantene med høyere utdanning betrakter likestilling som selvsagt og tar det ”for gitt” på det private plan. Ingrid forteller at hun kan bli provosert av det rosenrøde bildet på morsrollen, fordi hun finner mye støtte i sin mann, og anser de to som likeverdige omsorgspersoner. Ingrid forteller at folk stiller spørsmålstegn ved at hun har en lederstilling når barna er så små, noe hun blir irritert av, fordi ingen ville gjort det hvis hun var mann, fordi ”sterke, selvstendige menn blir mer beundret enn sterke, selvstendige kvinner.”

Informantene med høy utdanning diskuterer også hva likestilling betyr for menn. De er veldig positive til at deres partnere er aktive i barneomsorg og arbeidsdelingen. Enkelte peker også på at kvinner gjerne har større muligheter til å være seg selv enn menn, og at spekteret for hva du kan være som kvinne er større enn det er for menn i forhold til de tradisjonelle kjønnsrollene, og flere trekker frem at det er provoserende at menn ikke verdsettes som omsorgspersoner i samme utstrekning som kvinner:

”Når det gjelder likestilling (...) Så provoserer det meg like mye med disse som står og sier at det er kvinnene som må være hjemme hele fødselspermisjonen, for menn har ikke den samme omsorgsevnen.(...) Det er kvinnene som må være hjemme for det er bare de som har den

evnen til å knytte seg til barnet. Det synes jeg er fryktelig fornærmende på min manns vegne”(Hilde)

”Så kjenner jeg nok at jeg blir litt irritert på at det er så selvfølgelig at, at det alltid er damen, eller kvinnen som alltid ender opp med å ta mest ansvar for ungene. (...). For meg er det veldig selvfølgelig at vi er to”(Ingrid)

Det som har størst betydning for en likestilt praksis i husholdningen har i kvantitative undersøkelser vist seg å være parets utdanningsnivå og kvinners yrkesaktivitet (Kitterød 2000). Det er i utdanningsmiddelklassen det er mest fokus på likestilling, og det er her fedre tar ut mest permisjon og hvor fremveksten av en ny og mer omsorgsorientert maskulinitet er mest synlig (jfr.Aarseth 2008, 2010).

Hos informantene uten høyere utdanning, hadde to av fedrene tatt sine seks uker permisjon, mens to ikke hadde gjort det. Therese, som hadde all permisjonen selv, sier at hun ikke tror at mannen ville likt å være i permisjon, og at de begge betrakter det som hennes ansvar. Elisabeth tok også all permisjonen selv, men hun kunne ønske at mannen ville tatt sin del:

”Jeg føler generelt at fedre har blitt mye flinkere å delta med ungene og sånn. Men han er veldig gammeldags der (...)Det er noe jeg aldri hadde fått han med på, fordi han synes liksom det er mamma sin jobb.”

Ida hadde syv måneders permisjon, og Annika hadde hoveddelen av permisjonen, mens deres partnere hadde farskvoten. Annika og Ida reflekterte ikke noe videre over begrunnelsen, mens informantene med høy utdanning hvor far ”bare” hadde tatt farskvoten følte et behov for å forsvare sine valg:

”Og det vrir seg litt inni meg. For jeg vil jo egentlig i en idealistisk verden at vi skulle delt 50/50”(Ingrid)

”Jeg ville ha så mye som jeg kunne ha fordi at mannen min skulle være hjemme etterpå. Så i en annen situasjon så hadde jeg nok ønskt.. eller det vet jeg jo ikke, for det var jo veldig greit å være hjemme (ler) men for å si det sånn; prinsipielt og ideelt så hadde jeg gjerne sett at vi skulle dele 50/50”(Renate)

Liv og Nina er begge gift med lærere og begrunnet sitt valg om å ta hoveddelen av permisjonen med ektemennenes lange ferier. Ninas mann jobber i tillegg 80 prosent, og Ingrids jobber 80 prosent i et halvt år, mens Renates mann skulle være hjemme med sønnen etter hennes permisjon, noe som også var viktige argumenter for permisjonsfordelingen.

Liv og Ingrid forteller at de var litt egoistiske i forhold til permisjonen fordi det var det som gjorde at det ble greit å gå tilbake i full jobb etterpå. Liv mener også som den eneste av

informantene med høyere utdanning, at mødre har en sterkere biologisk tilknytning enn fedre i det første leveåret, og begrunner sitt valg ut fra det.

Hilde er den eneste av mine informanter som delte permisjonen 50/50 med sin mann. For henne var det naturlig fordi hun anerkjenner farens rolle som omsorgsperson:

”Nei, altså for meg så var det helt naturlig. Jeg var femti prosent av foreldrene til det barnet”

Sannsynligheten for at fedre tar ut permisjon øker med mors inntekt og fars utdanning, mens den går ned dersom mor jobber deltid som med Therese og Elisabeth (jfr.Skrede 2004). Mine informanter med høyere utdanning begrunnet det at barnefaren tok ut permisjon både med deres ønske om å komme tilbake i jobb og et ønske om å dele permisjonen med sin mann.

Likestilling og klasse

Når jeg i intervjuene snakket om feministisk ståsted og om forventninger og begrensninger for kvinner, fikk jeg hos tre av informantene uten høyere utdanning mer tvilende og mindre reflekterte og utfyllende svar enn hos informantene med høyere utdanning:

”Nå føler jeg at jeg bare svarer nei, nei, nei. At du vil ha mer utfyllende svar liksom, men jeg vet ikke.”

Blant informantene uten høyere utdanning er det mer tradisjonelle kjønnsrollemønstre enn det er hos informantene med høyere utdanning. Respektabilitet og anstendighet er sentrale markører når man trekker grenser mellom seg selv og de man anser for å være lavere enn seg selv på samfunnets rangstige (jfr.Skeggs 1997).

”Litt sånn hvordan du kler deg og oppfører deg hvis du er ute på byn for eksempel. Jeg leste en artikkel i en avis for ikke så lenge siden, da var det en dame som gikk i miniskjørt og stilethæler gjennom byen fordi hun pleide å gå sånn – og hun var ikke fra Norge liksom, og da var det jo sånn at.. Ja, vi tenker jo automatisk sånn. Og jeg føler jo at alle gjør det at ”slutty liksom” og ”herregud hvem er det som går sånn som det, hun må jo være en hore liksom.”

Seksuell moral trekkes inn som en måte å forstå klasseforskjeller på (jfr.Skeggs 1997, Ambjörnsson 2008), og kvinner har mer ansvar for anstendighet enn menn:

"Du hører jo hva folk sier da. Damer skal ikke ligge rundt, da blir de med en gang et ludder og sånn. Om mannfolk gjør det samme, så er det helt greit. (...) Jeg synes ikke det er så veldig sjarmerende når damer er ufattelig beruset og bare slenger rundt. Det ser mye verre ut når det er damer. Ja, det er jo ikke herlig når det er mannfolk heller da, men det er liksom helt forskjellig"(Annika)

Gjennom sitatene ser vi at informantene trekker moralske grenser mot kvinner som de opplever å være uanstendige, og som har en vulgær klesstil og fremtoning. Skeggs (1997) bruker begrepet disidentifikasjon når hun snakker om arbeiderklassekvinnerns ønske om å ta avstand fra kvinner som oppleves å være uanstendige. Respektabilitet knyttes gjerne til bedømmelse om feminitet og moralske betraktninger om kvinners utseende og atferd. Og siden det hovedsakelig er arbeiderklassen som utsettes for en slik moralsk bedømmelse, er disidentifikasjon mindre vanlig hos middelklassekvinner. *"Respectability is usually a concern of those who are not seen to have it"* (Skeggs 1997:1). Anstendighet med tanke på klær, utseende og hjem er viktig for et respektabelt selv. Therese og Elisabeth forteller at de er opptatt av å ha rene og ryddige hjem, og Therese forteller at hun aldri går ut av huset uten sminke. Skeggs (1997) viser til at arbeiderklassekvinner investerer i feminitet for å få kulturell aksept, og gjennom å knytte sin identitet til respektabilitet og omsorg, uttrykker de ansvarlighet og feminitet. Ved å investere i anstendighet og omsorg etablerer de et alternativt verdisystem der de som ikke oppleves som omsorgsfulle og ansvarlige i samme grad, blir umoralske (jfr.Skeggs 1997, Skilbrei 2003). Therese forteller at hun ikke kan identifisere seg med "karrierekvinner" og forstår ikke hva de ønsker å oppnå med likestilling og karriere, de blir "uanstendig arbeidssomme" ved at de er "for opptatt" av sin jobb (jfr.Skilbrei 2003).

Ida forteller at hun ikke identifiserer seg med muslimske kvinner med *"sjal og burka"*, som hun opplever som undertrykte kvinner som må føye seg etter menn (jfr.Ambjörnsson 2008, Skeggs 1997). Etnisitet trekkes frem av flere av informantene uten høyere utdanning når de snakker om kvinner de ikke identifiserer seg med.

Mens informantene uten høyere utdanning hovedsakelig tar avstand fra og ikke identifiserer seg med kvinner de opplever er "under" dem selv på rangstigen, eller kvinner som er uanstendige fordi de er for opptatt av sin jobb, ser det ut til å være mer legitimt for informantene med høy utdanning å "sparke oppover". De forteller at de ikke identifiserer seg med kjønnsstradisjonelle kvinner som ikke ønsker å slippe mannen til, og tar i større grad avstand fra hjemmевærende rikmannsfruer enn den mer tradisjonelle hjemmearbeideren:

”Jeg kan ikke identifisere meg overhodet med disse som sier at ”Ja, nei, jeg har jo vitterlig en juridisk eksamen, men for meg er det viktigere å være hjemme med mine fire barn. Det er mye viktigere”(Hilde)

”Jeg så et sånn Pulsprogram med en overklassekvinne som gikk hjemme med barna, men det var for å lage sin egen aioli og ikke for å vaske hus (ler) Så kanskje.. Jeg identifiserer meg jo ikke helt med den”(Ingrid)

Informantene i denne gruppen tar avstand fra kvinner de opplever som kjønnsradisjonelle og som spiller på sin kvinnelighet. Det er klassespesifikke måter å forholde seg til kjønn på, og arbeiderklassen har mer tradisjonelle kjønnsroller, mens det for middelklassekvinner ikke er legitimt å spille på kjønn (jfr. Bourdieu 1995, Prieur 1998). Informantene med høy utdanning er kritiske til kvinner de opplever bare spiller på sitt utseende og *”ikke har noe annet å bidra med”*. De hevder at denne *”barbietilværelsen”* er fjernt fra deres miljø og verdisystem. Informantene sier at de i sitt miljø finner gode forbilder i både venner, kolleger og familie med sterke og selvstendige kvinner.

Informantene i begge gruppene snakket i større eller mindre grad om kroppsfokus og de urealistiske kroppsidealene som fremstilles i mediene, men informantene med høy utdanning var mer politiske og reflekterende. Av informantene uten høyere utdanning, var det bare Annika som problematiserte forholdet mellom kjønnene. Hun fortalte at hun var opptatt av likestilling, men gav uttrykk for at hun ikke oppfattet seg som feminist. Hun har et negativt syn på feminisme og tolker det som kvinner som mener de er overlegne menn. Hun forteller at hun absolutt ikke identifiserer seg med kvinnegruppen Ottar, og tar avstand fra den type feminisme. Annika forteller at hun ikke har så sterke meninger om hva kvinner og menn tradisjonelt skal gjøre, fordi hun ikke tror at kjønn har så mye å si for hva du er flink til (som jo kan betraktes å være et feministisk ståsted). Annika forteller om et eksempel hvor de i jobbsammenheng hadde fått en kundemail som hennes kollega syntes var diskriminerende og nedverdiggende:

”Og jeg: ”Hva? Hva da?” Sant? Er det jeg som ikke fikk med meg noe? For meg så går sånne kommentarer som det rett forbi.”

Lavtutdannede kvinner kobler gjerne feminisme til moraliserende og bedrevitende middelklassekvinner *”who are determined to spoil the fun, miss the joke and see sex as degrading for women”* (Skeggs 1997:146). Også Ingrid, som nok kan defineres som en feminist, ønsket ikke å fremstå som for ekstrem:

”Huff nå høres jeg veldig Ottar ut føler jeg (ler).”

Informantene med høy utdanning problematiserte alle forholdet mellom kjønnene, og hadde feministiske holdninger. De mener det fremdeles er en rekke forventninger knyttet til begge kjønn som ligger dypt i vår kultur, og som vi har godt av å utfordre oss på. Flere forteller om det de mener er et todelt kvinnebilde, og trekker frem at selv om de har mange gode forbilder i eget miljø, er det en objektivering av kvinner, og de viser i denne sammenheng til kroppsfokuset på kvinnelige politikere og idrettsstjerner. Hilde mener at dagens kvinnebilde er schizofrent fordi vi ønsker å fremstille oss politisk korrekt og likestilt, selv om det ikke nødvendigvis er tilfellet.

Informantene i denne gruppen var klart mer feministiske enn informantene uten høyere utdanning. De har en kulturell kapital som gir dem feministiske forutsetninger, mens det motsatte var tilfellet for informantene uten høyere utdanning. Klasse konstruerer hvordan kjønnsroller erfares, oppleves og praktiseres, og likestilling er først og fremst et ideal for høytutdannede kvinner som har gode muligheter for å lykkes på arbeidsmarkedet (jfr. Bourdieu 2000, Ellingsæter et.al 1997). Informantene uten høyere utdanning har mer familiære verdier, mens informantene med høy utdanning i større grad tar avstand fra tradisjonelle kjønnsroller.

Avslutning

Informantene med fulltidjobb har en endret oppfatning om nødvendig standard i husholdningen (jfr. Kitterød og Lømo 1996) fordi informantene ønsker å bruke sin fritid sammen med barna. Av informantene med høyere utdanning fortalte alle at husarbeidet blir nedprioritert i hverdagen, men at de gjerne prøver å ta skippertak sammen. Husarbeid har tradisjonelt vært koblet til kjønn, men ved å utføre husarbeidet som et prosjektarbeid blir det en demokratisering av oppgavene, og hjemmet blir et felles prosjekt. Den tradisjonelt kjønnede arbeidsdelingen kan slik erstattes av et felles prosjekt der ulike husholdningsoppgaver redefineres til teamarbeid og involveringen motiveres av hjemskapingen som et felles prosjekt (jfr. Aarseth 2008).

Kjønnsideologi handler om hvor mye kjønn skal bety for våre handlingsrammer, og vi antar ulike strategier for å demme opp mellom ytre betingelser og vår ideologi. Thereses og Elisabeths kjønnsstrategi var å redusere jobb og fokusere på hjem. Siden Ida, som også har en

tradisjonell kjønnsideologi, må jobbe mer enn hun ønsker, antar hun en "supermor-strategi" hvor hun jobber fullt, men likevel har hovedansvar for det annet skift. Annika har en egalitær kjønnsideologi og deler husarbeidet med sin kjæreste. Hun mener at han "*har støv på hjernen*" og dermed rydder mer enn henne.

Informantene med høyere utdanning, som hovedsakelig har en egalitær kjønnsideologi, hadde en strategi hvor de jobbet fullt, senket husarbeidskrav og fikk sin mann til å dele det annet skift.

Likestilling er mer praktisk og mindre ideologisk for informantene uten høyere utdanning, mens det for informantene med høyere utdanning også er veldig viktig ideologisk. Forskjeller i informantenes livssituasjon skaper ulike holdninger og gir dem ulik vilje til å aktualisere ulike strategier. Viljen til og ønsket om likestilling er ulik fordi kvinner har ulike forutsetninger for å aktualisere kulturelle konvensjoner om likestilling, kvinnelighet og morsrolle (jfr. Skilbrei 2004, Faber 2008).

7. Sammenfatning og konklusjon

I min masteroppgave har jeg sett på unge mødre med ulik utdanningsbakgrunn og deres holdninger og praksis knyttet til moderskap, kjønn og likestilling. Jeg ønsket å finne ut om dette har sammenheng med klasse. Mine ni informanter har ulik utdanningsbakgrunn, og representerer ytterpunkter med hensyn til utdanning ved at de enten har femårig universitetsutdannelse eller mangler studiekompetanse.

Siden jeg har valgt en kvalitativ tilnærming betyr det at mitt utvalg er begrenset. I den grad mine funn kan si noe ut over mine informanter, vil det være unge mødre med lignende sosial bakgrunn som er født i samme tidsrom som mine informanter, og som deler barneomsorgen med barnefaren. Selv om rammene rundt en masteroppgave er begrenset kan min empiri være et tilskudd til debatten og føre til en videre diskusjon om klasserelaterte holdninger og handlemåter knyttet til moderskapet.

Mine informanter befinner seg i ulike deler av det sosiale rom, og besitter ulik kapitalmengde og -sammensetning. Klassebakgrunn og strukturelle betingelser påvirker informantenes habitus, som igjen legger føringer på livsstil, valg, holdninger og handlinger. Vi oppfører oss vanligvis i samsvar med vår klassemessige habitus, noe som viser seg gjennom mine informanters hverdagspraksis og manifesterer seg i ulike idealer for arbeidsliv, moderskap og likestilling. Selv om det er mange likheter mellom mine to informantgrupper, viste det seg også å være mange forskjeller, særlig i forhold til utdanning, arbeidsliv, omsorgsorganisering og likestilling.

I den ene informantgruppen har alle femårig universitetsutdannelse og jobber i offentlig sektor, noe som gir dem høy kulturell kapital. I den andre informantgruppen mangler informantene generell studiekompetanse og jobber (eller har jobbet) i butikk, et yrke som kan defineres som et arbeiderklasseyrke (jfr. Skilbrei 2003). Informantene uten høyere utdannelse har hovedsakelig økonomisk kapital. Annika skiller seg fra de andre informantene uten høyere utdannelse ved at hun har en engasjerende jobb, og holdninger som gjør at hun ligner mer på informantene med høyere utdannelse. Hun befinner seg i en mellomposisjon mellom de to informantgruppene.

For informantene med høy utdannelse oppleves utdanning som selvsagt, noe som kan knyttes til den kulturelle kapital de har fått sosialisert gjennom oppveksten. Utdanning gir dem større

mulighet til å jobbe innen eget interessefelt, noe som gir dem en sterkere yrkesidentitet og større grad av selvrealisering gjennom sin jobb. Dette kan forklare hvorfor det for disse kvinnene oppleves fjernt å velge bort arbeidslivet for å være hjemme med barn. Selvutfoldelsen de opplever gjennom arbeidslivet gir dem mer overskudd på hjemmebane, fordi de blir mer tilfreds med tilværelsen.

Denne fremstillingen er ganske fjernt fra hvordan flertallet av informantene uten høyere utdanning snakker om utdanning og arbeidsliv. Hovedvekten av disse likte seg ikke på skolen, og sluttet uten store protester hjemmefra. Therese har valgt bort yrkeslivet for å konsentrere seg om moderskapet, mens Elisabeth jobber redusert, av samme grunn. Ida ønsker å være hjemme med barn eller å utdanne seg til frisør, og hun må jobbe mer enn hun ønsker fordi mannen er permittert. Bare Annika liker sin jobb, og hun har et arbeid som skiller seg fra de andres på flere punkt.

Balansen mellom arbeidsliv og familie er et sentralt trekk ved moderskapet, og de fleste som jobber fullt forteller at de synes det er vanskelig å være borte fra barnet. Felles for alle informantene er at de ønsker å beskytte barnet mot arbeidslivets krav. Fleksibilitet er for eksempel helt sentralt for om informantene velger å jobbe fulltid. Det er imidlertid klasseforskjeller med tanke på hvem som har mulighet til å oppnå et fleksibelt arbeidsliv fordi flertallet av informantene uten høyere utdanning har butikkjobber med mer rigide arbeidstider, som ikke gir dem samme mulighet for et fleksibelt arbeidsliv, mens middelklasseyrker åpner for mer fleksibilitet (jfr.Kap.4).

På grunn av utdanningsforløpet er det også en klassesdimensjon til da informantene møter moderskapet. Mine informanter uten høyere utdanning ble alle mødre da de var mellom 20-23 år, mens informantene med høy utdanning ble mødre da de var mellom 28-30 år. Når informantene snakker om moderskapet, er det en tendens til at de gjerne tar utgangspunkt i eget oppveksthjem (jfr.Opsahl 2008). De fleste betraktet sine foreldre som gode forbilder, men det var en tendens til at informantene uten høyere utdanning var mer kritiske og ønsket å gjøre en del ting annerledes enn sine foreldre. Mens informantene med høyere utdanning fortalte at selv om de ønsket mer likestilling enn foreldrene, ønsket de å videreføre verdiene de vokste opp med.

Informantene med høy utdanning ønsket ”å skape et rom for fleksibilitet” i hverdagen og var mer oppmerksom på at de skulle tilbringe ”kvalitetstid” sammen med barna. De fortalte at de

rettet sin fulle oppmerksomhet mot barna, mens informantene uten høyere utdanning fortalte om mer rutinefylte dager, og det ser ut til at for dem er tilstedeværelse viktigst.

Det var spesielt tydelige forskjeller mellom mine informantgrupper når det gjaldt deres valg av omsorgsstrategier. Det var en tendens til at informantene uten høyere utdanning ønsket å være hjemme med barn, som i Stefansen og Farstads omsorgspraksis "Et skjermet rom for omsorg". Samtidig ønsket de å ha barna i barnehage på deltid, fordi de mente barna hadde godt av å være sammen med andre barn, i tillegg til at de anerkjente den utviklende effekten barnehage har på barn.

Informantene med høyere utdanning, i tillegg til Annika, hadde en omsorgspraksis som lignet Stefansen og Farstads "Et ordnet løp". Informantene i denne gruppen ønsket at barnet, skulle ut i barnehage etter foreldrenes permisjon. Begge foreldrene jobbet og hadde en lik fordeling av arbeidet hjemme, og de syntes det var viktig at barna vokste opp i en likestilt familie. De mente at selv om det kanskje var vanskelig for dem å sende barna i barnehagen da de var små, så trivdes barna godt og lærte mye. De pekte i større grad på barnehagens utviklende effekt og vektla barnehageansattes pedagogiske kompetanse. Deres tanker om å utvikle barna er mer omfattende og begrunnet enn hos informantene uten høyere utdanning, og det ser ut til at de tenker på barnehage som utviklende og som et forstadium for skolegang og barnets videre utvikling (jfr.Devine 2004). Informantene med høy utdanning bruker sin kapital for å sikre barnet gode muligheter i fremtiden, og slik reproduseres sosiale forskjeller (jfr.Lareau 2003). Familien er en arena for omsorg og for overføring av økonomisk, kulturell og sosial kapital (jfr.Bourdieu 1995).

Informantene med høy utdanning vektlegger at barna skal utvikle en sosial kompetanse og få *"en evne til å gjøre gode valg for seg selv"*. De skal utvikle en selvstendighet som er viktig i middelklassen (jfr.Ellingsæter et al. 1997). Mens informantene med høyere utdanning i større grad fokuserte på barnas utvikling, og at de ønsket å fremme sosial kompetanse og fleksibilitet, var det en tendens til at informantene uten høyere utdanning ønsket å være hjemme med barn. Informantene med høy utdanning har en omsorgspraksis som stemmer overens med Lareaus (2003) begrep om "intensiv foredling". Informantene uten høyere utdanning er mer opptatt av å legge til rette for at barna skal utvikle seg selv, men også de mener at barna lærer mye når de er i barnehagen. Selv om det er store forskjeller i hvordan informantene tenker rundt barneomsorg, og det til en viss grad kan støtte opp under Lareaus

begreper om middelklassens og arbeiderklassens omsorgsløsninger, ser det ikke ut til at det er like store forskjeller mellom mine informanter som det hun fant.

Intervjuene med mine informanter viste at det er mange moralske distinksjoner knyttet til morsrollen. Alle trakk moralske grenser mot mødre de opplevde ikke var "nok til stede" for sine barn. Hva de legger i dette er ulikt. De trekker symbolske grenser til andre mødres omsorgspraksis, og ved å kritisere de som ikke er "nok til stede", fremmer de egne egenskaper og skaper seg selv som ansvarlige mødre som er til stede for sine barn. Ved å vise til hvordan de ikke vil være, viser de sine egne verdier og holdninger. Den moralske grensedragningen blir spesielt viktig i samtaler om andre mødre. Hvordan andre mødre "gjør feil". Kulturell grensedragning viser seg gjerne når informantene snakker om sine venner, og sin smak. Informantene trekker mindre på sosioøkonomiske grenser, de er altså mindre opptatt av sosiale posisjoner og økonomisk suksess.

Informantenes holdninger til likestilling var veldig ulike i de to gruppene. Der informantene med høy utdanning anså likestilling i den private sfære som selvsagt, mente informantene uten høyere utdanning at likestilling ikke gav mening fordi de gjorde "det de var best til". Som et resultat av dette er også arbeidsdelingen veldig ulik i de to gruppene. De fleste informantene uten høyere utdanning hadde en tradisjonell kjønnsideologi, mens hovedvekten av informantene med høy utdanning, i tillegg til Annika, hadde en egalitær kjønnsideologi. Liv hadde en transisjonell ideologi fordi hun i motsetning til de andre informantene med høy utdanning, anså seg selv som en bedre omsorgsperson enn sin mann.

Et perspektiv på denne ulikhet er at kvinnene velger ulike kjønnsstrategier for å demme opp mellom kjønnsideologi og strukturelle muligheter. Therese og Elisabeth reduserer sin innsats på arbeidsmarkedet, mens Ida velger en "supermor-strategi" hvor hun jobber fulltid, og selv har ansvaret for det andre skift hjemme. Informantene med høy utdanning, i tillegg til Annika, velger å redusere husarbeidet og får deres partnere til å dele det annet skift.

Mens informantene med høy utdanning hadde en sterk yrkesidentitet og forventet at barnefaren skulle bidra på lik linje som dem selv, var dette fjernt fra fortellingene til informantene uten høyere utdanning. Informantene med høy utdanning og høy kulturell kapital ønsket en realisering av den doble likestillingsmodellen, der kvinners økte yrkesaktivitet møtes med menns deltakelse hjemme. Informantenes praksis og ideologi i utformingen av moderskapet varierer altså etter utdanningsnivå (jfr.Kap 1). Bourdieu (1995) kaller arbeiderklassens smak, for en smak for det nødvendige. Hva som oppleves å være

rasjonelle handlinger for oss, varierer med konteksten, særlig mtp. strukturelle forhold og tilgjengelige ressurser (jfr.Lamont 1992). Vi ønsker som regel ting som er innenfor vår rekkevidde. Informantene med høy utdanning har partnere med høy kulturell kapital og dermed er det lettere for dem å få mannen til å dele det annet skift. Det at deres partnere også er veldig tilstedeværende som fedre gir mødrene muligheter for realisering av likestillingsprosjektet.

Informantenes partnere har mye å si for hvilken kjønnsstrategi informantene kan realisere. Informantene med høy utdanning, samt Ida og Annika, mente det var riktig at fedrene kom inn på et tidlig tidspunkt og fikk forme en selvstendig relasjon til barnet. Therese ønsket ikke en fordeling, mens Elisabeth ikke fikk sin partner til å bidra. I middelklassen er det forventet at fedre deler det annet skift (jfr.Hochschild 2003, Bourdieu 1995). Det er populært med tilstedeværende fedre og status med likestilte forhold, noe som skaper andre muligheter for kvinnene i middelklassen. Foreldreskapet er mindre kjønnnet i middelklassen enn i de lavere klasser (jfr.Bourdieu 1995). Informantene med høy utdanning og høy kulturell kapital hadde partnere som delte barneomsorgen. Selv om de fleste, også her hadde en nokså tradisjonell permisjonsfordeling, hadde Hilde delt permisjonen likt med sin mann, Ninas partner jobbet redusert, mens Ingrid og Renates partnere i en periode hadde valgt hhv. å jobbe redusert og å være hjemme med barn. Fedrene ønsket å jobbe redusert for å gi barna ”en myk overgang” til barnehagen og sikret slik en bedre balanse mellom arbeid og familieliv.

Heteroseksuelle par ønsker gjerne å fremstille seg som mer likestilt enn de er (jfr.Hochschild 2003), fordi våre normer tilsier likhet og likeverd. Det er i visse grupper status med et likestilt parforhold. Jeg ser likevel ikke grunn til å tvile på mine informaners fremstilling av seg selv i relativt likestilte samliv. De som forteller om en egalitær kjønnsideologi, trekker også frem noe av kjønnsstreggheten ved enkelte oppgaver, og at kvinnene gjerne har en tendens til å ta seg av klesvask (jfr.Klepp 2006). Informantene med høy utdanning og en egalitær kjønnsideologi hadde alle partnere som permanent eller periodisk reduserte sin arbeidsmengde for å være mer til stede i barneomsorgen. Jeg har i mitt utvalg ytterpunktene med tanke på utdanningsbakgrunn, og jeg har altså ikke informanter ”fra midten”, og det er kanskje derfor det ikke er så mange med en transisjonell kjønnsideologi i mitt materiale.

Den legitime klasse har modellmakten, og setter sine verdier og sin livsstil som det legitime og attraktive. Therese og Elisabeth vet at de ikke er del av den legitime kulturen med tanke på kjønnsmessig likestilling og unnskylder seg som ”gammeldags”, noe som viser at de betrakter

seg selv fra middelklassens ståsted, og ikke oppfatter seg selv til å være i samsvar med tiden. Middelklassen viderefører sin dominans gjennom symbolsk vold, og deres livsstil og valg fremholdes som det beste, mens de underlegne aksepterer at deres strategier ikke er gode nok (jfr. Bourdieu 1995). De moderne likestillingsidealer og nye verdier for barneoppdragelsen har kommet fra middelklassesjiktet og spredd seg nedover i hierarkiet (jfr. Prieur 1998). De to informantgruppene hadde veldig ulike feministiske disposisjoner. De fleste informantene uten høyere utdanning problematiserer ikke forholdet mellom kjønnene, fordi de mener deres fordeling er "naturlig". De tar avstand fra likestillingsideologien. Mens informantene med høyere utdanning diskuterte mye omkring forholdet mellom kjønnene, og antok mer feministiske posisjoner.

Bedømmelse av respektabilitet kom hovedsakelig opp i intervjuene med informantene uten høyere utdanning. De tok avstand fra kvinner med en atferd og fremtreden, som de oppfattet som vulgær og uanstendig (disidentifikasjon). Informantene i denne gruppen ønsker å ta avstand fra kvinner de mener ikke er anstendige, eller innvandrere som de mente ikke levde opp til riktige kvinneidealer. Bedømmelse av respektabilitet var også sentral i organiseringen av kvinners hjem og omsorgspraksis. Informantene uten høyere utdanning ønsket også, å knytte sin identitet mer mot omsorg, slik at de jfr. Skeggs (1997) blir respektable. De viste til uanstendige kvinner, som kvinner de ikke ønsket å identifisere seg med. Informantene med høy utdanning snakket ikke om respektabilitet på samme måte, de trakk isteden symbolske grenser mot kjønnstradisjonelle kvinner, som de mente ikke var riktige/moderne. For dem var det mer legitimt å "sparke oppover" mot rike hjemmearbeidere.

Av mine informanter er det Annika som skiller seg mest ut, og som viser svakheten med å måle klassetilhørighet etter utdanning. Hun har vokst opp i en middelklassefamilie og har holdninger og verdier som minner mer om informantene med høy utdanning. Ida skiller seg også fra de to øvrige informantene uten høyere utdanning ved at hun jobber mye. Hun trives ikke i sin jobb, og forteller at hun ønsker å være hjemme med barn, eller å utdanne seg til frisør. Men siden hennes partner er permittert er det vanskeligere og hun må jobbe mer enn hun ønsker, i en jobb hun ikke liker. Hun jobber altså ikke ut fra et ønske om likestilling.

Liv skiller seg også noe fra de andre informantene med høy utdanning. Hun er noe mer kjønnstradisjonell og snakker om mødres sterkere biologiske tilknytning til barn. I Livs

barndomshjem var det ganske tradisjonelle kjønnsroller, og hun satte stor pris på å ha hatt en hjemmeværende mor.

Avsluttende bemerkninger

Flertallet av mine informanter mente selv at de tilhørte middelklassen, noe som antakeligvis henger sammen med den norske likhetstanken. Mens informantene med lav utdanning refererer til fordelingen av økonomisk kapital når de viser til klasseforskjeller, vektla informantene med høy utdanning i større grad kulturell og sosial kapital. Det er et skille mellom dem som hovedsakelig er rike på økonomisk kapital og dem som hovedsakelig er rike på kulturell kapital (jfr.Bourdieu 1995). I parforhold med høy kulturell kapital er det i større grad brudd med tradisjonelle kjønnsroller, og maskuliniteten gir mer mulighet for variasjon, enn hos de med høy økonomisk kapital. Det er gjerne i par med høy kulturell kapital vi finner fleksible fedre med en omsorgsrettet maskulinitet. De samfunnsskapte kjønnsforskjellene blir gjerne svakere jo høyere en går opp i hierarkiet (jfr.Bourdieu 1995).

Klasse kommer til uttrykk gjennom informantenes livsstil, erfaringer, holdninger, praksis, ideologi og verdier. De har en ulik livsstil, kulturell praksis og hverdagspraksis. Informantenes habitus har betydning deres selvforståelse og holdninger. Klasse henger sammen med vår identitet. Holdninger og praksis, som gjerne kan knyttes tilbake til klassemessig habitus, gis ofte individuelle forklaringer. Klassetilhørighet har stor betydning for våre holdninger og den kjønnsmessige arbeidsdelingen, både i ideologi og praksis. Høy utdanning har fremdeles selvstendig betydning for informantenes likestillingstilslutning (jfr.Kap.1).

Den sosiale kontekst legger føringer på moderskapet og likestillingstilslutningen (jfr.Bourdieu 1995). Informantenes handlingsrom formes etter tidens idealer og den kulturen de vokste opp i, men det er, som min studie har vist, individuelle muligheter for variasjon. Det er forskjeller innen klassene, og hvilken bakgrunn vi kommer fra bestemmer ikke deterministisk hvordan vi blir, men kulturen vi lever i legger føringer på vår livsstil og hvilke valg og preferanser vi har. Kategoriene arbeiderklasse og middelklasse er brede og det kan se ut til at det er mindre livsstilsforskjeller i Norge, sammenlignet med andre land (jfr.Leiulfslrud 2004). Det ser likevel ut til at den kultur vi utsettes for er viktig for hvilke valg vi selv tar, og hvilken livsstil

vi velger. Selv om våre valg vanligvis oppfattes som et uttrykk for individualitet (jfr.Bourdieu 2007), ser det ut til at det har sammenheng med vår sosiale bakgrunn.

På bakgrunn av mine funn mener jeg det gir mening å snakke om foreldreskap som klasserelatert praksis, men at forskjellene jeg fant mellom mine informantgrupper, er noe mindre enn de engelske og amerikanske forskerne har funnet (jfr.Lareau 2003, Skeggs 1997, Gillies 2005, Reay 1998). Klasse betyr fremdeles mye, men å forske på klasse og moderskap bærer preg av en "jakt" (jfr.Faber 2008) fordi begrepet er fjernt fra vår dagligtale og betydningen av klasse er i dag vanskeligere å få øye på.

Litteraturliste

Acker, Joan (2006) *Class Questions. Feminist Answers*. Landham:Rowman & Littlefield Publishers Inc

Akselvoll, Maria Ørskov (2005) *Karriere eller familie? Ja tak, begge dele! En kvalitativ undersøgelse af hvordan kvindelige ledere kombinerer karriere og moderskab*. Cand.polit Universitetet i Oslo. Hentet 23.10.2010 fra <http://www.duo.uio.no/publ/iss/2005/24399/karriere.pdf>

Ambjörnsson, Fanny (2008) *I en klass for sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront förlag

Andrews, Therese og Anders Vassenden (2007) *Snøballen som ikke ruller. Utvalgsproblemer i kvalitativ forskning*. Sosiologisk tidsskrift 15 (2)

Atkinson, Will (2007) *Beck, Individualization and the death of class: a critique*. The British Journal of Sociology (2007) 58 -4

Beck, Ulrich (1992) *The Risk Society*. London:Sage

Bech, Ulrich og Elisabeth Beck-Gernsheim (1995) *The Normal Chaos of Love*. Camebridge:Polity Press

Beck, Ulrich og Elisabeth Beck-Gernsheim (2002) *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London-Thousand Oaks- New Dehli: Sage.

Beck, Ulrich (2007) *Beyond Class and Nation: Reframing Social Inequalities in a Globalizing World*. The British Journal of Sociology 2007 58 – 4

Birkelund, Gunn Elisabeth (2002) *Kjønn og makt i arbeidslivet – klasseanalytiske perspektiv*. I Anne Lise Ellingsæter og Jorun Solheim (red.) *Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv*. Makt- og demokratiutredningen 1998-2003. Oslo:Gyldendal Akademisk

Blom, Ida (2005) *Brudd og kontinuitet. Fra 1950 mot tusenårsskiftet* i Blom, Ida og Sølvi Sogner (red.) *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*. Oslo: Cappelens Forlag

Bourdieu, Pierre (1995) *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax

- Bourdieu, Pierre og Loïc J.D Wacquant (1995) *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oslo: Samlaget
- Bourdieu, Pierre (2000) *Den maskuline dominans*. Oslo:Pax Forlas AS
- Bourdieu, Pierre (2007) *Den praktiske sans*. København: Hans Reitzels Forlag
- Bradley, Harriet (1996) *Fractured Identities. Changing Patterns of Inequality*. Cambridge:Polity Press
- Brandth, Berit og Elin Kvande (1991) *Når likhet blir ulikhet. Foreldres forhandlinger om barneomsorg*. I Runa Haukaa (red.) Nye kvinner nye menn. Oslo:Ad Notam
- Coward, Rosalind (1999) *Sacred Cows. Is feminism relevant to the new millennium?* London: HarperCollins Publishers
- Crompton, Rosemary (1993) *Class and Stratification. An Introduction to Current Debates*. Camebridge: Polity Press
- Dalen, Monica (2004) *Intervju som forskningsmetode: en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget
- Danielsen, Arild (1998) *Kulturell kapital i Norge*. Sosiologisk tidsskrift 1/2 1998 (75-106).
- Devine, Fiona (2004) *Class Practices. How Parents Help Their Children Get Good Jobs*. Camebridge:University Press
- Ellingsæter Anne Lise, Turid Noack og Marit Rønsen (1994) *Likestilling- et ideal for velutdannede kvinner?* Samfunnsspeilet 7 (7-10)
- Ellingsæter Anne Lise, Turid Noack og Marit Rønsen (1997) *Sosial ulikhet blant kvinner: polarisering, utjevning eller status quo?* Tidsskrift for samfunnsforskning 38(1): 33-69.
- Ellingsæter, Anne Lise (2004) *Tidskrise i familien?* i Ellingsæter, Anne Lise og Arnlaug Leira (red.) *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo:Gyldendal Akademisk
- Ellingsæter, Anne Lise (2005) *Tidsklemma –metafor for vår tid*. Tidsskrift for samfunnsforskning 3/2005 (298-326)
- Elvin-Nowak, Ylva (1999) *The meaning of guilt. A phenomenological description of employed mothers' experiences of guilt* Scandinavian Journal of Psychology vol.40 issue 1 (73-83)

- Elvin-Nowak, Ylva (2001) *I sällskap med skulden. Om den moderna mammans vardag*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag
- Faber, Stine Thidemann (2008) *På jagt efter klasse*. Phd avhandling Institutt for sosiologi, sosialt arbeid og organisasjon, Universitetet i Ålborg.
- Fog, Jette (1994) *Med samtalen som udgangspunkt: det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag.
- Frønes, Ivar (2006) *Annerledeslandet. Om framtid og utviklingstrekk i Norge*. Oslo:Gyldendal Akademisk
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity*. Cambridge:Polity press
- Giddens, Anthony (2001) *Sociology*. Cambridge:Polity Press
- Gillies, Val (2005) *Raising the 'Meritocracy': Parenting and the Individualization of Social Class*. *Sociology* (2005) 39 (5) 835-853
- Gullestad, Marianne (1984) *Kitchen-table society: a case study of the family life and friendships of young working-class mothers in urban Norway*. Oslo: Universitetsforlaget
- Haavind, Hanne (1987) *Liten og stor. Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Oslo:Universitetsforlaget
- Haavind, Hanne (2000) *Analytiske retningslinjer ved empiriske studier av kjønnede betydninger*. I Hanne Haavind (red.) *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo:Gyldendal Akademisk
- Hochschild, Arlie Russell (1997) *The Time Bind: When Work Becomes Home and Home Becomes Work*. New York: Metropolitan Books
- Hochschild, Arlie Russell (2003) *The second shift*. New York: Penguin Books
- Holter, Harriet, Hildur Ve Henriksen, Arild Gjertsen og Haldis Hjort (1975) *Familien i klasesamfunnet*. Oslo:Pax
- Holter, Øystein Gullvåg (1989) *Likestilling 1989. En rapport om likestillingsholdninger og arbeidsdeling i hjemmet 1989 - og en sammenligning med tidligere undersøkelser*. Statens institutt for forbruksforskning.
- Hooks, Bell (2000) *Where we stand: class matters*. New York: Routledge

Jacobsen, Dag Ingvar (2000) *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* Kristiansand: Høyskoleforlaget

Jørgensen, Tor (2000) *Sosiale skjevheter forsterkes gjennom utdanningssystemet*. Samfunnsspeilet nr 6. Hentet 20.2.2011 fra <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200006/5.shtml>

Kitterød, Ragni Hege og Aase Lømo (1996) *Småbarnforeldres tidsbruk 1970-1990* i Berit Brandt og Kari Moxnes' *Familie for tiden. Stabilitet og forandring*. Tano:Aschehoug

Kitterød, Ragni Hege (2000) *Hus- og omsorgsarbeid blant småbarnsforeldre: Størst likedeling blant de høyt utdannede*. Samfunnsspeilet nr 5, 2000 <http://www.ssb.no/ssp/utg/200005/5.shtml>

Kitterød, Ragni Hege (2002) *Store endringer i småbarnsforeldres dagligliv*. Samfunnsspeilet nr 4-5 (2002). <http://www.ssb.no/vis/samfunnsspeilet/utg/200204/03/art-2002-10-08-01.html>

Kitterød, Ragni Hege og Marit Rønsen (2011) *Husmor i likestillingsland. Hvem er hjemmearbeidende i dag?* Samfunnsspeilet. Hentet 21.3.11 fra <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/201101/02/>

Klepp, Ingun Grimstad (2006) *Skittentøyets kulturhistorie – hvorfor kvinner vasker klær*. Oslo: Novus Forlag

Kvale, Steinar (1997) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad notam Gyldendal (??)

Lamont, Michèle (1992) *Money, Morals and Manners: The Culture of the French and American upper-middle class* Chicago: University of Chicago Press

Lareau, Annette (2003) *Unequal childhoods. Class, Race and Family Life*. California: University of California Press

Lappegård, Trude (2007): *Sosiologiske forklaringer på fruktbarhetsendringer i Norge i nyere tid*. Sosiologisk tidsskrift nr 1

Lappegård, Trude og Turid Noack (2009) *Barn, familie og jobb – holdninger og praksis gjennom 30 år. Familie og jobb i ulike kvinnegenerasjoner*. Samfunnsspeilet 2009, nr 1 s 20-25 LOGG Undersøkelsen

Lash, Christopher (1983) *En trygg Havn? Familien i den moderne verden*. Trondheim: Gyldendals fakkell bøker

- Leiulfsrud, Håkon (2004) *Familien og sosial ulikhet i velferdssamfunnet*. I Anne Lise Ellingsæter og Arnlaug Leira (red.) (2004) *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Nielsen, Harriet Bjerrum og Monica Rudberg (2006) *Moderne jenter. Tre generasjoner på vei*. Oslo: Universitetsforlaget
- Opsahl, Lene (2008) *Moderskap og generasjonsoverføring i en middelklassekontekst*. Masteroppgave ved Universitetet i Oslo
- Ortner, Sherry B (2003) *New Jersey Dreaming. Capital, Culture and the Class of '58* Duke University Press
- Prieur, Annick (1998) *Forholdet mellom kjønn og klasse med utgangspunkt I Bourdieus sosiologi*. Sosiologisk tidsskrift 1/2 (131-147)
- Prieur, Annick (2006) *En teori om praksis*. I Annick Prieur og Carsten Sestoft (2006) *Pierre Bourdieu: En introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag
- Reay, Diane (1998) *Rethinking Social Class: Qualitative Perspectives on Class and Gender*. Sociology 1998, Vol. 32, No. 2.
- Repstad, Pål (2007) *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag* Oslo: Universitetsforlaget
- Ritzer, George (2008) *Sociological theory*. New York: McGraw Hill Higher Education
- Rollness, Kjetil (2005) *Med smak skal hjemmet bygges: Innredning av det moderne Norge*. Oslo: Aschehoug
- Rosenlund, Lennart (1998) *Sosiale strukturer og deres metamorfoser*. Sosiologisk tidsskrift 1/2 (45-74)
- Rosenlund, Lennart og Annick Prieur (2006) *Det sosiale rum, livsstilenes rum – og La Distinction*. I Prieur, Annick og Carsten Sestoft (2006) *Pierre Bourdieu. En introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag
- Savage, Mike (2000) *Class Analysis and Social Transformation*. Buckingham: Open University Press
- Sayer, Andrew (2005) *Class. Moral worth and Recognition*. I Sociology 2005 Vol. 39 No 5
- Schiefloe, Per Morten (2003) *Mennesker og samfunn: innføring i sosiologisk forståelse* Bergen: Fagbokforlaget

Skeggs, Beverly (1997) *Formations of class and gender: Becoming respectable* London: Sage

Skilbrei, May Len (2003) *Dette er jo bare en husmorjobb: ufaglærte kvinner i arbeidslivet*. NOVA Rapport 17/2003. Dr.polit.-avhandling 2003. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo

Skilbrei, May Len (2004) *Mine, dine og våre saker: Likestillingspolitikk for viderekomne* Kvinneforskning (3): 76-91.

Skeie, Hege og Mari Teigen (2003) *Menn imellom. Mannsdominans og likestillingspolitikk*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Skrede, Kari (2004) *Familiepolitikkenes grense – ved "Likestilling light"?* I Anne Lise Ellingsæter og Arnlaug Leira (red.) (2004) *Velferdsstaten og familien. utfordringer og dilemmaer*. Oslo:Gyldendal Akademisk

Stefansen, Kari (2007) *Familiens rolle i reproduksjonen av ulikhet. Kunnskapsbidrag fra kvalitative studier av foreldreskap* Sosiologisk tidsskrift vol 15 nr 3

Stefansen, Kari og Ketil Skogen (2010) *Selective identification, quiet distancing: understanding the working-class response to the Nordic daycare model*. The Sociological Review (2010) 58:4

Stefansen, Kari og Gunhild R. Farstad (2008) *Småbarnsforeldres omsorgsprosjekter*. Tidsskrift for samfunnsforskning nr 03

Stefansen, Kari og Gunhild R. Farstad (2010) *Classed parental practices in a modern welfare state: Caring for the under threes in Norway*. Critical Social Policy (2010) 30:120

Stefansen, Kari (2010) *Spillet om pappapermisjonen*. Kronikk i Dagbladet 21.05.2010 Hentet 30.05.2010 fra <http://www.dagbladet.no/2010/05/21/kultur/debatt/kronikk/pappapermisjon/fedrekvote/11793065/>

Stefansen, Kari og May-Len Skilbrei (2009) *Klasseblind familiepolitikk*. Dagsavisen 25.03.2009

Syltevik, Liv Johanne (2000) *Differensierte familieliv: Familiepraksis i Norge på slutten av 1990-tallet* Bergen: Senter for samfunnsforskning.

Teigen, Mari (2006) *Holdninger til likestilling – nye polariseringstendenser*. Sosiologisk tidsskrift nr 14, side 254-275

Thagaard, Tove (2003) *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode* Bergen: Fagbokforlaget

Vaage, Odd Frank (2002) *Til alle døgnets tider. Tidsbruk 1971-2000*, Statistiske analyser 52, Statistisk sentralbyrå. Hentet fra <http://www.ssb.no/emner/00/02/20/sa52/sa52.pdf>

Walkerdine, Valerie, Helen Lucey og June Melody (2001) *Growing up Girl. Psychosocial Explorations of Gender and Class*. Hampshire:Palgrave

Wadel, Cato (1991) *Feltarbeid i egen kultur: en innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning* Flekkefjord: SEEK

Aarseth, Helene (2008) *Hjemskapings moderne magi*. Avhandling (dr. polit) Universitetet i Oslo

Aarseth, Helene (2010) *Moderne spydspisser* (Morgenbladet 28.05.2010)

Vedlegg I

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med en masteroppgave

Jeg er masterstudent i sosiologi ved Universitetet i Bergen og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er kvinners holdninger til kjønn og likestilling. Jeg vil undersøke hvilke tanker og holdninger unge mødre har til det på være kvinne og mor i dagens samfunn, og er opptatt av om det er forskjeller mellom mødre med ulik bakgrunn og yrkeserfaring

Jeg ønsker å intervju 8-12 personer i alderen 20 til 35 år, og har bedt kjente av meg formidle dette invitasjonsbrevet til kvinner de kjenner som de tror kan ha lyst til å delta i undersøkelsen. Spørsmålene vil dreie seg om sosial bakgrunn, oppvekst, arbeid og utdanning, fritidsaktiviteter, livsstil, arbeidsfordeling, kjønn, feminitet og morsrollen. Siden vi kan komme til å komme inn på parforhold må også eventuell partner godkjenne intervjuet.

Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil ta omtrent en til to timer, og vi blir sammen enige om et tidspunkt og sted som passer for deg. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2011.

Dersom du har lyst å være med på intervjuet, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den til meg eller tar kontakt på email eller telefon.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg fra undersøkelsen når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli slettet.

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på 97 70 52 00, eller sende en e-post til ashild.indergaard@student.uib.no. Du kan også kontakte min veileder Liv Syltevik ved sosiologisk institutt på telefonnummer 55 58 91 69.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen
Åshild Maria Indergaard
Trangesmauet 16
5011 Bergen

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien og ønsker å stille på intervju.

Signatur ..... Telefonnummer .....

Vedlegg II

Intervjuguide

Bakgrunn:

Navn

Alder

Sivil status

Barn

Yrke

Utdannelse

Partners utdanning og yrke?

Oppvekst

Hvordan vil du beskrive din oppvekst?

Gikk du i barnehage?

Hva er yrke/utdanningsbakgrunnen til dine foreldre?

Har de utdannelse, hvis ja, hvor mange år?

Har du søsken? hva gjør de?

Kan du beskrive omgivelsene i ditt barndomshjem? Hvordan var stemningen/kulturen?

Hvordan var fordelingen av husarbeid og omsorgsoppgaver i hjemmet?

Hva tenker du om din mors måte å være kvinne på?

Vil du si at du ligner henne?

Din far?

Hva tror du dine foreldre tenker om ditt liv og hvordan du har valgt å leve det?

Hva er ditt forhold til dine søsken?

Er dere like?

Skole

Likte du deg på skolen?

Var dine foreldre engasjerte i din skolegang?

Hva gjorde du etter ungdomsskolen/videregående?

Hvilke overveielser spilte inn på ditt valg av utdanning/jobb? (evner, interesser, forventninger, krav fra omverdenen, lyst?)

Var det noen som forsøkte å påvirke ditt valg? Hvordan?

Har du blitt inspirert eller avskrekket av dine foreldres (families) yrkes- og utdanningsvalg?

Var det noen du ville være som eller noen du ville skille deg fra?

Hva drømte du om?

Ville du nå heller ha gjort noe annet?

Arbeidsliv

Kan du beskrive din jobb?

Trives du?

Hva betyr jobben for deg?

Hvor mye jobber du? Deltid, fulltid?

Har du fleksibilitet i arbeidet?

Har du lyst til å skifte jobb? Til hva?

Hvilken jobb tror du at du har om ti år?

Føler du at du har nok tid til familie i hverdagen?

Føler du at du rekker å gjøre det du ønsker?

Føler du at jobb og familieliv er vanskelig å forene? Hvordan?

Hvor mye ønsker du å jobbe i forhold til hvor mye du faktisk jobber?

Hvor mye jobber din partner?

Har han fleksibilitet i arbeidet?

Parforholdet

Hvilke forventninger hadde du til parforhold før du møtte din partner?

Samsvarer det med den virkelighet du opplever i dag?

Kan du beskrive din partner?

Er dere like eller forskjellige? Har dere felles verdier? (enige om pengebruk, måte å leve på, tanker om livet/verden/samfunnet/barneoppdragelse)

Hvordan er arbeidsdelingen i hjemmet?

Hvorfor er den slik?

Er det noe du ville ha endret på?

Hvem gjør rent, vasker tøy, lager mat, handler?

Er dere enig om denne fordelingen?

Hvordan er din ideelle familiesituasjon?

Er det noe mer du ønsker for din familie? (Eks ferier, mer tid sammen)

Morsrollen

Vil du si at livet ble veldig endret etter at du fikk barn? (Endringer i livsstil?)

Hvordan fordelte dere permisjonen og hvorfor?

Har dere brukt kontantstøtte?

Hvilke tanker har du om balansen mellom familieliv og arbeidsliv?

Er det viktig for deg at ditt barn deltar i aktiviteter utenom skole/barnehage?

Synes du barnehage er et onde eller et gode?

Hvordan vil du beskrive deg selv som mor?

Hvilke type far er din partner?

Hva er viktig for deg?

Hvordan er du sammenlignet med andre mødre? (venner, søsken, naboer, andre foreldre i barnehage/skole.)

Er det noen type foreldre du synes det er lettere å samhandle med enn andre?

Er det noen foreldre som prioriterer dårlig? hvem, hvordan?

Er det en riktig og en gal måte å være foreldre på?

Hva synes du om påstanden ”det går ut over barna at noen kvinner prioriterer deres arbeid” enig/uenig? Hvorfor?

Hva er ditt syn på barneoppdragelse?

Er dere som foreldre strenge?

Hva er viktig for deg at dine barn lærer (verdier, prioriteringer)?

Er det noen barn du helst ikke vil at dine barn skal leke med? Hvem, hvorfor?

Er det motsatt noen du ønsker de skal leke med?

Er du/tror du at du vil være engasjert i ditt barns skolegang?

Hvor viktig er det for deg at barnet klarer seg bra på skolen?

Føler du at omgivelsene har bestemte forventninger til deg som mor?

Har du noen ambisjoner/drømmer på dine barns vegne?

Er det viktig med utdanning eller er andre ting viktigere?

Livsstil

Hvordan ser din hverdag ut?

Hva gjør du på fritiden?

Hvordan liker du å feriere?

Hva gjorde du i sommer?

Hvordan føler du din økonomiske situasjon er?

Hva bruker du/dere mest penger på?

Hvilken musikk liker du?

Ser du mye på tv?

Hvordan vil du beskrive din innredningsstil?

Hva betyr ditt hjem for deg?

Leser du bøker?

Aviser?

Hvor viktig er det for deg at hjemmet ser ordentlig ut?

Hvordan vil du helst ha det hjemme?

Hvordan vil du helst ikke ha det?

Kan du beskrive dine/deres venner?

Er de like eller ulike deg?

Er det noen venner du føler du har ”vokst fra”?

Hvorfor?

Politikk

Er du interessert i politikk? Hvorfor? Hvorfor ikke?

Stemmer du?

Politisk parti?

Kjønn, feminitet

Hvordan vil du beskrive deg selv?

Er du opptatt av hvordan du ser ut og hva andre tenker om deg?

Hva er det viktigste med de klærne du velger?

Bruker du mer eller mindre penger på ditt utseende enn andre?

Hvordan tror du andre ser deg?

Hvordan vil du bli oppfattet?

Har du opplevd å bli møtt med fordommer eller sett ned på?

Føler du det er noen bestemte forventninger til hvordan man skal være som kvinne?

Føler du at du lever opp til det?

Er det noen spesielle muligheter og/eller begrensninger med å være kvinne?

Tror du alle kvinner føler de samme forventninger?

Hva synes du om dagens kvinnebilde? Er det et riktig bilde som presenteres?

Er det noen syn på kvinner du ikke kan gjenkjenne deg selv i?

Hvordan synes du kvinner fremstilles i mediene?

Klasse

Tror du det fremdeles finnes klasser i Norge? Har vi fremdeles klasseforskjeller?

Hvilken klasse vil du plassere deg selv i? Hvorfor?

Har du noen gang opplevd klasseforskjeller? Hvordan?

Er det noen mennesker du synes det er vanskeligere å snakke med enn andre?

Hva tenker du om orden likestilling?

Hva betyr det for deg?

Har du selv opplevd forskjellesbehandling på bakgrunn av kjønn?

Hva provoserer deg?

Er det noen mennesker som har mye makt? Hvem?

Er det noen i samfunnet som ikke får den anerkjennelse de fortjener?

Tabell I

Uten høyere utdanning

Navn	Alder	Sivil status	Barn	Utdannelse	Jobb	Partners jobb og utdanning
Elisabeth	29	Samboer	3	Grunnskole	Butikkmedarbeider, i 80% stilling er nå i ulønnet permisjon	Håndverker med fagbrev i eget firma. Jobber 100%
Therese	27	Gift	2	Grunnskole	Hjemmeværende (Tidligere butikkmedarbeider)	Jobber 100% med IT Videregående utdanning
Ida	23	Samboer	1	Grunnskole	Jobber 100% Daglig leder i butikk	Har jobbet 100% innen elektrofag, nå permittert
Annika	24	Kjæreste som ikke er barnefaren	1	Fagbrev som frisør	Jobber 100% i mediebedrift	Barnefaren jobber 100% i mediebedrift

Med høyere utdanning

Navn	Alder	Sivil status	Barn	Utdannelse	Jobb	Partners utdanning og jobb
Nina	35	Gift	3	Master i biologi	Rådgiver 100%	Lærer 80%
Hilde	34	Gift	1*	Master i samfunnsfag	Rådgiver 100 %	Saksbehandler 100%
Ingrid	31	Gift	2	Master i litteraturvitenskap	Avdelingsleder 100%	Doktorgrad. Jobber i det private næringsliv 80%**
Liv	33	Gift	2	Master i psykologi	Stipendiat 100 %	Lektor 100%
Renate	31	Gift	1*	Master i spesialpedagogikk	Lærer 100 %	Kunstner*** Videregående utdanning

*Gravid

**Jobber 80% i et halvt år pga barn, jobber ellers 100%

***Periodisk jobbing

Tabell II

Foreldres utdannings- og yrkesbakgrunn

Uten høyere utdanning:	Mors utdanning og yrke	Fars utdanning og yrke
Therese	Ikke høyere utdanning. Jobbet med arkivering, men er nå uføretrygdet	(informanten var usikker)
Elisabeth	Videregående utdanning. Jobber med regnskap	Lærerutdanning, men er nå uføretrygdet
Ida	Sykepleier, men er nå uføretrygdet	Var ambulansesjåfør.
Annika	Sykepleier	Ikke formell utdanning. Hadde lederstilling i internasjonalt firma.
Med høyere utdanning:		
Nina	Hjelpepleier	5 årig naturvitenskapelig universitetsutdanning.
Hilde	Videregående utdanning. Jobber med logistikk.	Elektriker med fagbrev
Ingrid	Sykepleier	Hovedfagsutdanning. Redaktør.
Liv	Hjelpepleier	Ingeniør
Renate	3 årig utdanning. Jobber med kunst og kultur	Lærer